

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

**AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERÎ
METODOLOJİ**
Halil İbrahim ÇETİN
Iğdır 2019

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERİ
METODOLOJİ**

Hazırlayan
Halil İbrahim ÇETİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇETİN

İğdır 2019

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERÎ METODOLOJİ**” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Halil İbrahim ÇETİN

06/09/2019

KABUL VE ONAY

HALİL İBRAHİM ÇETİN tarafından hazırlanan **AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERİ METODOLOJİ** adlı çalışma, **06/09/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ** Anabilim Dalı, **HADİS** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

(Başkan)

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Adem ERYİĞİT

Üye

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇETİN

Danışman

ÖZET

Yaratıcının arzusu doğrultusunda bir yaşam biçimi oluşturmak, iman eden etmeyen herkesin menfaatinedir. Günümüzde evrensel ahlak ilkeleri olarak benimsenen kuralları İslam ümmeti, Hz. Peygamber’den beri kurdukları medeniyetlerde yaşatmışlar, neticede mutluluk, huzur, adalet, istikrar üreten sistemler vücuda getirmişlerdir. Yüzyıllardır cismen veya hükmen ayakta kalabilen camiler, medreseler, aşevleri, hamamlar, darüşşifalar, peygamberî ilkelerin hayat bulduğunda insanlığın huzura kavuşacağına müesses örnekleri olarak karşımızda durmaktadır.

Hz. Peygamber’in yaşam tarzı ve model kişiliği insanlara menfaat sağlayacak karakterdedir. Çünkü o, “faydalılık” prensibini esas almıştır. İslam toplumları, Hz. Peygamber’in kendi ailesi ve arkadaşlarına uyguladığı eğitim metotlarını inceleyip, günümüzün modern ve teknik imkânlarıyla kompoze ettiği, eğitim sistemlerinde kullandığı takdirde, aile içi sorunların azalmasına, özlenen mutlu aile ortamının oluşmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bu tezde, Hz. Peygamber’in aile içi eğitim ile ilgili örnekliği esas alınıp araştırılmıştır.

Müslümanların bireysel, aile ve toplumsal alanlarda arzu edilen seviyeye ulaşabilmeleri için özellikle günümüzde aile içi eğitim önem kazanmaktadır. Bu nedenledir ki günümüz dünya devletleri aile sosyolojisine ayrı bir önem vermektedir. Netice itibarı ile günümüzde ailelerin ve büyük bir aile olan toplumların Hz. Peygamber’in faydalılık esasına dayalı evrensel mesajlarına olan ihtiyacı ortadadır.

Dinin mümessili olan Hz. Peygamber, kendisine gelen vahyin gereklerini hem ümmetinde hem de ailesinde uygulamıştır. Gelecek nesillere de bir kılavuz olarak sünnetini bırakmıştır. Bu çalışmada, aile içi eğitimde peygamberî metodoloji ele alınmaktadır. Hz. Peygamber’in bu konudaki söz ve fiilleri araştırılıp, günümüz aile düzeni ile karşılaştırılarak yaşadığımız problemlerin nedenleri bulunmaya ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Eğitim, Peygamberi Metod,

ABSTRACT

It is in the interest of all who believe and do not create a way of life in line with the desire of the Creator. Today, the rules adopted as universal moral principles of the Ummah of Islam, They have lived in the civilizations they have established since the Hz. Prophet, and in the end they have created systems that produce happiness, peace, justice and stability. Mosques, madrasas, soup kitchens, baths, darüşşifas (prior hospitals), which have been able to survive for centuries, stand before us as examples of the miracle that humanity will have peace when the principles of the prophet come to life.

Hz. Prophets lifestyle and model personality are in character that will benefit people. Because he is based on the principle of “usefulness”. In Islamic societies, It will make a great contribution to the reduction of domestic problems and the creation of a happy family environment if the Hz. Prophets methods of education applied to his family and friends are compiled with the modern and technical facilities of today and used in education systems. In this thesis, the example of the Prophet regarding domestic education was investigated and examined.

In order for Muslims to reach the desired level in individual, family and social areas, education in the family is especially important today. It is for this reason that todays world states give a distinct importance to family sociology. As a result, todays families and societies, which are a big family, are being treated as TheProphets need for universal messages based on usefulness is evident.

Which is representative of the religion of HZ. The Prophet applied the requirements of the revelation that came to him both in his community(UMMAH) and in his family.He left his circumcision(SUNNAH) as a guide for future generations. In this study, prophetic methodology in family education is discussed. The words and verbs of the Hz. Prophet on this subject will be researched and compared with the current family order to find out the causes of the problems and to offer solutions.

Keywords: Family, Education, Prophet method.

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in sünnetini, hayata tatbik etmek, aile ve toplumların düzenine pozitif katkı sağlayacaktır. Ayrıca dünya ve ahireti ilgilendiren konularda, Hz. Peygamber'in yaşantısındaki karşılığını bularak hayata geçirmek, yaşamakta olduğumuz birçok problemi çözecektir.

İslam dininin hayata kattığı güzellikleri fiiliyata geçirerek, aynı zamanda başka insanların da hayatlarına güzellik katma ve onlara İslam'ı tebliğ etme fırsatını da yakalamış oluruz.

Ecdadımız asırlarca Kur'an ahlakını, örfi ve hukûkî olarak tatbik etmişler, dünyaya komşuluk, iyilik, adalet, cömertlik vb. üstün ahlakı tanıtmışlar ve yaşatmışlardır. Muhakkak ki bunu Hz. Peygamber'in ahlakı ile ahlaklanan aile ve toplum ile başarabilmişlerdir.

“Sa'd b. Hişam diyor ki: Ben:

- Ey mü'minlerin annesi, bana Rasulüllah'ın (s.a.s.) ahlakını anlat, dedim. O (Âişe):

- Sen, Kur'an okuyorsun değil mi? diye sordu. Ben:

Evet, okuyorum, dedim. Bunun üzerine o:

İşte Allah Elçisi'nin (s.a.s.) ahlakı Kur'an idi, dedi.”(Müslim, Müsafirin, 139.)

Bu manada Hz. Peygamber'in sünnetini Kur'an ahlakından ayrı değerlendirmemiz mümkün değildir.

Toplumun temeli olan ailelerin de en çok ihtiyaç duyduğu sistem peygamberî bir yaşam düzenidir. Değil toplum, dünya olarak içinde bulunduğumuz çoğu sıkıntılı durumun yegane çözümü bu düsturları ailelerimizle buluşturmadır. Örneğin Hz. Peygamber'in "Sarhoşluk veren her içki haramdır." (Buhari, Vird, 81, Eşribe, 4, 10; Müslim, Eşribe, 67,68.) "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır." (Ebu Davud, Eşribe, 5; Tirmizi, Eşribe, 3.) diyerek oluşturduğu formülün, tüm dünya milletlerinin muzdarip olduğu uyuşturucu, içki gibi alışkanlıklardan kurtulmak için çok etkili bir yol olduğu ortadadır.

“Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız...”(Âl-i İmrân, 3/110) ayetinde eğitimin en önemli unsurlarından olan iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma vurgusu

yapılmaktadır. “... Bu ayet, iyilik yolunda insanlığa önder ve örnek olmayı hak eden müslümanların başlıca niteliklerini göstermektedir. Buna göre onlar Allah’a iman ederler. Bunun gereği olarak peygambere, kitaba, âhiret gününde hesap vereceklerine ve diğer iman esaslarına inanırlar. İslâm’ın öğrettiği güzel ahlaka sahiptirler; iyiliği emreder, kötülüğü engellerler ve imanlarının gereğini yerine getirirler. Onlar iyi amel sahibi olmaları, aşırılık ve sapkınlıktan uzak, dosdoğru, adaletli, ölçülü, mütedil ve dengeli tutum ve davranışları sebebiyle insanlığa örnek ve rehber olmaya hak kazanmışlardır. Nitekim bu ümmet hakkında Bakara sûresinin 143. ayetinde “İşte böylece, siz insanlara şahit olasınız, Peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat (örnek) bir ümmet yaptık” buyurulmuştur. Yani yüce Allah mü’minleri dengeli, uyumlu, mütedil, hayırlı bir ümmet kılmıştır. Hz. Peygamber güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiş bir peygamber olduğu gibi (el-Muvatta’, “Hüsnu’l-huluk”, 8), ümmeti de bu ahlakı yaşamak ve insanlığa öğretmek için görevlendirilmiş en hayırlı ümmettir. Nitekim Hz. Peygamber de ümmetinin “en hayırlı ümmet” olduğunu vurgulamıştır (Müsned, IV, 408; V, 383; İbn Kesîr, II, 77-86). Bu ayetlerde anlatılan vasıfların en hayırlı ümmetin belirgin vasıfları olduğunda şüphe yoktur. Gerçek mü’minler de bu vasıfları taşımaktadırlar. Bu sebeple Allah, insanlığı hakka davet gibi önemli ve şerefli bir görevi onlara vermiştir. Bu görev daha önce İsrâiloğulları’na verilmişti. Ancak onlar zamanla bozulmuşlar, bu sebeple başarısızlığa uğramışlar ve bu emaneti koruma liyakatini kaybetmişlerdir. O halde müslümanlar, kendilerine verilmiş olan bu şerefli görevin sorumluluğunun bilincinde olmalı ve öncekilerin düştükleri hatalara düşmemelidirler. Ayette belirtilen vasıfları koruyamaz, verilen görevleri yerine getirmezlerse en hayırlı ümmet olma şerefini de yitirirler...”(Diyanet Kur'an Yolu Tefsiri, C.1, S. 651,652.)

Müslüman toplum bireysel ve toplumsal olarak hak ettiği seviyeye gelmek için peygamberî metodları kullanarak aile içi eğitimi gözden geçirmeli ve aile hayatını bu ilkelere göre düzenlemelidir. Çünkü toplumun arzu edilen seviyeye ulaşması elbette ki temel yapıtaşı olan ailenin istenilen konumda olmasına bağlıdır. Dolayısıyla aile içi eğitimdeki ciddiyet müslüman toplumun eğitimini doğrudan etkilemektedir.

Netice olarak ailelerin ve toplumun Hz. Peygamber’in başta aile içi eğitim olmak üzere uyguladığı ve tavsiye ettiği prensip ve pratiklerini uygulaması ve

günümüzde karşımıza çıkan güncel sorunlara bu pratikleri esas alarak çözümler üretmesi zaruridir.

Halil İbrahim ÇETİN

Iğdır 2019

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	i
KABUL VE ONAY	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	1
2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	1
3. Çalışmanın Metodu ve Kaynakları	2
I. BÖLÜM	3
TEMEL EĞİTİM KAVRAMLARI VE AİLE İÇİ EĞİTİMİN ANA UNSURLARI	3
1.1. KONUMUZ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	3
1.1.1. <i>Kültür</i>	3
1.1.2. <i>İnsan</i>	3
1.1.3. <i>Eğitim</i>	4
1.1.4. <i>Öğrenme</i>	6
1.1.5. <i>Öğretme</i>	7
1.1.6. <i>Toplum</i>	7
1.1.7. <i>Metodoloji</i>	8
1.2. EĞİTİMİN AMAÇLARI	9
1.2.1. <i>Özel Amaçlar</i>	10
1.2.2. <i>Genel Amaçlar</i>	10
1.3. EĞİTİMİN FİZİKİ VE PSİKOLOJİK UNSURLARI	11
1.3.1. <i>Temel Fiziki Eğitim Öğretim Ortamları</i>	11
1.3.2. <i>Eğitimin Psikolojik ve Sosyal Unsurları</i>	16
2. BÖLÜM	28
GENEL EĞİTİM ALANINDA VE AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERÎ YAKLAŞIM.	28
2.1. GENEL EĞİTİM ALANINDA PEYGAMBERÎ İLKELER	28
2.1.1. <i>Eğitimde Samimiyet</i>	28
2.1.2. <i>Eğitimde Delile Dayanma</i>	29
2.1.3. <i>Eğitimde Süreklilik</i>	30

2.1.4. Eğitimde Tekrar.....	30
2.1.5. Eğitimde Fonksyonellik	31
2.1.6. Eğitimde Kolaylaştırıcılık.....	38
2.1.7. Eğitimin Amaca Dayalı Olması.....	39
2.1.8. Eğitimin Kaynağı.....	40
2.2. AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERİ İLKELER	41
2.2.1. Davranış Edindirme	41
2.2.2. Hareketlerini ve Sözlerini Kontrol Altına Alma(Otokontrol)	42
2.2.3. Edep- Haya.....	43
2.2.4. Merhamet-Sevgi Şefkat.....	44
2.2.5. Sorumluluk Bilinci Edindirme	46
2.2.6. İstişare-Meşveret	47
2.2.7. Kimlik oluşturma	48
2.2.8. Faydalılık.....	49
2.2.9. Evrensellik	50
2.2.10. Akıl ve Vahye Dayanma.....	50
2.2.11. İnsan Fitratına Uyumlu Olması.....	51
2.2.12. Çelişkili Davranışlardan ve Sözlerden Kaçınma.....	52
2.2.13. Gıdalar ve beslenme	53
3. BÖLÜM.....	56
AİLE İÇİ EĞİTİM VE ÖNEMİ.....	56
3.1. Ailenin Önemi.....	56
3.2. Ailenin Oluşumu	58
3.3. Ailenin Sorumlulukları	61
3.4. Ebeveynin Eğitim Modelleri.....	62
3.4.1. Ailenin Hak ve Sorumlulukları	63
3.4.2. Rehberlik.....	64
3.4.3. İsim (Ad)	65
3.4.4. Cinsiyet Farklılıkları	66
3.5. Ailede Eğitim Uygulamaları	68
3.5.1. Beden ve Ruh Eğitimi.....	68
3.5.2. Sosyal İlişkiler Eğitimi.....	69
3.6. Aile İçi Şiddet	70
3.6.1. Eşler Arası Şiddet	72
3.6.2. Ebeveyninden Çocuklara Şiddet.....	73
3.6.3. Kardeşler Arası Şiddet.....	74
3.7. Ailede İyi Eğitilmiş İnsanın Özellikleri	75
3.8. Ahlaki Tutum ve Davranışlar.....	76
3.9. Görev ve Sorumluluk Anlayışı Kazandırma	76
3.10. Aile İçi Eğitimi Etkili Kullanan Toplumların Avantajları	77
3.11. Aile içi Eğitimde Roller.	78
3.12. Aile İçi Eğitimde Kullanılabilecek Belli Başlı Yöntemler	80
3.12.1. Örnek Alma.....	80
3.12.2. Örnek Olma	82
3.12.3. Örnek Gösterme-Özendirme.....	83
3.12.4. İyi Çevre Oluşturma	84
3.12.5. Gözlem Yaptırma ve Düşünce Melekesini Geliştirme.....	84
3.12.6. Kontrol.....	85

3.12.7. <i>Âdil Olma</i>	85
3.12.8. <i>Affedici Olma</i>	86
3.12.9. <i>Hak ve Hukuka Riayet-Hak Arama</i>	87
3.12.10. <i>Sabır</i>	88
3.12.11. <i>Ödüllendirme ve Cezalandırma:</i>	89
3.12.12. <i>Dua</i>	91
3.13. <i>Aile İçi Eğitimin Değerlendirilmesi</i>	93
SONUÇ	98
KAYNAKLAR	100

KISALTMALAR

- vb. : ve benzeri
S. : Sayfa
C. : Cilt
Hz. : Hazreti
yay. :Yayımları
Dib. :Diyamet İşleri Başkanlığı
Ts. :Tarihsiz
Çev. : Çeviren
b. :bin
ibn. :ibni
vd. :ve diğerleri
Terc: : Tercüme eden

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışmada, aile içi eğitimde peygamberî metedoloji ele alınmaktadır. Hz. Peygamber'in aile içi eğitim konusundaki sözleri ve uygulamaları incelenip, güncel problemlere çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır. Hz. Peygamber'in aile içi eğitim konusundaki davranışları araştırıldığındabaşta İslam toplumu olmak üzere tüm insanların güncel sorunlara ışık tutacak bir çok söz, davranış ve pratikle karşılaşılacaktır. Bu çalışmanın konusu, bahsedilen söz ve pratikleri incelemesi ve değerlendirilmesidir.

Sonuç olarak bu çalışmada, sünnetin, toplumun çekirdeği olan ailenin eğitimine olan katkıları ve bu konuda Hz. Peygamber'in uyguladığı metotlar incelenecektir.

2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

İnsanın dünyaya geliş gayesi Allah'a iman etmesi ve O'nun emir ve yasaklarına riayet ederek dünyevi ve uhrevi mutluluğu kazanmaya çalışmasıdır.

Bu ise her şeyden önce insanın hak ve sorumluluklarının farkına varması ve ona göre söylem ve eylemlerde bulunması ile mümkündür.

Hayatın tamamını bir eğitim süreci olarak kabul edersek hiç şüphesiz eğitimin başladığı yer aile yuvasıdır. Toplumların bu ailelerde yetişen bireylerle şekillendiği göz önüne alınırsa aile içi eğitimin ne kadar önemli olduğu görülecektir. Biz de bu önemi esas alarak konumuzu "aile içi eğitimde peygamberî metedoloji" olarak belirledik. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in aile içi eğitim uygulamalarının önemine vurgu yapmayı amaçlıyoruz.

Aileler ve toplumlar için zararlı olarak tanımlanabilecek akımların varlığı bilinmektedir. Bu akımların hedefi olan edep, ahlak, iffet gibi milli, manevi değerlerin korunması ve geliştirilmesi için uygulanabilecek eğitim- öğretim metotlarına ihtiyaç vardır. Örneğin; toplumların manevi ve ahlaki değerlerini ifsat için kullanılan argümanları, o'nun getirdiği ahlakî ilkelerle¹ akim bırakarak korumak ve geliştirmek mümkündür.

¹ "Ben güzelahlakı tamamlamak için gönderildim." Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, 2/381, "Sa'd İbni Hişâm'dan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi: Ben Âişe (r.a)'ye; Bana Resûlullah (s.a.v)'in ahlakını anlatır mısın? dedim. Âişe (r.a) ; Peygamberin ahlakı, Kur'an'dan ibâretti cevabını verdi." Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 163; Müslim, Müsâfirin 39; Ebû Davud, Tatavvu' 26; Nesâî, Kıyâmu'l-leyl 2; Dârimî, Salat 165; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 54, 91, 188, 216.

3. Çalışmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmamızı bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, kapsamı, amacı, önemi, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilecektir. Birinci bölümde, eğitimin tanımı, çeşitleri ve ilgili kavramların pratikteki kullanımları örneklendirilerek genel bir çerçeve çizilecektir.

Konu, Hz. Peygamber'in kendi aile hayatındaki uygulamaları, önemli birer model olma niteliğini alarak, günümüzdeki aile eğitimi için tavsiye edilen genel kurallar çerçevesinde karşılaştırmalı olarak işlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca Hz. Peygamber'in ilk öğrencileri olan sahabelerin konu ile ilgili tanıklık ve uygulamalarına da yer verilecektir.

Böylece Hz. Peygamber'in ve ashabının uygulamalarıyla, günümüz aile müessesesinin pozitif kazanımlar edinmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Hz. Peygamber'in mü'minlere tavsiye ettiği umumi kaideler ve zaman zaman yaşanan sorunlara getirdiği çözüm örnekleri incelenecektir. Ayrıca İslam toplumlarındaki ailevi sorunlara dinin önemli bir kaynağı olan sünnetten çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır.

I. BÖLÜM

TEMEL EĞİTİM KAVRAMLARI VE AİLE İÇİ EĞİTİMİN ANA UNSURLARI

1.1. KONUMUZ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. Kültür

Kültür, tarihsel süreçte insanların oluşturdukları maddi ve manevi değerlerin toplamıdır. Ayrıca doğu kültürü, batı kültürü, afrika kültürü, Çin kültürü denmesinin sebebi bu bölgede yaşayan milletlerin ortak bir kültür oluşturmalarındandır.

Kültürün maddi ve manevi unsurları vardır. Seyehat ederken kullandığımız uçak, ekmek dilimlemek için kullandığımız bıçak, İçinde oturduğumuz ev vb. maddi kültürdür. Bunun dışında kalanlar da manevi kültürü oluşturur. Hayatımızdaki hemen her şey bir kültür birikimidir. “Kültür: Bir toplumun üyesi olarak insanın kazandığı bilgi, inanç, gelenek, sanatsal faaliyet, hukuk, ahlaki değerler ile diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür.”²

Toplumlar kendilerine ulaşan kültürel, ilmi, ekonomik, siyasal birikimi güçlendirerek gelecek nesillere aktarabildikleri ölçüde gelişirler.

Kültürlerin yeni nesillere aktarılması eğitimle olur. Hayatımızı kolaylaştıran, iletişimimizi sağlayan, toplumsal birlikteliklerimizi oluşturan etkenlerin oluşmasında, bizden önce yaşayan milyonlarca insanın birikimi ve emeği vardır. Ülkelerin ulusal eğitimlerinin en önemli amaçlarından biri de bu birikimlerin geliştirilerek bir sonraki nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

1.1.2. İnsan

İnsan maddeten biyolojik bir varlıktır. El, ayak, göz, baş vb. fiziksel özelliklere sahip olduğu gibi; akıl, zihin, idrak, ruh, duygu vb. gibi manevi yönleri de vardır. İnsan bunların bütünü ile insandır. Maddi tanımlamalar ahlak, edep, ilim, irfan, etik vb. ile desteklenmez ise karşımıza sorun üreten bir varlık ortaya çıkar.

² Williams, 1976/2005, s.108-110, Tylor, E. B. (1871). Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom. London: J. Murray.

İstek ve arzuları sonsuz olan insan bu taleplerini sağlıklı yönetebilmesi için bir takım etik kurallarla sınırlandırılmalıdır. Fiillerinin insani değer ifade edebilmesi için bu gereklidir. Müzik parçalarını duyulabilir hale getirecek ufak makineler icat eden insan, ahlak kurallarına uymazsa evde yüksek sesle müzik dinlerken müziğin sesinin komşularını rahatsız etmesinden rahatsızlık duymaz.

Paracelsus “İnsan küçük evren, evren büyük insandır. İnsan yalnız evren aracılığı ile evren de yalnızca insan aracılığı ile anlaşılabilir.”³ der. İnsanı anlamak görüldüğü kadar kolay değildir. Mükemmel fiziki ve ruhî özelliklerle donatılan insan, ancak maddi ve manevi yönden iyi bir eğitimle ailesine ve topluma faydalı bir birey olabilir.

Kur’an’a göre insan⁴ en güzel şekilde yaratılmıştır.⁵ Yeryüzünün halifesidir.⁶ Amaçsız değildir.⁷ Kendisinden iyi işler yapması istenmekte ve bunun karşılığında da ebedi bir mutluluk vadedilmektedir.⁸

Milletler, insanın sürekli olarak fiziksel ve ruhsal değişim içerisinde olduğunu göz önüne alarak, eğitim konusunda çok sağlam temeller oluşturmalı ve gelecek nesillerini, karakterlerini, bu sağlam temeller üzerine bina etmelidirler. Aksi takdirde, karşılarına çıkabilecek zararlı akımlar karşısında, gençliğini muhafaza edemeyeceklerinin bilincinde olmalıdırlar.

1.1.3. Eğitim

Eğitim; bireyin davranışlarında önceki nesillerin tecrübeleriyle oluşturdukları, toplum nezdinde olumlu karşılığı olan, birey, aile ve topluma yarar sağlayacak davranış oluşumunu ve olumsuz davranışlarda da olumlu yönde değişiklikler sağlamayı amaçlar.

"Eğitim bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı (amaçlı ve planlı) olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir"⁹

³Ömer ÖZDEN, Osman ELMALI, *Yeniçağ felsefesi tarihi*, , Arı Sanat Yay. 1. Basım, İstanbul 2012, s.97.

⁴ Bakara 2/29: “O (Allah) ki; yeryüzündeki şeylerin hepsini sizin için yarattı,”

⁵ Tin 95/4: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık”.

⁶ Bakara 2/30: “Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacağın? Oysa biz sana hamd ederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.

⁷ Kıyâmet 75/36: “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mi zanneder.”

⁸ Buruc 85/11: “İman edip iyi işler yapanlara ise muhakkak altından ırmaklar akan cennetler vardır, işte o büyük kurtuluş odur!”

⁹ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, Meteksan, 1997, s. 12.

İnsan, doğumundan ölümüne kadar her an bir şeyler öğrenmek durumundadır. Eğitim süreci kişi açısından uzunca bir süreçtir. Eğitim; “Ferdin bir yandan fikirlerini bir yandan hislerini tahrik ederek fiile sevk etmek, fiili muhitine göre tanzim etmek, sonra bunu ferdin ruhunda kökleştirmektir.”¹⁰

Bireyler aileleri, aileler de toplumları oluşturur. Müreffeh, düzenli, ahlaklı bir toplum isteyen devletler eğitim öğretim faaliyetlerini tüm yönleri ile uygulamaları gerekmektedir. Sadece maddi ilimlerin verilmesi ile ahlaki bakımdan ideal insanların yetiştirilemeyeceği gibi sadece ahlaki açıdan verilen ilim de hayatı kolaylaştıran teknolojik altyapının oluşmasında katkı sağlamayacaktır. “...Eğitim çocuğun yeteneklerini doğal bir biçimde geliştirmesine zemin hazırlayacak şekilde verilmelidir. Zorla herhangi bir şey yaptırılmamalı, teorik eğitim yerine uygulamalı olarak ahlaki karakterinin geliştirilmesine çalışılmalıdır.”¹¹

Bir bitkinin olgunlaşp meyve vermesi için birçok etkinin bir arada bulunması gerekir. Hava, su, güneş, toprak vb. unsurların her birinin tam zamanında ve yerinde kullanımına ihtiyaç vardır. Bunlardan biri bile eksik olsa ürün ortaya çıkmayacaktır. Bunun gibi, Toplumları, aileleri ve insanları da canlı birer organizma olarak ele alacak olursak; ihmal edilen veya edep, adap, ahlak vb. unsurlar olmadan verilen eğitimler ile faydalı, donanımlı ve kaliteli bireylerin yetişmesi mümkün olmayacaktır.

Bunun farkında olan toplumlar bütçelerinde eğitime büyük pay ayırmakta, maddi, manevi birikimlerini gelecek nesillere aktarmak için çaba sarf etmektedirler.

Hâsılı, Müslüman toplumların, aile içi münasebetler ile ilgili birikimlerinin çok önemli bir kısmını, Hz. Muhammed’in ailesi ve ashabı üzerinde tatbik ettiği metotların bize intikal ettiği şekli oluşturmaktadır. Bu yöntemlere günümüz insanlığının ihtiyacı ortadadır.

Hz. Peygamber insanlığı maddeten ve manen huzura eriştirecek yöntemleri göstermiştir. Mesela: “Size iki şey bırakıyorum. (Bunlara tutunursanız) asla dalalete düşmezsiniz: Allah’ın kitabı ve sünnetim. Bu ikisi (kıyamette) havza kadar ayrılmadan beraberce gelecektir.”¹² hadisi bunlardan sadece biridir.

Aile içi eğitimin ihmal edilmesiyle, aile bireylerinin alkol, uyuşturucu, anarşizm, satanizm vb. İnsanlığa zarar veren akımlara kapılması muhtemeldir. Bundan dolayı, aile

¹⁰ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Terbiye İlmî*. İstanbul, Matbaa-i Orhaniye, 1332, s.57

¹¹ ÖZDEN–ELMALI, *Yeniçağ felsefesi tarihi*, Arı Sanat Yay. 1. Basım 2012, s.256, İstanbul.

¹² Hâkim, 1/93. Tirmizî, Menâkıb: 31; Müsned, 3/14, 17, 26.

ortamında, Hz. Peygamber'in bahsettiği, Allah'ın kitabı ve peygamberî metotların rehberliğinde, doğru ve yeterli bir eğitim verilmelidir.

1.1.4. Öğrenme

Birçok tanımı yapılan öğrenme; “Yaşantı ürünü ve nispeten kalıcı izli davranış değişmesi olarak tanımlanmaktadır. Bireyin çevresiyle belli bir düzeydeki etkileşimi sonucunda davranışta ya da potansiyel davranışta meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişmeleridir.”¹³ Şeklinde tanımlanmaktadır.

Bir faaliyetin öğrenme olarak tanımlanabilmesi için çevresi ile herhangi bir etkileşimle birlikte davranış oluşturma ve geliştirme sürecinin varlığından söz etmek gerekir.

Bu bağlamda kişi, karakterini oluşturacak olan ilk bilgileri, küçük yaşlarda ve ailesinden öğrenmektedir. Aile içi eğitimde kişinin neyi, nasıl ve kimden öğrendiği de çok önemlidir. Evde yaşlıların hürmet gördüğü, tecrübelerinden faydalanıldığı, küçüklerin muhatap alınarak değer verildiği, sorumlulukların ifâ edildiği bir ortamda yetişen bir fert, bu değerleri görerek ve yaşayarak öğrenecektir.

Eğitim genel anlamda istendik davranış değiştirme ya da oluşturma sürecidir. Eğitimin tanımına göre istendik davranışların bireyin kendi yaşantısı yoluyla meydana getirilmesi gerekmektedir. Bireyin kendi yaşantısı yoluyla meydana gelen değişim ise “öğrenme”dir. Diğer bir deyişle eğitim geçerli öğrenmelerin oluşturulmasıyla gerçekleştirilmektedir. O halde eğitime kısaca istendik öğrenmeleri oluşturma süreci demek mümkündür.”¹⁴ Olumlu davranışlar geliştirdiğinden ve sergilediğinden dolayı da içinde yaşadığı aile ve topluma olumlu yönde katkılar sağlayacaktır.

Anlam alanı çok geniş olan bu kavram ile ilgili her şeyi tanımlayabildiğimiz de söylenemez. Yeni doğan bir bebeğin karnını doyurmak için annesinden süt emmeyi nasıl öğrendiği gibi. “Öğrenme kuramları, öğrenmenin hangi koşullar altında oluştuğunu ve ilkelerini açıklamaya çalışmaktadırlar. Ancak tüm öğrenmeleri açıklayacak bir kuram henüz yoktur. Bu nedenle değişik öğrenmeleri sağlamak için

¹³ Veysel Sönmez, *Eğitim Bilimine Giriş*, Anı Yay.2014 Ankara 11. Baskı, s.146.

¹⁴Nuray SENEMOĞLU, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Pagem Akademi, Eylül 2012, Ankara,22. Baskı, s.86,

çeşitli kuramların ilkelerinden faydalanmak gerekir.”¹⁵Yoksa, sağlıklı bir öğrenme olgusuna ulaşmamız yetersiz olacaktır.

1.1.5. Öğretme

Öğretmeyi, edinilen bilgi, beceri ve tecrübelerin başkalarına aktarılması faaliyeti olarak tanımlayabiliriz. Ancak öğretmeyi klasik manada okullarımızda programlı bir şekilde öğrencilere uygulanan eğitim faaliyeti şeklinde daraltmamız mümkün değildir. Öğretme ve öğrenme hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır.

Öğrenme; “Herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama veya sağlama faaliyetleridir.”¹⁶ Bireyde öğrenmeyi başlatmak, harekete geçirmek ve desteklemek için tasarlanan etkinlikler kümesi¹⁷ hedeflerle belirlenen davranışların öğrenciye kazandırılması için öğrenme yaşantısı oluşturma sürecidir.”¹⁸

Öğretme, öğrenme, eğitim kavramlarını bir bütün olarak ele alırsak ömür boyu devam eden bir süreçten söz etmemiz mümkündür. Örneğin okulda öğrenciye öğretmenin Türkiye'nin coğrafi konumunu öğretmesi, bir annenin çocuğuna sıcak çaydanlığı ellememesi gerektiği aksi taktirde elinin yanabileceğini öğretmesi veya bir dedenin torununa tecrübelerini de harmanlayarak insanların birbirine yük olmaması gerektiğini, yük olması durumunda ise fedakarlık yapılması gerektiğini öğretmesi, aslında aynı eğitim faaliyetlerinin bir ürünüdür.

Öğretme faaliyetinin en önemli fonksiyonlarından biri de bilginin edinilmesinin yanı sıra bu bilgilerin davranışa dönüşmesini sağlamaktır. Örneğin sabır, şefkat, adalet, dürüstlük gibi kavramların öğretilmesi, bu davranışların bireylerde karakterize olması ve fonksiyonel hale gelmesi esastır.

1.1.6. Toplum

Tarihi seyir içerisinde insanlar, temel ihtiyaçları ve çıkarları için beraberlik yapmış, ortak uygarlıklar kurmuştur. Zaman içerisinde bu sistemler değişikliğe uğrasa, kimi zaman yıkılsa , yenilense de ortak çıkarlar, menfaatler toplumları oluşturmayı zorunlu kıldığından her zaman toplumlar var olmuştur. Yaratılışı gereği sosyal bir varlık

¹⁵Ertürk, S. (1986)*Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, Yelkentepe Yay.; Fidan, N. (1986). *Okulda Öğrenme ve Öğretme: Kavramlar, İlkeler, Yöntemler*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

¹⁶ Ertürk S. *Eğitimde Program geliştirme*. Ankra. Yelkentepe yay. 1986. S.83.

¹⁷ Sönmez, *Eğitim Bilimine Giriş*, Anı Yay. 2014 Ankara. 11. Baskı.s.19.

¹⁸ Fidan, N. *Okulda Öğrenme ve öğretme: Kavramlar , İlkeler, Yöntemler. Ankara.* Kadioğlu Matbaası 1986. S18.

olan insan ancak ihtiyaçlarını toplum içerisinde karşılayabilmekte ve hayatını düzenli bir toplumda sürdürebilmektedir.

Toplum: Sosyolojinin en temel kavramı olan toplum, bireylerin toplamı demek değildir. Toplum, belirli bir kültürü ve bir takım toplumsal kurumları paylaşan insanlar arasındaki ilişkilerden meydana gelir. Başka bir deyişle toplumu oluşturan şey bireylerden çok bireylerin arasındaki ilişkiler, paylaştıkları değerler ve davranış kalıplarıdır. Futbol oynamayı bilen 11 kişiyi bir araya getirdiğimizde nasıl bir futbol takımı elde edemezsek, sadece bireylerin bir araya gelmesiyle de toplum oluşmaz. Futbol takımında her oyuncunun bir görevi, rolü vardır. Oyuncular birbirleriyle ilişkilidir, her biri diğer oyuncuların rollerini bilir ve buna göre davranır. Toplumda da insanlar ve gruplar arasında ilişkiler vardır ve toplum insanları etkileyen bu ilişkilerden meydana gelir.¹⁹

Toplum ve topluluğu ayıran farklılıkları, ortak hedefleri, ilkeleri, kültürleri paylaşmanın önemini göz önünde bulundurarak ,toplumların temelini teşkil eden ailelere toplum, birlik ve beraberlik bilincini edindirmek gerekmektedir.

1.1.7. Metodoloji

Geçmişten günümüze insanlara fayda sağlayan çeşitli ilim alanları oluşturulmuştur. Bu ilim dalları rasgele gelişip, disipline edilemeyeceği için değişik kurallar ve araçlardan yararlanılmıştır. Bu kural ve araçlar metodu oluşturur.

“Metot, bilinmeyen gerçeklikleri keşfetmek için veya bilinen gerçekleri ispat etmek için izlenen ilkelerin veya kullanılacak olan araçların bütününe denir. İnsan gerek bir amaca ulaşmayı hedeflesin, gerek bir gerçeği keşfetmeye uğraşsın, özetle hangi konuyu takip ederse etsin eğer rastgele hareket ederse istediği sonuca ulaşamayacaktır. İşte bu konuda takip edeceği kuralların veya kullanacağı araçların bütününe metot denir. Metot her bilimin temel şartıdır.”²⁰

Metodoloji, bilim ve bilimin metodunun ne olduğunu anlatan bir bilim dalıdır. Metodoloji, bilimsel metodun teorisi demektir. Metodoloji, bilimlerin sınıflamasından,

¹⁹ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*. 15. Basım. 2007. Bursa. Ekin Yayınları. 6-8; TC. Anadolu Üniversitesi yay. No 2551., Açıköğretim Fakültesi Yayını no:1521, Sosyolojiye Giriş. S.5 Eskişehir Mayıs 2013

²⁰ İZMİRLİ İsmail Hakkı, haz., Refik ERGİN, *Metodoloji*, Ötüken yay. 2013, 2. Basım s.27.

özel ve genel metotlardan bahseder. Metodolojiye Pratik mantık ve maddî mantık da denir.²¹

Eğitimin bilimsel metodolojisinin yanı sıra, Hz. Peygamber'in, özünde sevdirmeye, saygı, ikna, hoşgörü, irade eğitimi gibi, insani ve fitri değerler olan eğitim metodolojisi, toplumların en çok ihtiyaç duyduğu çalışma alanıdır.

1.2. EĞİTİMİN AMAÇLARI

Eğitim-öğretim faaliyetleri, sabır ve özveri gerektiren, uzun süreli, zahmetli bir iştir. Tüm zorluklarına rağmen aileler ve toplumlar açısından en değerli yatırım insanın eğitimine yapılan yatırımdır.

Eğitimin en önemli amaçlarından birisi de kültürel birikimin yeni nesillere aktarılmasıdır. Bireyin fitraten doğuştan getirdiği kabiliyetler keşfedilerek geliştirilmeye çalışılması da eğitimin amaçları arasındadır. Eğitimin amacını bu doğrultuda ifa etmesi, sağlıklı bireyler, toplumun ihtiyacı olan kaliteli işgücü açısından önem arz etmektedir.

Bilgi çağında meydana gelen baş döndürücü ilerlemeyle birlikte, toplumların gelişmişlik düzeylerinin sahip oldukları nitelikli insan gücüyle ilişkili olduğu artık yadsınamaz bir gerçektir. Bu gücü belirleyen, yönlendiren ve geliştiren temel faktör ise eğitimidir. Dolayısıyla eğitimin amacı, kişileri yaşadığı toplumun ve toplumun bağlı olduğu çağdaş dünyanın uyumlu bir üyesi haline getirerek onları çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmaktır. Bireylerin, toplum ve dünyadaki değişme ve gelişmelere ayak uydurabilecek ve katkıda bulunabilecek bir biçimde yetiştirilmeleri gerekir. Bu da, iyi bir eğitim sisteminin yanında, nitelikli bir öğretmen/eğitimci kadrosu ile sağlanır.²²

Eğitim ailede başlar ve en etkili eğitim kurumu ailedir. Bunun bilincinde olan Hz. Peygamber'in ailesinde ve ashabında uygulamış olduğu, iyiliği emredip kötülükten sakındırma²³ ana temalı eğitim metotlarına, insani değerler ve erdemli davranışlar evrensel değerler olduğu için, sadece müslümanların değil, tüm insanlığın ihtiyacı vardır.

Eğitim-öğretim faaliyetleri, her milletin önemsemek ve öncelemek zorunda olduğu, bir realitedir. Bu değerli faaliyetlerin müspet manada yapılması ile insanlığa

²¹ İZMİRLİ, haz., Refik ERGİN, *Medoloji*, Ötüken yay. 2013, 2. Basım, s.17.

²² Dilaver, H. (1996). *Türkiye'de öğretmen istihdamının dünü, bugünü ve yarını, eğitimimize bakışlar*. İstanbul: Kültür Koleji Vakfı Yayınları 1, s.119.

²³ Âl-i İmrân, 3/ 104: "Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun"

faydalı ürünler ve faaliyetler meydana gelirken, menfi olarak yapılması ise zararlı neticeler üretir.

Mesela 2. Dünya savaşını başlatan, yöneten, çatışan kişiler eğitimsiz, cahil kişiler değillerdi. Nihayetinde kullanılan modern silahları üretmek için fevkalade bir eğitim-öğretim sürecinden geçmiş yetenekli bireyler gerekliydi ve bu bireyler psikolojik motivasyonlarla veya başka şekillerde bu silahları üreterek ve kullanarak 61 milyon kişinin ölümüne sebebiyet vermişlerdir.²⁴ Bu tür faciaların yaşanmasını önlemek için, aile ve toplumların bireyelerine uyguladığı eğitim faaliyetlerinin amacı; erdemli, hak ve hukuku riayet eden, iyi işler yapmaya gayret eden bireyler yetiştirmek olmalıdır.

1.2.1. Özel Amaçlar

Eğitimin amacı her şeyden önce fiziki ve ruhi olarak, sağlam, sağlıklı bireyler yetiştirmektir. İnsanın kendisini geliştirmesi, başkaları karşısında duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi, birikimlerini paylaşabilmesi ve aktarabilmesi ise yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır.

Bütün bu kazanımlar aile hayatında başlar. Zira kişi anne ve babasından, diğer büyüklerinden gördüklerini taklit ederek benliğini oluşturmaya başlar. Bu bağlamda Hz. Peygamber; “Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan, Mecûsî (farklı bir rivayete göre hatta müşrik) yapar”²⁵ buyurmuştur. Bu hadis ailenin çocuklar üzerindeki etkisinin büyüklüğünü göstermesi açısından oldukça manidardır.

Aileler çocuklar üzerindeki bu etkilerini müsbet yönde kullandıkları takdirde topluma sağlıklı ve güçlü bireyler kazandırılmış olurlar.

1.2.2. Genel Amaçlar

Eğitimin kültürler, toplumlar açısından önemine değinmiştik. Toplumların geçmişten beri oluşturdukları bir yapı, bir sistem vardır. Bu sistemi sürdürebilmeleri için de toplumun temelini oluşturan aileye özellikle de ailedeki yeni nesillere aktarılması, milletlerin gelecekleri açısından önem arz etmektedir.

²⁴Tdv. İslâm Ansiklopedisi, 2016, c.ek-1, 632-635.

²⁵Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 4/529, Hadis no: 1664.; Buhârî, “Cenâiz”, 79, 80, 93; Müslim, “Kader”, 22-25

Devletlerin bilinçli, hakkı ve hukuku bilen, sorumluluk sahibi, eğitimli vatandaşlar yetiştirmesi önemli bir husustur. Bu bağlamda, milletlerin hayatini devam ettirebilmesi için gerekli olan güvenlik, siyaset, ticaret gibi alanlarda bilinçli, kaliteli insan gücü sağlamak, bu alanlarda insanlığın ihtiyaç duyduğu bilgiyi üretmek ve yeni nesillere aktarmak da eğitimin genel amaçlarındandır.

Eğitim, bireye, kapasite ve kabiliyetlerinin farkına vardır, kendi ailesinin devamı için gerekli olan dinamizmi kazandıran, sosyal hayatta yer edinmesi için gerekli olan meslekî bilgileri edindiren en güçlü amildir.

Tarihte milli birliklerini koruyan ve birikimlerini yeni nesillerine aktarabilen milletlerin medeniyetler kurduğu ve tarih sahnesinde varlıklarını sürdürdükleri görülürken; milli birliklerine ve kültür birikimlerine sahip çıkmayan milletlerin varlıklarını kaybettiği görülmektedir. Hâlâ yaşayan Çin, Hint, Britanya, Fars ve İslam medeniyetleri ile tarihte sadece isimleri kalan Babil, Med, Akad, İskit, Lidya gibi devletler bunun en güzel örneğidir.

1.3. EĞİTİMİN FİZİKİ VE PSİKOLOJİK UNSURLARI

Eğitim öğretim faaliyetlerinden beklenen faydanın elde edilebilmesi için fiziki ve psikolojik altyapının işler olması gerekmektedir.

1.3.1. Temel Fiziki Eğitim Öğretim Ortamları

Bir bitkinin yetişebilmesi için bir ortama ihtiyaç olduğu gibi insanın da yetişebilmesi için eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleşeceği bir fiziki ortama ihtiyaç vardır. Bu ortamı evdeki oturma odasından okuldaki sınıflara, hatta her çeşit okuma platformlarına varıncaya kadar geniş bir yelpazede değerlendirmek gerekir. Çünkü insan her ortamda okuma ve düşünme fırsatı bulabilir. Bu da ancak zamanın ve insan faktörünün daha verimli kullanılabilmesi ile mümkündür.

Öğrenci için gerekli olan ortamların, araç gereçlerin vb. ihtiyaçların imkânlar ölçüsünde karşılanması, eğitim-öğretim faaliyetleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Her ne kadar imkânsızlıklar içinde başarılı olan hatta dağda koyun otlatırken üniversiteyi yüksek puanla kazananlar olsa da herkese hitap eden kaliteli bir eğitim açısından esas olan fiziki ortamın uygunluğu ve yeterliliğidir.

Ev, okul, sınıf gibi temel eğitim öğretim ortamlarının kalitesi, başarıyı da etkileyeceğinden, ailenin ve yetkililerin bu ihtiyacı karşılamada hassas olmaları gerekmektedir.

1.3.1.1. Aile

Aile kavramını; “Akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk.”²⁶ olarak tanımlayabiliriz. Ailede bu ilişkileri anne-baba ve çocuklar oluşturur.

“Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan ya da Mecûsî yapar.”²⁷ “ifadesi, ebeveynin çocuk üzerindeki kalıcı tesirini açık bir dille özetler. İşlenmeye hazır bir cevher olan insan yavrusu, iyiyi kabul etmeye ve güzeli benimsemeye daha doğuştan gönüllüdür. Onun, gözünü açtığı bu yeni âlem ile sağlıklı ilişkiler geliştirebilen erdemli bir kişilik edinmesi, anne babasının kucağında gerçekleşecektir. Aynı zamanda kendisini hidayete ve doğru yola ulaştıracak dinî tercihinin temeli de aile ocağında şekillenecektir.”²⁸

Anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim olan aile, en temel eğitim-öğretim ortamıdır. Beslenme, barınma, korunma, sağlık, eğitim öğretim gibi insanın en temel ihtiyaçlarına cevap verecek olan ilk kurumdur. Hz. Peygamber (s.a.v) bu ihtiyaçların teminini önemser. Ve karşılanmasını teşvik eder. Şöyle ki; “Allah yolunda (cihâd edilmesi için) sarf ettiğin para, köle âzâd etmek için harcadığın para, fakire sadaka verdiğin para ve bir de aile fertlerinin ihtiyaçları için harcadığın para var ya! İşte bunların içinde sana en çok sevap kazandıracak olanı, ailen için harcadığın paradır.”²⁹ Diğer bir hadiste de “Bir adam Allah’ın rızasını umarak ailesinin geçimini sağlarsa, harcadıkları onun için birer sadaka olur.”³⁰

Doğum öncesi ve sonrası ihtiyaçların temin edildiği, takip edildiği, eğitim-öğretim açısından önemli kriterlerin belirlendiği, oluşturulduğu, desteklendiği ilk ortam yine ailedir.

²⁶ Diyanet İslam Ansiklopedisi 2. Cilt Aile Maddesi.

²⁷ Zeynü’-d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtifi’z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 4/529, Hadis no: 1664.; Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2, Müslim, Kader, 22.

²⁸ Diyanet Hadislerle İslam, 4/17.

²⁹ Müslim, Zekât 39.

³⁰ Zeynü’-d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtifi’z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 12/372, Hadis no: 1842.; Buhârî, İmân 41, Megâzî 12, Nefekât 1; Müslim, Zekât 49. Nesâî, Zekât 60.

Aile, çocuk için uygun sağlık koşullarının oluşturulduğu, her türlü kazadan korunup kollandığı, beslenmesinin sağlandığı, beden ve ruhu etkileyen zararlı alışkanlıklara karşı tavır alındığı, çok fonksiyonlu bir eğitim alanıdır. Maddi ve manevi boyutlarıyla bunları sağlamakta zorlanacak olan anne babaya, büyük baba, büyük anne, amca, dayı, hala gibi geniş aile unsurlarının, destek vermesiyle hem ailenin hem de toplumun arzu ettiği nesillerin yetişmesi kolaylaşacaktır.

Aile büyüğü konumundaki kişiler, söz ve fiillerinin diğer aile bireyleri tarafından dikkatle takip edildiği bilinci ile hareket etmelidirler.

Bireylerine, küçüklerin sevildiği, büyüklerin sayıldığı bir ortam sunabilen ailelerde yetişen yeni nesiller, bu nezih ortamı kendi ailelerinde de oluşturmaya çalışacaklardır.

Anne baba, çocuklarına maddi ve manevi eğitim verirken aynı zamanda kendi geleceklerine de yatırım yaptıklarını iyi bilmelidirler.

Eserleri bize kadar gelen çoğu alimler, ailenin huzurlu ortamından yararlanmışlar, kısa zaman dilimine büyük eserler sığdırmışlardır. Hatta İbn Haldun gibi büyük zatların ilk hocaları babaları olmuştur. Alimlerin, talebelerin ve ilim meclislerinin, aile çevresinin çoğunu oluşturan bu kişilerin yaşantıları ve eserleri bizlere örnek olmalıdır.

1.3.1.2. Çevre-Muhit-Mekan

Toplumsal bir varlık olan insan, yaşamını bir çevrede sürdürür. Diğer bir ifadeyle çocuk, kendini, aile geleneklerinin, dini inanışların, ve bir çok ihtiyacını karşıladığı bir çevrede bulur. Bu çevreden de ister istemez etkilenir. Örneğin uyuşturucu ve alkolün yaygın olduğu bir ortamda çocukları korumak zorlaşır. Bu durumda aileye ve sorumlulara düşen görev artmaktadır. Aksi tektirde ailelerin çocuklarını kötü alışkanlıklardan korumaları zorlaşacaktır.

Kaliteli bir nesil yetiştirmek için çocuk küçüklükten itibaren nezih bir ortamda bulundurulmalıdır. Zira sağlıklı eğitim ortamında yetişen çocuk ile, sağlıksız bir ortamda yetişen çocuk bir olmayacaktır.

Tüm bunların yanı sıra komşuluk da aile içi eğitimde yeri olan bir müessesedir. Evlatlarımızın, infak,³¹ hediyeleşmek,³² sadaka,³³ kul hakkına riayet³⁴, yardımlaşma,³⁵

³¹Buhârî, Hibe 1, Edeb 30; Müslim, Zekât 90. Ayrıca bk. Tirmizî, Velâ' 6 : "Ey müslüman kadınlar! Komşu hanımlar birbiriyle hediyeleşmeyi küçümsemesin! Alıp verdikleri şey bir koyun paçası bile olsa!"

ikram³⁶, iyilik³⁷, edep, erkân, adabı muaşeret vb. konularda ilk uygulamaların yapılabileceği yer komşuluk ilişkileridir. "...Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya ve mâliki bulunduğunuz kimselere ihsân ile muâmele edin, iyi davranın..."³⁸Gibi ayetlerin uygulama sahaları çevre, muhit komşuluk, akrabalık gibi beşeri münasebetlerin yoğun olarak yaşandığı alanlar olması, peygamberî metodolojinin islama intisabı olan tüm ailelere kazandırdığı bir değer olarak görülebilir. Öğrettiği, uygulandığında ailelerin ve toplumların huzurunun sağlanabileceği bir formül olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde her ortam kullanılabilir. Ancak çevresel faktörlerinin olumlu olması verimliliği artırırken, olumsuz olması verimliliği düşürmektedir.

Bundan dolayı bu faaliyetlerin yürütüldüğü mekanlar ışık, ses, akustik gibi faktörlerin, dikkat, konsantrasyon, motivasyon üzerindeki tesirleri de dikkate alınarak bilinçli bir şekilde dizayn edilmelidir.

Çevresel faktörler; termal, ışık, akustik ve ergonomik olarak farklı araştırma alanlarını içerir. Bu faktörler de göz önüne alınarak mühendisler ve mimarlar tarafından binaların tasarımları gerçekleştirilir. Çevresel faktörler, öğrenme ve öğretme faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir. Çevresel faktör olarak yetersiz olan ortamlarda; bireylerin fiziksel stres durumları artış gösterir ve yapılan eylem negatif yönde

³² Buhârî, Şüf'a 3, Hibe 16, Edeb 32: Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) Yâ Resûlallah! İki komşum var. Hangisine hediye vereyim? diye sordum. "Kapısı sana daha yakın olana ver" buyurdu".

³³ Hakim, Müstedrek, 4/183, no: 7307 "Komşusu açken tok olarak yatan kimse bizden değildir".

³⁴ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 12/131, Hadis no: 1981.; Buhârî, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, İmân 74, 75. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50; İbni Mâce, Edeb 4 : "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!"

³⁵ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 12/131, Hadis no: 1979.; Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr, 140, 141: "Hz paygamber; Cebrâil bana komşu hakkında o kadar çok tavsiyede bulundu ki;ben (Allah Teâlâ) komşuya komşuya mirasçı kılacak zannettim".

³⁶ Müslim, Birr 142. Ayrıca bk. İbni Mâce, Et'ime 58; Tirmizî, Et'ime 30 : "Ey Ebû Zer! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy ve komşularını gözet!"

³⁷ Tirmizî, Birr 28 : "Allah Teâlâ'ya göre arkadaşların hayırlısı, arkadaşına faydalı olandır. Yine Allah Teâlâ'ya göre komşuların hayırlısı, komşusuna faydalı olandır".

³⁸ Nisâ 4/36

etkilenir³⁹ (Krüger vd., 2004). Özellikle sözel öğretim yapılan zamanlarda akustik konfor hayati önem taşımaktadır⁴⁰ (Karabiber vd., 2003).⁴¹

Devletler vatandaşlarının eğitim-öğretim faaliyetlerinde en iyi verimi alabilmeleri için bilimsel veriler çerçevesinde fiziki ve çevresel ortamlar oluşturmaktadır.

Aileler de bu çalışmaları dikkate almalı, aile üyelerine yaşam kalitelerini artıracak en uygun ortamları sağlamaya çalışmalıdır.

Çevresel faktörler oluşturulurken, motivasyon, hazırbulmuşluk, gayret, kişilik özellikleri gibi hususların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çevresel faktörlerin başarı üzerinde etkisi vardır ancak başarı üzerindeki tek etki de değildir. Toplumda, uygun olmayan şartlarda ve çevrede yaşamını sürdüren bir ailenin çocuğu, kişisel özellikleri, gayret ve azmi ile çalışarak, fırsatları değerlendirerek çok iyi kazanımlar elde edebilirken, eğitim öğretim için tüm faktörler lehine olduğu halde bu imkânları heba eden kişilere rastlamak da mümkündür.

1.3.1.3. Okul ve Sınıf

Eğitim öğretim için gerekli olan mekanların başında okul ve sınıf gelir. Bu mekanlar Sistemetik olarak ve toplu halde yapılması gereken eğitim öğretim faaliyetleri için uygun ortamlar hazırlanmalı, toplumun tamamı tarafından ulaşılabilir olmalıdır.

Okul, bireyin kendisine ve topluma ekonomik ve kültürel olarak katkıda bulunmasını sağlamak amacıyla temel ve /veya üst düzey beceriler kazandırmasını ve yeteneklerini geliştirmesini sağlayacak, sistemli öğrenme etkinliklerinin yürütüldüğü bir alandır. Sınıf ise, hazırbulmuşluk düzeylerini ve öğrenme ihtiyaçları açısından, görece benzer bireylerin, hedeflenen davranışsal çıktılara yönelik, öğrenme ve ölçme-değerlendirme süreçlerini yaşadıkları bir alandır. Okul ve sınıfın temel varoluş gerekçesi, formal eğitim ve ilişkili öğretim-öğrenme sürecinin gerçekleştirilmesidir.⁴²

Eğitimde fiziki mekanın önemini bilen Hz. Peygamber medineye geldiğinde bu mekanların inşasına öncelik verdi. Mescidi Nebevi eğitim öğretim faaliyetlerinin

³⁹ Krüger, E. L., Zannih P.H.T. (2004). *Acoustic, thermal and luminous comfort in classrooms. Building and Environment*, 1055-1063.

⁴⁰ Karabiber, K., Vallet M. (2003). *Classroom acoustics policies*. Italy.

⁴¹ Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 3(3), ÖS:Ergonomi2015, 391-399, 2015, Araştırma Makalesi 21. Ulusal Ergonomi Kongresi Özel Sayısı.

⁴² İbrahim YILDIRIM, *Eğitim Psikolojisi*, Anı yay. 4. Baskı 2014 Ankara s.232-233.

yürütüldüğü, elçilerin kabul edildiği, namazların cemaatle kılındığı hatta düğünlerin yapıldığı, ihtilafların çözüldüğü bir mekan olmuştur.

Mescidi Nebevinin kuzeyine hurma dallarından bir sundurma yapılmıştı. Burada kimsesi olmayan, kendilerini İslama vakfetmiş sahabiler kalıyordu. İslamın ilk yatılı okul öğrencilerini teşkil eden bu sahabilere de “ashabı suffe” deniliyordu. Bu okulun gelecek asırları etkileyen hadis öğrencilerinden biri de Ebû Hureyre'dir. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber ilim faaliyetlerini öncelemiş ve ilim tahsili için de gerekli altyapı çalışmalarını yapmıştır.

Fiziki mekanın önemini bilen İslam devletleri geçmişten günümüze idareleri altında olan yerlere ilk önce bedeni temizliğin simgesi hamam, daha sonra ruhu ve aklı temizlemenin simgesi cami ve medreseler inşa etmişlerdir.

1.3.2. Eğitimin Psikolojik ve Sosyal Unsurları

1.3.2.1. İletişim

İletişim; önemine binaen adına fakülteler kurulan bir kavramdır. Her geçen gün yeni muhabere araçları ve yöntemleri geliştirilmektedir. Bu konu üzerine devletler çok ciddi arge çalışmaları ve harcamaları yapmaktadırlar.

“Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim”⁴³ olarak tanımlanabilecek iletişim, sosyal hayatta ve aile hayatında çok önemli bir yere sahiptir. İşlevselliği ile düzenli ve kaliteli bir sosyal hayat mümkün iken eksikliği ile çeşitli sosyal ve ailevi sorunlar çıkar.

Aile içerisinde bireyler kendi hak ve sorumluluklarını iletişimle bilir ve üstlenirler; gereğini yerine getirir ve duygularını rahatlıkla ifade edebilirler. Duygu ve düşüncelerini net ve rahat biçimde ifade eden bireyler psikolojik olarak da rahatlayacaktır. Böyle bir ortamın oluşması tüm aile bireyleri için önemli bir ihtiyaçtır.

Bedenen ve ruhen gelişme çağında olan çocuklara bu ortamın hazırlanması, aile içinde ve toplumda kendini rahatlıkla ifade edebilen, özgüven sahibi, üretken bireylerin yetişmesini sağlayacaktır.

Hız. Peygamber, Hasan b. Ali çocukken zekât hurmalarından birini alıp yemek istediği zaman ona, “Bırak, bırak, onu at! Zekât malını bizim yiyemeyeceğimizi

⁴³ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998. C.1,s. 1068.

bilmiyor musun”⁴⁴diyerek uyarılmış, çocukken bile, ne yapıp-yapmaması gerektiğini hatırlatarak etkili bir iletişim kanalı ile sorumluluklarını hatırlatmıştır. Hz. Peygamber, çocuktur, yapar deyip konunun üzerini kapatmamış veya Hz. Hasan’ın kusurlu olduğunu bilmediği bir davranışı sergilemesine aşırı tepki göstermemiş, bilakis mevzunun ehemmiyetini biraz da vurgulayarak ikaz etmiştir.

İletişimde duyguların ifadesi de çok önemlidir. Hz.Peygamber "Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa, ona sevdiğini söylesin."⁴⁵ buyurmuştur. Duyguların ifade edilmesi adına şu hadis te manidardır.

"Rasulullah (s.a.v) 'ın yanında bir adam vardı. Derken oradan birisi geçti. (Rasulullah (s.a.v) 'ın yanındaki):

"Ey Allah'ın Resulü! Ben şu geçeni seviyorum." dedi.

"Pek iyi kendisine haber verdin mi?" diye Rasulullah (s.a.v) sordu.

"Hayır!" deyince,

"Ona haber ver!" dedi. Adam kalkıp, gidene yetişti ve:

"Seni Allah için seviyorum!" dedi. Adam da:

"Kendisi adına beni sevdiğin Zât da seni sevsin!" diye mukabelede bulundu."⁴⁶

Ailevî problemlerin çoğu iletişim eksikliğinden oluşmaktadır. Aile üyeleri değişik nedenlerle birbirlerine karşı sevgilerini göstermez, duygularını ifade etmemezlerse, sevgiden mahrum olduğunu veya kendisi ile ilgilenilmediğini düşünen bireyler de sevgi ve ilgiyi aile dışında aramaya başlayabilirler. Ancak aile içindeki gerçek sevgi ve muhabbeti, başka yerlerde bulmakta zorlanan bireyler değişik suistimallere uğramaları da mümkündür.

Aileler, kişiliklerinin gelişim aşamasında çocuklarına yardımcı olmalıdır. Duygularını çekinmeden ifade edebilen, hata yapmaktan korkmayan, risk alabilen bireylerin yetişmesi için gerekli iletişim ortamının sağlanması ile; kişilik bozuklukları, sosyal fobi vb. psikolojik sorunların önüne geçilebilir.

İletişim olgusunu sağlıklı bir şekilde oluşturan ve yöneten ailelerde bireylerin birbirine karşı itimat, muhabbet, hoşgörü, yardımlaşma anlayışlarında belirgin bir artış olacaktır. Bu duyguları aile içinde tatmin edilen bireylerin başka kişilere fazla ihtiyacı

⁴⁴ Müslim, "Zekât", 167; Ebû Dâvûd, "Zekât", 29.

⁴⁵ Ebû Dâvud, Edeb 122, (5124); Tirmizî, Zühd 54, (2393).

⁴⁶Ebû Dâvud, Edeb 122, (5125).

olmayacağından dolayı aile kavramı bu kişiler için mutlu, rahat, sığınacak güvenli bir ortam anlamına gelecektir.

Köy kooperatifinin amacı; üyelerinin kazançlarını, birlikteliklerini, maddi manevi moral ve motivasyonlarını, organize olma kabiliyetlerini, sağlıklı iletişimle geliştirme, birlikten doğan kuvveti yönlendirme vb. olduğu gibi, ebeveynlerin, ailesinin kazanımlarını planlarkenki hedefi, bir köy kooperatifinin amacı olan kazanımları elde etmekten daha az olmamalıdır.

İletişimde kelimeler, vücut dili, ses tonu, jest⁴⁷ ve mimikler⁴⁸ çok etkilidir. Negatif bir yüz ifadesi, bazen kötileyici, eleştirici binlerce sözden daha tesirli olabilir. Bir el veya yüz hareketi yüzlerce tebrikten ve onaylayıcı sözden daha etkili olabilir. “Hz. Peygamber, herkese değer verir ve hiçbir şekilde nezaketi ihmal etmezdi. Gördüğü insanlara ayırım yapmadan önce o selâm verir, erkeklerle tokalaşır, muhatabı elini bırakmadıkça o da bırakmazdı. Karşısındakine bütün vücuduyla dönerek konuşur ve muhatabı yüzünü çevirmedikçe Resûl-i Ekrem de çevirmezdi.⁴⁹ İnsanlara güzel söz söyler, gülyüz gösterir ve böyle davranmanın sevap olduğunu söylerdi.⁵⁰ İki şeyden birini yapmakta serbest bırakıldığında kolay olanı tercih ederdi.⁵¹ Kendisi binek üzerindeyken yanında bir başkasının yaya yürümesinden rahatsızlık duyardı.⁵²”

Hz. Peygamber’in insanlarla iletişim esnasındaki davranışları bizlere örnek niteliğindedir. Bu davranışları hayata geçirebilen kişiler hem toplumda hem ailelerinde sorunların oluşmasına mani olabilecekleri gibi, açtıkları bu iletişim kanalları ile, var olan sorunların çözümüne de katkı sunabileceklerdir.

Her türlü iletişim probleminin sosyal hayatta, hatta aile fertleri arasında bile şiddetli sorunlara yol açması mümkündür. Bu problemlerin en güzel çözüm ortamı yine ailedir. Mesela, Hz. Peygamber “ “Anne ile evlâdının arasını ayıranın, Allah da kıyamet günü sevdikleriyle arasını ayırır.”⁵³ buyurarak anne ile evlat arasının ayrılmasının problem olacağını, birlikteliklerinin ise problemi çözeceğine işaret etmiştir.

⁴⁷ TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, c.1,s.1134. “Jest: Herhangi bir şeyi açıklamak için genellikle el, kol ve baş ile yapılan içgüdüsel veya iradeli hareket”

⁴⁸ TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, c1,s.1564. “Mimik: Yüz, el, kol hareketleriyle düşüncüyü anlatma sanatı, Duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde yüzde beliren kımıldanışlar, hareketler.”

⁴⁹ Tirmizî, sıfatü'l-kıyâme, 46

⁵⁰ Buhârî, Şulh, 11, Edeb, 68; Tirmizî, Birr, 36

⁵¹ Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Fezâil, 77

⁵² Ebû Dâvûd, Edeb, 127, 128; Nesâî, İstiâze, 1

⁵³ Tirmizî, Büyû', 52 Dârimî, Siyer, 39

Aile ve toplumlar, bireylerinin düşüncelerinden, fikirlerinden dolayı kınanmayacakları, rencide edilmeyecekleri, tepki görmeyeceklerinden emin oldukları, çok sağlam bir iletişim kültürü oluşturmaları gerekmektedir.

Toplumlar karşıt gurupların açık, özgür, tartışmalar yapıp meseleleri çözümlendiği, sorunların medenice halledilebildiği, fikirlerin özgürce tartışıldığı, saygın, ideal, iletişim kültürü gelişmiş bir toplumsal yaşam alanı oluşturmalarıdır. Aksi taktirde, güçlünün haklılığını ilan ettiği, müsbet tartışma ortamlarından mahrum, milli kültür ve birikimlere yabancı, monoton bir toplum inşa edilmiş olur.

1.3.2.2. Dikkat

Kazanım için gerekli olan etkenlerden biri de dikkattir. Dikkat dağınıklığı, dikkat eksikliği, odaklanma ve konsantrasyon problemleri kendisine psikoloji biliminde yer bulmuş klinik olarak irdelenen ciddi problemlerdir. Dikkatle ve özenle yapılan bir işte başarı oranı artarken, dikkatsizce yapılanda başarı oranı düşecektir.

Malesef toplumumuzda bazı ailelerin çocukları ile ilgi ve alakası evde yer işgal edip etmedikleri ile sınırlı olduğundan, evlatlarının bu sorunlarını hiç fark edememekte veya fark ettiklerinde sorun büyümüş olmaktadır. Ailenin bu eksikliğini okulda öğretmen de gideremediği taktirde ortaya büyük sorunlar çıkmaktadır. Çocuk çok zeki olmasına rağmen dikkat ile ilgili problemlerin fark edilememiş olmasından dolayı tembel ve umursamaz olabilmektedir.

Aileler çocuklarını iyi bir şekilde gözlemlemeli, olabilecek fiziki ve psikolojik sıkıntıları belirlemeye çalışmalıdır. Dikkatsizlik, tembellik, hiperaktiflik, olarak tanımladığımız bir konu pekala psikeatrik veya klinik bir vakıa olabilir. Bu konuda aileler uzman yardımı almalıdır.

1.3.2.3. Motivasyon

Herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye matuf kişide oluşturulan istek, arzu, şevk, iştıyak olarak tanımlayabileceğimiz motivasyon, kişinin ruh haline göre kişinin bireysel ve içsel faktörlerini gayretiyle kazanılabileceği gibi uzman birisinden alacağı eğitimle de kazanabilir. Motivasyonu sağlayan çok sayıda unsur vardır. Örneğin, satış elemanı olarak çalışan bir kişiye belli bir ciroyu sağladığında maaş artışı yapılacağını söylemek o şahsı olumlu yönde motive edecektir.

Aile içi eğitimin uygulayıcıları konumundaki ebeveynin bilinçli, sistemli, istikrarlı bir program takip etmesi başarıyı olumlu etkiler.

Aile ve toplumların bireylerini olumlu yönde motive etmeleri, önemli bir sorumluluktur. Bu sorumluluklar yerine getirilirken insanların zaman zaman zorluklarla karşılaşabileceği, bunların güçlü bir irade ile aşılabileceği telkini yapılmalı, zorluklar aşıldığında elde edilecek kazanımlar nazara verilmelidir.

Benzer metotlar kullanarak aile içi eğitimde motivasyon sağlamak ve olumlu sonuçlar almak mümkündür.

1.3.2.4. Pekiştirme

Pekiştirmenin eğitimde önemli bir yeri vardır. Ebeveynler aile içi eğitimde, bireyde geliştirilmesini veya terk edilmesini istedikleri davranışların edinimini sağlamak için pekiştirme metodunu uygulamak durumundadır.

Pekiştirme: “Ortaya çıkan davranışın sürekliliğini sağlamak amacıyla davranışın ödüllendirilmesi ya da olumsuz uyarıcının ortamdaki çekilmesi işlemine pekiştirme denir. Pekiştireçler etkilerine göre olumlu ve olumsuz pekiştireçler ve ihtiyaç türlerine göre birincil ve ikincil pekiştireçler olarak ikiye ayrılır.”⁵⁴

Birincil pekiştireçlerin yemek içmek gibi hayati konulardan olmamasına dikkat edilmeli, cezalandırma da olumlu pekiştirecin yokluğu şeklinde uygulanmalıdır. Davranış değiştirmek veya problemlili davranışların düzeltilmesinde doyum veya doyumsuzluk olmayan ikincil pekiştireçler kullanmaya dikkat edilmelidir.

Ailede binbir zahmetle kazanılan olumlu davranışların muhafaza edilmesi gerekir. Pekiştireçler de bu kazanımların muhafazası ve devam ettirilmesinde önemli bir rol oynar.

Ancak dikkat edilmesi gereken bir konu da pekiştireçlerin amaç olmaya müsait olmalarıdır. Yer yer uygulanması faydalı olsa da davranışı ödül amacıyla değil yapılması gerektiği için yapmayı özendirmek gerekmektedir.

Hız. Peygamber Huneynde elde edilen büyük ganimetten yeni müslüman olmuş mekkelilere çokça vererek pekiştireç kullanmıştır. Hız. Peygamber'in kullandığı bu yöntem irtidat hareketlerinin çoğaldığı zaman bu pekiştireci alan sahabelerin dinlerinde sabit kalmasında etkili olmuştur.⁵⁵

1.3.2.5. Değer Verme-Muhatap Alma

⁵⁴ YILDIRIM İbrahim , *Eğitim Psikolojisi*, Anı yay. 4. Baskı 2014 Ankara s.408

⁵⁵ TDV İslâm Ansiklopedisi , 2006 İstanbul c.31/s. 475-476.

Aile ve toplum hayatında bireyler hangi ortamda olursa olsun kendilerine değer verilmediğini, muhatap alınmadığını hissettikleri zaman iletişimlerini kesecek; o ortamdaki edinilebilecek olan kazanımlar da elde edilemeyecektir.

Hız. Peygamber çocuklara hitap ederken, onlara değer vermiş, ciddi bir ilgi ile muhatap alarak, şahsiyet, kimlik, özgüven kazanmalarına katkıda bulunmuştur. “Bir çocuk gördüğü zaman mübarek yüzünü neşe ve sevinç kaplayan Hız. Peygamber çocuklara ilgi gösterir, yanlarına uğrar ve Ey çocuklar, Allah’ın selamı üzerinize olsun diyerek onlara selam verirdi”⁵⁶

Hız. Peygamber çocuklara söz hakkı vermiş, muhatap almış, onların isteklerini kırmamış, ve toplum içinde asla rencide etmemiştir. Gerektiğinde onlara büyüklere davrandığı gibi davranmıştır.

Hız. Peygamber, kendisine bir mecliste bulunduğu zaman hediye edilen yiyecek veya içecek olursa, hazır bulunanlara da ikram etmek adeti idi. O, İkrama sağ tarafından başlardı. “Sehl İbnu Sa'd (r.a) anlatıyor: Resulullah (sav)'a bir içecek getirilmişti. Ondan önce kendisi içti. Sağında bir oğlan, solunda da yaşlılar vardı. Oğlana: "Bardağı şu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" dedi. Oğlan da: "Ey Allah'ın Resülü, Allah'a yemin olsun bana sizden gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (sav) bardağı onun eline koydu. (Rezin şunu ilave etti: "Zikri geçen oğlan el-Fadl İbnu Abbas idi."⁵⁷

İnsanların, özellikle küçüklerin duygularına saygı göstererek onlara hitap edebilmek mümkün olur. “Enes b. Mâlik’in kardeşi Ebû Umeyr’in, kendisiyle oynadığı Nuğayr denen serçeye benzer, kırmızı gagalı küçük bir kuşu vardı. Nuğayr ölünce, Ebû Umeyr üzülmüştü. Resûlullah onu görünce, “Ya Ebâ Umeyr, ne oldu Nuğayr?” diyerek onunla şakalaşmıştı.”⁵⁸

Hız. Peygamber’in uyguladığı bu metotları hayata geçirebilen aile ve toplumlar, özgüven, empati, kendini ifade etme, şahsiyet ve kimlik oluşumu vb. konularda ideal bir eğitim uygulamış olacaktır.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849), el-Musanef (el-Mektebetu’ş-şâmile el- isdâru’s-sânî), VI, 144; Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874), el-Câmi‘u’s- sahih, İstanbul 1992, selâm 15 (II, 1708); Ebû Nu‘aym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî (ö. 430/1038), Hilyetu’l-evliyâ’ ve tabakâtu’l-asfiyâ\ Kâhire 1407/1987, VI, 291.

⁵⁷ Buhari, Eşribe 19; Müslim, Eşribe 127, (2030)

⁵⁸ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), el-Câmi‘u’s-sahih, İstanbul 1992, edeb 112 VII,

1.3.2.6. Eleştiri

Bir durumun, iyi yöne yönelmesi için veya yalnız yapılan bir işin düzeltilmesi için yapılan reel değerlendirmeyi eleştiri olarak tanımlayabiliriz. Eleştirinin faydalılık yönü esastır.

Eleştiri, kişilerin eksik yönlerini bulup tamamlayabilmeleri için bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu anlamda eleştiri, kişinin sadece karşısındakini değil, kendini de kapsamalıdır.

Eleştiriye bir kusur bulma çalışması olarak algılamak doğru değildir. Yapıcı, geliştirici, destekleyici mahiyetteki eleştiri fayda sağlayacaktır. Eleştirmen, mümkün olduğu kadar kişisel ve duygusal değerlendirmelerden kaçınmalı, nesnel, karşılaştırmalı, mümkünse bilimsel araştırmaların ve istatistiklerin sonuçlarından yararlanarak eleştiri yapmalıdır. Eleştiriden maksat geliştirmek ve kılavuzluk etmek olduğundan hata ve eksiklerin yanı sıra güzel ve pozitif tarafları da ortaya koymaktır.

Kişiler eleştiriye ve gelişmeye açık olduğu sürece hata yapma oranları düşecektir. Aile ve toplumlar, bireylerinde eleştirme ve eleştirilme kültürü oluşturmalı, eleştiriye her alanda daha iyiye ulaşmada bir araç olarak kullanılmalıdır.

Eleştiri bir emek ürünüdür ve fayda vermek için yapılır. Şahsiyeti, onuru rencide edici bir durum sözkonusu ise burada eleştiriden bahsedilemez.

Yapılan eleştiri ile, insanların hissiyatları rencide edilirse, savunma mekanizması harekete geçer ve istenmeyen sonuçlara sebep olabilir.

Hz. Peygamber, eleştirilmesi gereken bir durum meydana geldiğinde, kişilerle uğraşmamış, davranışın değişmesi gerektiğine dikkatleri çekmiştir. “İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle söylüyorlar?”⁵⁹ şahısları hedef almayan, ancak düzeltilmesi gereken davranışa vurgu yapan hitaplarda bulunmuştur.

1.3.2.7. İlgî

Kişinin, hayatının her alanının kalitesi ile ilişkili olan bir kavramdır. Faaliyetlerin amaçlarını araştırmaya ve ulaşmaya istek uyandırır. İlgî, her türlü faaliyetten kazanım sağlamayı kolaylaştırır. Özellikle bilgi edinmeye yönelik ilgî, her türlü fikrî faaliyet için son derece önemlidir.

⁵⁹ Ebû Davud, Edep, 6.

Ayrıca aile ve toplumların kaliteli birey yetiştirme hedeflerini gerçekleştirmeleri açısından da ilgi önemli bir kavramdır. Bireylerin, kişiliklerinin gelişmişlik düzeyleri, ilgilerinin çeşitliliği ile anlaşılır.

Beşeri ilişkilerde ve faaliyetlerde gerekli olan dikkat bir merkezde toplanarak kazanım elde edilmeye çalışılır. “Dikkati öncelikle belirli bir şey üzerinde toplama eğilimi”⁶⁰

Aile içinde bireyler arasında da çok önemli bir yere sahip olan ilgi'nin aşırılığı veya noksanlığı, “Belirli bir olay veya etkinliğe yakınlık duyma, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanıma”⁶¹kimi zaman boşanmalara dahi sebep olabilmektedir.

İlginin göstergelerinden birisi de kaliteli vakit sağlama dır. Günümüz koşullarında değişik nedenlerle, bireylerin kendilerine dahi kaliteli vakit ayırmakta zorlandıkları göz önünde bulundurulursa, ailevi ve toplumsal ilişkilerde gerekli olan ilgi düzeyinin sağlanması gerekmektedir.

Aile fertleri arasındaki ilişkilerde samimi bir ilgi, özellikle karakter ve kişilik oluşumu sürecindeki bireylerin en fazla ihtiyaç duydukları manevi destek argümanları arasındadır.

İnsanların önem derecesine göre ilgilenmesi gereken faaliyetleri kategorize etmesi uygun bir hareket tarzı olacaktır. Kendisini ve ailesini ilgilendiren konularla birinci derecede ilgilenerek, ilgilenilmesi gereken diğer işleri de ikinci ve üçüncü derecede kategorize etmelidir.

Aile içinde yeterince ilgilenilmeyen bireyler sosyal hayatta kötü niyetli kişilerin sahte ilgi, sevgi ve şafkatlerine kanarak ailesine, kendisine ve topluma sıkıntılar yaşatabilmektedirler. “...Hatta denilebilir ki bu sorumluluğu hissedip çocuğa kötü davranan hatta reddeden ana baba, ihmal eden ana babaya göre daha olumludur. Çünkü ilgilenirken kötü davranmak bile hiç ilgilenmemekten daha iyidir. Zaten reddedilen bir çocuk da ihmal edilen çocuğa kıyasla üstün durumdadır.”⁶²

Hz. Peygamber'in geniş bir sorumluluk alanı olmasına rağmen torunları ve sahabelerin çocukları ile ilgilenmeyi ihmal etmez, onları sık sık camiye götürürdü.

⁶⁰ *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998. S.1068

⁶¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998. S.1068

⁶² Abdurrahman DODURGALI, (1996), *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 144.

Orada gördüğü başka çocuklarla da ilgilenirdi. Küçük torunu Ümame'yi omzuna alır, camiye gelirdi. Camideki cemaate namaz kıldırır, Ümame orada beklerdi.”⁶³

1.3.2.8. Sevgi ve Şefkat

Psikoloji ilmi sevgi, aşk, şefkat gibi kavramları açıklarken, fiziki bir yapısının ve test edilebilirliğinin olmadığından dolayı sadece gözlemlerini ifade etmekle yetinir. Bu subjektif yapı nedeniyle, tanımlamalar da farklı ve çok sayıdadır. Bu tanımlamalardan biri de Gazzâlî'nin "İnsanın kendisine mutluluk veren bir nesneye karşı meyletmesidir"⁶⁴ tanımıdır.

Sevgi duygusunun ilk yaşandığı yer ailedir. Anne ile bebek arasında yaşanan bu duygu gelişerek, tüm yaşamı içine alır. Özellikle anne babanın çocukların ihtiyacı olan sevgiyi vermesi gerekir. Hz. Peygamber "Çocukları sevmeyen bizden değildir."⁶⁵ diyerek aile içinde çocukları sevmenin gerekliliğini vurgulamıştır.

Aile ve toplumlarda, sevgi ve şefkat büyük bir kuvvet meydana getirir. Sevgi toplumu inşa eden Hz. Peygamber'i seven ve inanan sahabeleri gerektiğinde canlarını vermekte tereddüt etmemişlerdir. Mesela Urve'nin anlattığı şu hadise bunu açıkça ortaya koymaktadır: "... Urve, arkadaşlarının yanına dönünce dedi ki: "Ey kavm dinleyin! Vallahi ben muhtelif kırılların huzuruna çıktım. Kısra'nın, Kayser'in, Necaşi'nin yanlarına girdim. Vallahi, Muhammed'in ashabının, Muhammed'e gösterdiği saygıya, hiç bir kralın ashabında rastlamadım. Vallahi tüküreceksin mutlaka onlardan birinin eline düşüyor, bunu alıp yüzlerine bedenlerine sürüyorlar. Bir şeye emretse hepsi birden koşuyorlar. Abdest alsın, abdest suyu(ndan kapmak) için nerdeyse kavga ediyorlar. Konuşsalar, onun yanında seslerini kısıyorlar. Ona hürmeten dikkatle yüzüne bakmıyorlar. Bu adam size makul bir teklifte bulunuyor, onu kabul edin!..."⁶⁶

Sevgi, toplumları bir arada tutacak kuvvetli, birleştirici bir güçtür. "İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe gerçekten iman etmiş olamazsınız."⁶⁷

⁶³ Buhârî, Salât, 156.

⁶⁴ Gazzâlî, Ebû Hâmid, İhyâ-u Ulûmi'd-dîn, Beyrut 1992, c. 4, s. 312.

⁶⁵ Tirmizî, Birr 15.

⁶⁶ Buhari, Şurut 16, 1, Hacc 106, Muhsar 3, Megazi 35, Tefsir, Mümtahine 2; Ebu Davud, Cihad 168, 2765

⁶⁷ Müslim, İman, 93.

H.z. Peygamber "Sizden biriniz kendisi için sevip istediğini, kardeşi için de sevip istemedikçe gerçek mü'min sayılmaz."⁶⁸ diyerek sevginin topluma yayılmasını ve sevgi toplumu inşa etmeyi hedeflemiştir.

H.z. Peygamber sevginin gösterilmesine, ifade edilmesine de önem vermiştir. Şöyleki; "Resulullah (sav) (bir gün), Hasan İbnu Ali (ra)'yi öpmüş idi. Bu sırada yanında bulunan Akra' İbnu Habis, (sanki bunu tuhaf karşıladı ve:) "Benim on tane çocuğum var. Fakat onlardan hiçbirini öpmedim." dedi, Resulullah (sav) ona bakıp: "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." buyurdu. Rezin ilave etti: "(Resulullah (sav) şunu da söyledi:) "Allah siz(in kalbiniz)den merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?"⁶⁹

Sevgi, kişinin sadece kendi içinde yaşayacağı bir duygu olarak kalırsa değerini kaybeder. İfade edildiği ve paylaşıldığı sürece değerlidir. "...Ancak sevginin ifadesi, öğrenilmiş bir davranıştır. Çocuğun sizin onu sevdiğinizi bilmeye ihtiyacı vardır. Bu karşılıklı ilişki, çocuğun gelecekteki yaşamının temel taşlarını oluşturacaktır. Bu nedenle anne ve babalar, çocuklarına olan sevgilerini onlara zamanlarını vermekle gerçekleştirmelidirler. Çocuk, toplumsal değerlere ve güvene ancak böyle bir ortam içinde kavuşabilirler. Ana-babanın sözcüklerinden çok, hareket ve davranışları büyük önem taşır. Burada vurgulanması gereken nokta, eğitimde iki farklı yöntemin uygulanmakta olduğudur. Bunlardan biri, amaca sağlıklı bir biçimde ulaşabilmek için çocukla kurulacak ilişki yoluyla faaliyeti paylaşma, ikincisi ise, konuşmadır. Birinci yolda, çocukla seçilen zaman içinde birlikte olarak onda çaba, değer, oyun, benlik, disiplini gibi ölçütlerin oluşumu sağlanır. İkinci yol ise, yapılması ve yapılmaması gereken kurallar dizisinin çocuğa yalın bir biçimde sunulmasından ibarettir."⁷⁰

Aile içi münsebetlerde sevginin paylaşımı samimi ve içten olmalıdır. Çünkü, sergilenen davranışların durumuna göre severim veya sevmem diye tehdit unsuru oluşturmak, hayatın her anında lazım olacak sevgiyi sıradanlaştırabilir. Halbuki; "Çocuk sıcak, sevecen ve tutarlı bir aile ortamında huzur ve sevgiyi bulur. Kendi kendine yetmeyi, kendinden hoşnut olmayı, kendine saygı duymayı öğrenir. Çünkü

⁶⁸ Buhari, İman, 7.

⁶⁹ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 12/125, Hadis no: 1971.; Buhari, Edeb 18, Müslim, Fedâil 65, (2318); Tirmizi, Birr 12, (1912); Ebû Dâvud, Edeb 156, (5218)

⁷⁰ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s. 34-36.

"kabul görmekte" ve "kişiliğine saygı" duyulmaktadır. Özgüvenli olmak çocuğun çevresine karşı güven duymasını sağlar.”⁷¹

1.3.2.9. Arkadaş Gurubu

İnsanlar farklı toplumsal çevrelerde olgunlaşırlar. İlki anne, baba, akrabalar gibi olgun ve yetişkin kişiler, diğeri kendi yaşıtları, akranlarının oluşturduğu çevre. Büyüklerin oluşturduğu ortamda kişi ikinci veya üçüncü derecede muhatap alınırken akran çevresinde eşit koşullarda olacağından dolayı, daha rahat muhatap bulabilecektir. Bu durum da kişinin kendisini daha rahat ifade edebilmesini ve muhatap bulmasını sağlayacaktır.

Eğitim konusunda en başarılı aileler bile çocuklarına, arkadaş gurubunda edineceği deneyimleri sağlayamazlar. Özellikle çocuklar için, duygu, bilgi, eşya paylaşımı zaruri bir ihtiyaçtır. Bu paylaşımların yapılacağı en temel ortamlardan biri de arkadaş ortamlarıdır. Bunun için aileler imkanları elverdiğince yaşam alanlarını kaliteli insanların çoğunlukta olduğu yerlerden seçmeli, çocuklarının muhatap oldukları arkadaş çevresi ile ilgili seçici davranmaya gayret etmelidir. Nice zararlı alışkanlıklar var ki, kötü arkadaş çevresinden edinilmiş ve bir ömür boyu terk edilememektedir. Hapishanelerimizde, kendisini kötü arkadaş kurbanı olarak tanımlayan nice insanlarımız vardır. “Ebu Musa el-Eş’ari’den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!”⁷² Ebeveyn, kendisi ve ailesi için arkadaş çevresini titizlikle seçmelidir. Yaşantısıyla, ilmiyle, takvasıyla örnek olan kişilerle muhatap olmak, paylaşımında bulunmak, arkadaşlık yapmak, ile, toplum ve aile tarafından tasvip edilmeyen davranışlar sergileyen kişilerle muhatap olmanın kişi ve aile açısından farklı etkileri olacaktır.

Hz. Peygamber “Kişi dostunun dini üzeredir. Bu yüzden her biriniz, kiminle dostluk ettiğine dikkat etsin”⁷³ buyurarak arkadaşın önemine dikkat çekmiştir.

1.3.2.10. Eşit Davranma

⁷¹ YAVUZER Haluk, *Çocuk Eğilimi El Kitabı*, İstanbul 1999, s. 161.

⁷² Müslim, Birr, 146

⁷³ Ebu Davud, Edeb, 16; Tirmizi, Zühd, 45.

Ebeveyn çocuklarından birini diğerlerinden daha çok sevebilir. Ancak çocukların iç dünyasını ve insan psikolojisini nazarı dikkate alarak aralarında eşit davranması gerekir. Aksi durumda hem çocuklar arasında, hem çocukların ebeveyne davranışları açısından sorunlar ortaya çıkabilecektir. Bu konuda Nu'man ibn. Beşîr'in yaşadığı hadise önemli bir örnek teşkil etmektedir. Şöyleki:

“Babam bana malından bir şeyler hibe etmişti. Annem Amra Binti Ravâha: “Bu hibeye Resûlullah'ı şahit kılmazsan kabul etmiyorum.” dedi. Bunun üzerine bana yaptığı hibeye şahit kılmak için babam, beni de alarak Resûlullah'a gitti. Durumu öğrenen Hz.Peygamber (asm): “Başka çocukların da var mı?” diye sordu. (Babamın) “Evet!” cevabı üzerine, “Aynı şekilde bütün çocuklarına hibede bulundun mu?” diye sordu. Babam: “Hayır!” deyince, “Allah'tan korkun, çocuklarımız husûsunda âdil olun!” dedi. Babam oradan ayrıldı ve hibeden rücû etti.”⁷⁴

Hz. Yakup'un çocukları arasında Hz. Yusuf 'u daha fazla sevdiği, bunu hisseden diğer çocuklarının kardeşlerini öldürmeye niyet ettiklerini, nihayetinde kuyuya attıklarını anlatarak, sevgi gibi soyut bir kavramın izharında bile, çocuklarımız arasında kurmamız gereken dengeyi Kur'an-ı Kerîm'den öğreniyoruz.

Ebeveynin çocuklarına eşit davranmamanın olumsuz sonuçlarını öngörerek, peygamberi metotların tavsiye ettiği eşit davranma ilkesini titizlikle uygulaması gerekmektedir. Bunun aksi bir durum, kişileri ve Aileleri içinden çıkılması güç sıkıntılara sokabilir.

⁷⁴ Buhârî, Hibe 11; Müslim, Hibat 13; Ebû Dâvûd, İcarat 47; Tirmizî, Ahkam 30; İbn-i Mâce, Hibat 1.

2. BÖLÜM

GENEL EĞİTİM ALANINDA VE AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERÎ YAKLAŞIM.

2.1. GENEL EĞİTİM ALANINDA PEYGAMBERÎ İLKELER

2.1.1. Eğitimde Samimiyet.

İnsanın düşünce ve davranışlarını, aldıkları eğitim, yaşamış oldukları olumlu ve olumsuz tecrübeler ve ailesinden aldığı terbiye şekillendirir. Böylece kişi, nasıl davranması gerektiği konusunda bir fikir üretir ve bunu davranışlarına yansıtır. Ebeveyn de aile fertlerini eğitmek durumunda olduğundan çocukların ilerleyen dönemlerde sergileyeceği davranışları evrensel değerler ve genel ahlak kuralları çerçevesinde bireylerine kazandırmak durumundadırlar.

İnsan ilişkilerinde kişilerin sözlerinin ve sergiledikleri davranışları öğrenilmiş, programlanmış, klişeleşmişlikten ayıran, söz ve davranışa anlam ve ruh katan en önemli kriter samimiyettir. Mevlana'nın "Ya olduğun gibi görün; ya görüldüğün gibi ol." diyerek özetlediği samimiyeti; kendi çıkarları doğrultusunda gizli menfaat planaları yapmadan, samimi, içten, gösterişsiz, beşeri ilişkiler oluşturmak olarak da tarif edebiliriz.

Kur'an-ı Kerîm'de birçok ayette,⁷⁵ ve birçok hadiste,⁷⁶ İslam dininin en önemli hedeflerinden birinin, sözlerinde ve davranışlarında samimi insan yetiştirmek olduğunu görüyoruz. Samimi olmayan, gizli işler çevirmekten hoşlanan, menfaatleri sözkonusu olduğunda hiçbir değer tanımayan, sürekli yalan söyleyen, söz verdiğinde verdiği sözü

⁷⁵ Mü'min, 40/65: "O diridir, O'ndan başka ilah yoktur. Şu halde içten bir dindarlık ve bağlılıkla O'na dua edin. Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur."

Tahrîm, 66/8: "Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah'a tövbe edin. Umulur ki rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altından ırmaklar akan cennetlerine koyar..." ayrıca bkz. Hac, 22/37, Tevbe, 9/91, Hûd, 11/5, Saffât, 37/39-42.

⁷⁶ Müslim, İmân, 95:"Hz. Peygamber 'Din nasihattir (samimiyettir).' buyurdu. Biz, 'Kime karşı?' deyince, 'Allah'a, Kitabı'na, Resûlü'ne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara.' dedi." Nesâî, Cihâd, 24: "Allah, ancak samimiyetle ve kendi rızası gözetilerek yapılan ameli kabul eder." Buhârî, Edeb, 52: "Kıyamet günü Allah katında insanların en kötülerinin ikiyüzlüler olduğunu götürsün. (Onlar) şunlara bir yüzle, bunlara diğer bir yüzle gelirler!"

İbn Mâce, Menâsik, 4 : "Allah'ım! Görülsün ve duyulsun diye yapılmayan bir hac eyle." Ayrıca bkz. Buhârî, İman, 42; Müslim, İman, 95.

tutmayan... kişilikleri de dini terminoloji “münafık” olarak tanımlar.⁷⁷ ve samimiyetsizliğin son noktası olan münafıklıktan sakındırır.⁷⁸ Dinin samimiyete verdiği önemi k.kerimde 11 ayetten oluşan, Münâfikûn suresi⁷⁹ olmasından ve amellerin makbuliyetinin birinci şartı olan, samimiyetin dini terminolojideki karşılığı olan, 4 ayetten oluşan “ihlas”⁸⁰ suresinin olması da manidardır.

Samimiyet, aynı zamanda insani ilişkilerde aranılan ilk kriterlerden olan güvenilirliğin de temelini oluşturur. Güven duygusu ancak samimi bir ortamda olgunlaşıp, gelişebilir. Söz ve davranışlarında samimi olmayan, güvenilirliğine itimat edilmeyen kimselerle iş ortaklığı, sırdaşlık, aile birlikteliği yapmayı akli selim kimseler tercih etmezler. Sosyal bir varlık olan insanın, uzun süren birlikteliklerden sonra meydana gelen dostluk, arkadaşlık gibi ilişkiler kurması psikolojik bir ihtiyaçtır. Bu ilişkilerin de kalıcı olması, mana ve değer ifade etmesi samimiyetle doğru orantılıdır. İnsanları bir arada tutan ortak ilgi alanları dahi samimi bir arkadaşlığın yerini tutamaz.

Ailelerin ve toplumların hedeflerinden biri de kâmil insan yetiştirmektir. Bu da, söz ve davranış geliştirme sürecinde, samimiyet eğitiminin verilmesi ile gerçekleşebilir.

2.1.2. Eğitimde Delile Dayanma

Aile içi eğitim uygulanırken bazı kriterlere göre davranılması gerekmektedir. Bir şirketin bile işleyişinde kriterler olduğu gibi, aileyi de toplumları oluşturan şirketler olarak görürsek bu şirketin işleyişi elbette sistematize edilmeli ve ona göre işleyiş sağlanmalıdır. Yemek için alışveriş yapmaktan, bayram ziyaretlerinde küçüklerin büyükleri ziyaret etmesi ile edinilecek kazanımların planlanmasına kadar geniş bir alanı olan eğitimi, yazılı ve yazısız kültür birikimi ile delillendirerek ve dayanak noktası edinerek uygulamak mümkündür.

Edindirilmek istenen davranıştan, yaşam tecrübelerinin aktarılmasına, toplum içindeki davranışlara, ekonomik sistemlerinin idare edilmesine kadar, aile içi eğitimin alanına giren hemen her konuda gerek bizden önceki nesillerin tecrübelerini, gerek

⁷⁷Tirmîzî, İman, 14: "Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, vadettiğinde vaadinden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder."

⁷⁸Bakara, 2/8-10: "İnsanlardan, inanmadıkları halde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" diyenler de vardır. Bunlar Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir. Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır."

⁷⁹Münâfikûn, 63.

⁸⁰İhlas, 112.

kitâbî olarak elimizde bulunan verileri delil olarak kullanarak, hareket tarzı belirlemek eğitim verme konusunda ailelere yardımcı olacaktır.

Örneğin, faiz, içki, kumar vb. kötü alışkanlıklardan uzak durulması ile ilgili verilecek eğitim, evrensel, insani ve dini değerler, önceki nesillerin tecrübeleri ve müsbet bilim'in ulaştığı sonuçlar ile delillendirilerek sunulabilir.

2.1.3. Eğitimde Süreklilik

Toplumsal hayatta devamlılık esastır. Örneğin devam etmeyeceğini bilerek bir usta çırak çalıştırmadığı, işyeri sahibi devam etmeyeceğini bilerek mekanını kiraya vermediği gibi. Aynı şekilde aile içi eğitimde de devamlılık ilkesi gözetilmelidir.

Eğitim hayat boyu sürecek bir faaliyet olduğundan dolayı aile içi eğitimi de zaman, mekan, dönem vb. herhangi bir şekilde sınırlandırmak uygun değildir.

Ailenin kurulmasından itibaren, ailenin geçtiği her bir süreçte eğitim için elde edilen fırsatlar değerlendirilmelidir. Aile fertleri maddi manevi eğitilmeli, kendilerini geliştirebilecekleri ortamlar sağlanmalı, kendi ailelerini kurduklarında nasıl bir sistemde mutlu olabilecekleri ile ilgili veriler sunarak onlara ufuk kazandırılmalıdır.

Gerek hayatın idamesi konusunda, gerekse edep ve ahlak gibi manevi konularda bilgiler verilmelidir.

Hz. Peygamber ibadetler konusunda bile: “Allah katında amellerin en sevimsisi az da olsa devamlı olanıdır.”⁸¹ diyerek, miktarın değil, sürekliliğin makbul olduğunu ifade etmiştir.

Sürekli yapılan faaliyet, insanda alışkanlık haline gelir. Eğitimin sürekli bir faaliyet olduğu bilinci ile yer, zaman ve süreklilik ve ahlaki ilkelere riayet ederek uygulayan bireyler hayatları boyunca, ailelerin ve toplumların kendilerinden istifade ettiği faydalı insanlar olmuşlardır.

2.1.4. Eğitimde Tekrar

Eğitim sürekliliği olan bir faaliyettir. Hz. Peygamber: “Öğreten, öğrenen, dinleyen ya da ilmi seven/destekleyen ol, beşincisi olma, helâk olursun!”⁸² diyerek ilim öğrenmeyi, öğretmeyi, sevmeyi tavsiye etmiştir. Her zaman ve zeminde birşeyler öğrenmek ve öğretmek, unutmamak için gerekli olduğu gibi, ömür sermayesini iyi

⁸¹ Buhârî, Rikâk, 18, Müslim, Müsâfirîn, 215.

⁸² Dârimî, Mukaddime, 26.

değerlendirmiş olmak için de gereklidir. Bu konuda Hz. Peygamber "İlmin afeti unutmaktır. Ehli olmayanlara onu anlatmak da onu zayi etmektir."⁸³ demiştir.

Söz ve fiilde olumlu yönde etki meydana getirmek için, eğitim faaliyetinin sürekli olması ve tekrar edilmesi bir gerekliliktir. Tekrar unutmayı önler.

Gerek aile içi eğitim faaliyetlerinde gerekse okul ortamında yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerinde, düzenli bir şekilde tekrarı yapılmayan konuların çok azı hatırlanır veya konular arası bağlantılar yapılamaz. Hedeflenen başarı elde edilemeyeceğinden, eğitim için harcanan zaman ve emek de zayi olur. Sonuçta motivasyon ve öğrenme isteği azalır.

Ebeveyn, aile bireyelerine gerek ahlakî gerek dini eğitim verirken aynı konuyu tekrar etmekten sıkılmamalıdır.

K.kerimde bazı ayetler bir yada birkaç yerde tekrar edilmiştir. Bu da Tekrârul-Kur'an" veya "Tekrarat'ül Kur'an" diye isimlendirilir. Kur'an daki bu tekrarlar bize bir eğitim öğretim yöntemi vermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in eğitim metodları arasında da yer almaktadır. Örneğin: Hz. Pegamber iyice anlaşılmasını istediği konuları en az üç defa tekrar eder,⁸⁴ konuşmalarının anlaşılması için de tane tane konuşurdu.⁸⁵

Gerek sözde, gerek fiilde tekrarlardan, vurgulamalardan faydalanmak gerekir.. Örneğin çocuğa kazandırılmak istenilen bir davranış örnek olarak gösterilir, tekrar edilir ve uygulayarak tekrar etmesi sağlanırsa elde edilmek istenen kazanımlara daha kısa zamanda ulaşılabilir. Ancak gereksiz tekrar, vurguları önemsiz hale getireceğinden dolayı, tekrar ve vurgu konusunda aşırılıktan uzak durmak gerekir.

2.1.5. Eğitimde Fonksyonellik

Aile içi eğitimde bireyler özellikle ebeveyn çok yönlü eğitim uygulamak için herhangi bir faydası ve zararı olmayacak, bilgi kirliliği oluşturabilecek faaliyetlerden uzak durmalıdır.

Örneğin futbol fanatiği olan bir baba tüm takımların tüm oyuncularını bilse, hangi şehirde ne zaman hangi maçlar oynandığını vs. Aslında pratikte hiçbir işe yaramayacak, istenildiği zaman iletişim vasıtaları ile anında öğrenilebilecek bilgileri aile bireyelerine öğretse, ancak büyüklerini ziyaret etmenin, onların gönüllerini hoş

⁸³ Darimi, Sünen, nr.648.

⁸⁴ Tirmzî, menâkb 9; "İyice anlaşılmasını istediği kelime ve cümleleri, üç kere tekrar ederdi."

⁸⁵ Buhâri, menâkb 23; "Konuştuğu zaman onun kelimerlerini saymak isteyen sayabilirdi."

tutmanın gerekliliği konusuna örnekteki gibi hassasiyet göstermese çok yönlü, fonksiyonel bir eğitim uyguladığını söyleyemeyiz. Bu konuda Hz. Peygamber'in "Allah'ım, bana öğrettiklerinle beni faydalandır; bana fayda sağlayacak ilim öğret, ilmimi artır."⁸⁶, "Faydasız ilimden Allah'a sığınırım."⁸⁷ hadisleri aile içi eğitimde peygamberî bir metot olarak uygulanmalıdır.

Satın alınan bir ürünün bile işlevselliğine dikkat ediliyor, birkaç işi birden görebilecek fonksiyonel aletler almaya çalışılıyor. Aile içi uygulanan eğitimin de fonksiyonel olmasına dikkat edilmelidir. Uygulanan eğitimin hayatın farklı alanlarında kullanılabilir olması gerekir.

Örneğin; aile bireylerinin sosyal hayatta başına bir şekilde gelmesi kuvvetle muhtemel olan borç alıp verme ile ilgili bir babanın evlatlarını eğittiğini düşünelim. Hz. Peygamber'in "Borcunu ödemekte zorluk çeken birisine mühlet veren veya borcunun bir kısmını bağışlayan kimseyi yüce Allah cehennem ateşinden korur"⁸⁸ hadisi ve buna benzer onlarca hadis öğretilir ve bu durum özendirilir. Diğer taraftan hayatın gerçeklerini de göz ardı edilir ise fonksiyonel bir eğitim faaliyetinde bulunulmamış olur.

Sosyal hayatta her türlü insanın olduğunu, herkese aynı oranda güvenilemeyeceğini, insanların verdikleri sözleri tutmayabildiğini, borç alışverişinde çok dikkat etmesi gerektiğini, bu durumda karşılaşılabileceği ufak bir sıkıntının bile büyük ve ağır, yıllarca sürebilecek, ailenin umumunu rahatsız edebilecek sorunlara neden olabileceğini, çevresel örneklerle anlatarak, Hz. Peygamber'in borcunu ödeyemeden vefat eden bir sahabinin cenaze namazını bile kılmaktan imtina ettiğini,⁸⁹ herkese aynı oranda güvenilmemesi gerektiğini neticede Allah'ın huzuruna kul hakkı ile gitmek riskinin olduğunu da hatırlatır, bu bilgileri beraber verirsek ve değerlendirmeyi beraber yapıp, örneğin illâki bir borç – alacak durumu olacaksa bile Hz. Peygamber'in

⁸⁶ Tirmizî, Daavât, 128

⁸⁷ Tirmizî, Daavât, 68

⁸⁸ Buhârî, Buyû' 17; Müslim, Zühd 74; Tirmizî, Buyû' 67; İbn Mace, Sadakat 14; Ahmed b. Hanbel I, 327, II, 359

⁸⁹ Buhârî, Ferâiz 15; Müslim, Ferâiz, 16; Ebû Davûd, Buyû, 9; Tirmizî, Cenâiz, 69; İbn Mâce, Mukaddime,11; Sadakat 13; Nesâi, Cenâiz, 67; İydeyn, 22: " Rasûlullah (s.a.s.) borçlu olarak ölenin cenazesini kılmazdı. (Bir gün) bir cenaze getirildi. Rasûlullah (s.a.s.): "- Onun borcu var mı?" diye sordu. - Evet iki dinar borcu var, dediler. "- Arkadaşınızın namazını kılınız, " buyurdu. Bunun üzerine, Ensâr'dan olan Ebû Katâde; - O iki dinarı ben yükleniyorum, Ya Rasûlullah, dedi. Hz. Peygamber de adamın namazını kıldı. Allah (c.c.), Rasûlüne fetihler müyesser buyurunca, efendimiz: "Ben her mü'mine kendi nefisinden daha evlâyım. Her kim borç bırakırsa (borçlu ölürse) onu ödemek bana aittir. Kim de mal bırakırsa varislerine aittir. buyurdu."

metotlarıyla dikkat edilmesi gereken kurallar belirleyip ⁹⁰ net bir davranış oluşturursak, verdiğimiz eğitim fonksiyonel olacak, her borç alacak durumunda kullanılacak fonksiyonel bilgi üretilmiş olacaktır.

2.1.5.1. Tedricilik

İnsan hayatı, bebeklik, çocukluk, gençlik, nihayetinde ihtiyarlık ve ölüm ile neticelenen bir süreçtir. Bu süreçte, bir sonraki merhale, bir önceki merhaleden edinilen kazanımlarla şekillenir, tekamül eder. Ebeveyn, bu doğal tedriciliği göz önünde bulundurarak eğitimlerini planlamalıdır.

“Tedrici; derece derece, yavaş yavaş olan manasında bir sıfattır.”⁹¹ Dini terminolojide tedric: “Sözlükte derece kelimesinden türeyen tadrîc “bir kimseyi bir şeye aşamalı biçimde yaklaştırmak ve alıştırmak” anlamına gelir. Teşrî‘ yöntemi olarak hükümlerin ilâhî irade tarafından bir defada ve bütün şeklinde değil tebliğ süreci boyunca beşerî ve sosyal olgular dikkate alınıp peyderpey konulmasını ifade eder.”⁹²

Bu yöntemi Hz. Peygamberin, Hz. Muaz’ı Yemen’e vali olarak gönderdiği zaman kendisine verdiği emirlerde görmekteyiz: “Muhakkak ki sen ehl-i kitap olan bir topluma gidiyorsun. Onları, Allah’tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah’ın resulü olduğuma şehâdet etmeye dâvet et. Şayet buna itaat ederlerse, Allah’ın kendilerine bir gündüz ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Bunu kabul edip itaat ederlerse, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere kendilerine zekâtın farz kılındığını haber ver. Buna da itaat ettikleri takdirde, mallarının en kıymetlilerini almaktan sakın! Mazlumun bedduasını almaktan çekin, çünkü onun bedduası ile Allah arasında perde yoktur.”⁹³

⁹⁰ Bakara 2/282: “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah’a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”

⁹¹ TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998. C.2,s.2164.

⁹² TDV *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011. C.40, s. 265-267.

⁹³ Buhârî, Zekât, 41, 63; Müslim, İmân, 29-3.1

Ayrıca sahabelerin, dinin, kendilerine yaptığı teklifleri tedricen hayatlarına geçirdiklerini görmekteyiz. “Biz, Peygamber Efendimiz’den on ayet alır, bunlardaki bilgileri ve amelleri öğrenmeden diğer on ayete geçmezdik. Rasûlullah (s.a.v) bize hem ilim hem de ameli (birlikte) öğretirdi.”⁹⁴

K.kerimin bir metodu olarak tedriciliği, Hz. Peygamber’in ve sahabelerinin uygulamaları da dikkate alınarak, aile içi eğitimde kullanmak mümkündür.

Aile içi eğitimde de tedriciliğe dikkat edilmeli, bilgi ve sorumluluklar zaman, zemin ve olgunlaşma faktörleri gözetilerek verilmelidir. Zamanı gelmeden verilen bilgi ve sorumluluklar doğal yaşam seyrine uymayacağından, bıkkınlığa sebep olabileceği gibi, zamanı geçtikten sonra verilmeye çalışılacak bilgi ve sorumluluklar da önemini kaybetmiş olacaktır.

2.1.5.2. İlgi Uyandırma, Dikkat Çekme

İlgi duyulan, merak edilen bir konunun öğrenilmesi ve hayata geçirilmesi daha kolaydır. Öğrenilmesi istenilen meseleler hakkında eğitim öğretim faaliyetine geçmeden önce ilgi uyandırmak, konunun önemine dikkat çekmek, kalıcı bir eğitimin sağlanması için faydalı olacaktır.

Örneğin: “Hz. Peygamber “ Müflis kimdir, biliyor musunuz?” diye sordu. Sahabeler Bizim aramızda müflis, parası va da malı olmayan kimsedir” dediler. Rasûlullah (s.a.v):Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnâd ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir” buyurdu.⁹⁵hadisinde, Hz. Peygamberin eğitim metodu olarak ilgi uyandırma, dikkatleri çekme, soru cevap ile muhataplarını eğitim faaliyetine dahil etme gibi metotlar uyguladığını görüyoruz.

Ayrıca, Hz. Peygamber olayların mantık örgüsünü de tam olarak inşa ederek “Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir olsa da, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, kirinden bir şey kalır mı?” diye sordu. Sahâbiler:“O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz.” dediler. Hz. Peygamber; “Beş vakit namaz işte bunun gibidir. Allah

⁹⁴ Ahmed ibni Hanbel, V, 410; Heysemî, I, 165.

⁹⁵ Müslim, Birr 59. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 2.

beş vakit namazla günahları silip yok eder” buyurdu.⁹⁶Soru sorarup ilgi uyandırarak,Mantıklı, akla yaklaştıran bir metotla, açıklamalar yaparak sahabelerni eğitmiştir.

Sevdirme, ilgi uyandırma, dikkat çekme gibi metotlar, özellikle gençlerin dikkatlerini aile ve toplumlarının yararına olan faaliyetlere çekme konusunda ailelerin çocuklarında küçük yaşlardan itibaren uygulaması gereken metotlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hız. peygamberin uyguladığı bu metotlara olan ihtiyaç, İletişim imkanlarının geniş olduğu, sosyal medyanın aktif olarak kullanıldığı, ahlaki ilkelerin fütursuzca değersizleştirilmeye çalışıldığı çağımızda daha fazladır.

2.1.5.3. Bıktırmamak

İşlerin en güzeli, hayırlı olanı orta karar olandır. Hız. Peygamber:“*İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır.*”⁹⁷ diyerek söz, iş ve davranışlarımızda aşırılıktan ve tembellikten sakınmak gerektiğine dikkatimizi çekmiştir. Bunun gibi, eğitim faaliyetlerinde de güzel olan orta yoldur. Gereğinden fazla tekrar, uyarma, eleştirme gibi durumlar bıkkınlığa neden olabilir. Bu da yapılmaya niyet edilen veya yapılan iyi işlerin terkine neden olabileceğinden, bıktırmadan eğitim faaliyetini devam ettirmek faydalı olacaktır.

Hız. Peygamber müslümanların tüm işlerinde orta yolu takip etmesini tavsiye etmiştir. Sahabilerle Hız. Peygamber arasında gerçen şu diyalog bunu açıkça göstermektedir. “(İşlerinizde) orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Biliniz ki, hiç biriniz ameli sâyesinde kurtuluşa eremez.” Dediler ki:

- Sen de mi kurtulamazsın, ey Allah’ın elçisi?
- “(Evet) ben de kurtulamam. Şu kadar var ki Allah rahmet ve keremi ile beni bağışlamış olursa, o başka!”⁹⁸

Peygamberî düsturları hayatlarına geçiren ve bu düsturların bize kadar gelmesine vesile olan sahabelerin uygulamaları da bizim için örnek niteliğindedir. Abdullah bin Mes’ûd (r.a)’dan her gün vaaz etmesini isteyen cemaatine verdiği “...Sizi usandırmamak için her gün vaaz etmiyorum. Nitekim Rasûlullah (s.a.v) de bıkip

⁹⁶Buhârî, Mevâkîf 6; Müslim, Mesâcid 283.

⁹⁷Aclûni, Keşfü’l Hafa, Hadis no: 1247.

⁹⁸Müslim, Münâfikîn 76,78,Buhârî, Rikak 18, İbni Mâce, Zühd 20.

usanmayalım diye, dinlemeye istekli olduğumuz günleri kollardı.”⁹⁹ cevabı, Hz. Peygamber’in sahabilerini eğitirken dikkatle uyguladığı bıktırmamak metodunu göstermesi açısından manidardır.

Hz. Peygamberin, İslam dininin ibadetler konusunun en önemlilerinden olan namaz konusunda dahi orta yolun uygulanmasını istemesini¹⁰⁰ bu duruma örnek olarak verebiliriz.

İnsan gün içinde dikkat ve konsantrasyonunu dağıtacak birçok uyarıcı ile karşılaşabilir. Bu etkilere maruz kalan kişilerin, dikkat çekme, güdüleme, olumlu eleştiri, gayretlendirme, ödüllendirme gibi araçlar kullanarak, bıktırmadan faydalı etkinliklerle buluşturulması, yararlı olacaktır.

2.1.5.4. Doğruluk, Dürüslük

“Yalan söylemenin zıddı olan sıdk kavramı sözlükte; doğru sözlü olmak, gerçeği söylemek, doğru haber vermek, sözü yerine getirmek, öğüt ve sevgide samimi, iş ve işlemlerinde dürüst ve güvenilir olmak, hükmün vakıaya uygun olması anlamlarına gelir.”¹⁰¹

Diğer bir tarifi de şöyledir: “Niyette dürüstlük, söz ve davranışların doğru ve gerçeğe uygun olması anlamında bir ahlak terimidir. Eski sözlüklerde “vâkıaya uygun hüküm ifade eden söz, yalanın karşıtı” diye tanımlanan sıdk kelimesi¹⁰² ayet ve hadislerle diğer İslâmî kaynaklarda “hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadâkat göstermek” anlamında masdar; “hakikati ifade eden, gerçeğe uygun olan söz, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik” anlamında isim olarak kullanılır.”¹⁰³

⁹⁹Buhârî, İlim, 11-12.

¹⁰⁰Müslim, Salât, 178; Buhârî, Ezân, 60, 63, 66: “Muâz bin Cebel (r.a) kavmine imamlık yapardı. Bir gece namaz kıldırırken Bakara sûresini okumaya başladı. Bir kişi selam vererek cemaatten ayrıldı, namazını tek başına kılarak çekip gitti. Ona:

“Ey filan, nifak mı çıkarıyorsun?” dediler. O da:

“Vallahi hayır, Rasûlullah (s.a.v)’e gidip (Muâz’ın yaptığını) haber vereceğim” dedi. Efendimiz’in yanına vardığında:

“Ey Allah’ın Rasûlü, biz develerle su taşıyan insanlarız. Gündüzleri çalışıyoruz. Muâz bize gelip Bakara sûresi ile namaz kıldırılmaya başladı” dedi.

Rasûlullah Efendimiz, Hz. Muâz’a yöneldi ve:

“Ey Muâz, sen fitneci misin? Veşşemsi’yi, Vedduhâ’yı, Vellelyli izâ yeğşa’yı, Sebbihisme Rabbikel-a’lâ’yı oku!” buyurarak ona kısa sûreleri okumasını tavsiye etti.”

¹⁰¹Dinî kavramlar Sözlüğü, DİB yay., Eylül 2007, Ankara.

¹⁰²Cevherî, I, 580; Lisânü’l-‘Arab, “şdk” md.; Tâcü’l-‘arûs, “şdk” md.; et-Ta’rifât, “şdk” md.

¹⁰³TDV *İslâm Ansiklopedisi*, 37/98-100, İstanbul, 2009.

Aile ve sosyal hayatın, uygulamaları ile şekillendiği, Hz. Peygamber, sevgi, doğruluk, dürüstlük, sadakat gibi kavramları hayata geçirmeye önem vermiştir. Öyle ki, doğruluğunu düşmanları dahi tasdik etmişlerdir. Hacerü'l Esved'in yerine konmasındaki hadiseler, kendisine peygamberlik geldikten sonra akrabalarını toplayarak ,

“–Ey Kureyş cemâati! Ben size, şu dağın eteğinde veya şu vâdide düşman atlıları var; hemen size saldırarak, mallarınızı gasbedecek desem, bana inanır mısınız?” diye sorması ve onların da hiç düşünmeden:

“–Evet inanırız! Çünkü şimdiye kadar seni hep doğru olarak bulduk. Yalan söylediğini hiç duymadık!” demeleri ¹⁰⁴ aile içi eğitim uygulanırken örnek alınması gereken peygamberi metotları tarif eder.

Doğruyu söylemek, dürüst ve güvenilir olmak, söz ve davranışlarında tutarlı olmak gibi ahlaki değerleri içine alan doğruluk, ebeveynin aile içi eğitim uygularken kullanmak durumunda olduğu en temel argümanlardandır.

Ebeveyn, doğruluk, dürüstlük eğitimini, anlamlandırarak, örneklendirerek küçük yaşlardan itibaren vermelidir. Böylece kişi, toplumsal ve evrensel müsbet değerlerin, pozitif inançların ve düşüncelerin doğru olarak gördüklerini uygulayarak faydalı bir insan olabilir.

Aile ve toplumlar, huzur ve güvenlikleri için hayatın her alanında doğruluk ve dürüstlüğü hakim kılmaya çalışmalıdır.

Kişi, doğruluğu bilinen sözlerde ve hareketlerde doğru olanı benimseyerek ve uygulayarak sosyal yaşamda doğru ve dürüst insan olarak tanınabilir. İnsan kendi aleminde doğrulukları, güzellikleri yaşamadan, etrafına faydalı olamaz. Kişinin, hayatını doğruluk, dürüstlük üzerine inşa etmeden, bu erdemleri etrafına aksettirmesi, insanlara faydalı olması beklenemez.

2.1.5.5. Mâlâyâni'den Uzak Durma

“Sözlükte “kişi için bir anlam ve değer taşımayan, onu ilgilendirmeyen” mânasındaki mâ lâ-ya'nî tabiri “insanın yapmaması halinde günah işlemiş olmayacağı, şahsının veya malının zarar görmeyeceği davranışlar” (krş. Gazzâlî, III, 113); “kişinin

¹⁰⁴Buhârî, Tefsîr, 26/2; Ahmed ibni Hanbel, I, 159, 111.

ihtiyaç duymadığı, kendisi için gerekli olmayan, fayda sağlamayan işler, fuzûlî sözler” (Teftâzânî, s. 57) olarak açıklanmıştır.”¹⁰⁵

Toplum ve aileyi olumsuz yönde etkileyen sebeplerden biri de fertlerin kendisi ve insanlık için herhangi bir değer üretmemesidir. Ebeveyn, kendilerini ve toplumu olumsuz etkileyebilecek bu duruma karşı, faydalı fikir, söylem ve eylem geliştirmenin gerekliliği konusunda çocuklarını bilgilendirmeli, bilinçlendirmeli ve teşvik emelidir.

İnsan, değişmeyen bir şey varsa onun da değişim olduğu, sürekli değişen, gelişen, durmayan, bir hayat seyri içinde, çalışmak, üretmek, hareket halinde olmak durumundadır. Hayata dair, bir ideali, beklentisi, amacı, uğraşısı olmayan kişiler toplumlara ve ailelerine pozitif değer kazandıramazlar.

Nefsin istekleri, yaşamsal ihtiyaçların temini vb. karşısında çare üretmesi gereken birey, faydalı çözümler üretmeye çalışmak yerine mâlâyânî ile uğraşırsa, gıybet, haset, kin vb. gibi toplumlara, ailelere ve bireylere zarar veren manevi sıkıntılarla daha fazla karşı karşıya kalabilir. Ayrıca sosyal hayattaki sorumluluklarına gereken bedeni ve zihni vakti, özeni, özveriyi gösteremeyebilir. Aile, bu riskleri de göz önünde bulundurarak koruyucu hekimlik gibi, üyelerinin mâlâyânî yi terkedip, fayda sağlayacak işlere yönelmesini sağlamalıdır.

Malayani; insanın, fiziki ve zihinsel enerjisini tüketen, neticesinde hiçbir edinimi olmayan, olgun bir insanın kaçınması gereken bir durumdur. Hz. Peygamber: “Kişinin kendini ilgilendirmeyen gereksiz şeyi terk etmesi Müslümanlığının güzelliğindedir”¹⁰⁶ diyerek kâmil bir müslümanın kendini ilgilendirmeyen, faydasız şeyleri terk etmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

2.1.6. Eğitimde Kolaylaştırıcılık

Aile yuvasında başlayan eğitim, belli bir düzen içinde uygulanmalıdır. Tedriciliğin yanısıra kolaydan zora gidilen bir metot uygulanmalıdır. İnsanların kabiliyetleri farklı farklıdır. Kabiliyetleri ile uyumlu, başarabileceği teklifler yapılmalı, kapasitesini aşan, zorlanacağı, anlamlandıramayacağı sorumlulukların yüklenmesinden kaçınılmalıdır.

¹⁰⁵TDV *İslâm Ansiklopedisi*, 27/480-481. Ankara, 2003.

¹⁰⁶ Tirmizî, Zühd, 11; İbn Mâce, Fiten, 12.

Hız. Peygamber¹⁰⁷ dünya ve ahirete tealluk eden işler için her zaman kolaylaştırıcılığı, nefret ettirmemeyi esas almış, bizlere “Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”¹⁰⁸ buyurarak insan psikolojisi ile uyumlu, fonksiyonel, insanî bir eğitim metodu tavsiye etmiştir.

Özellikle aile reisleri çocuklarına dini gereklilikleri öğretme konusunda kolaylaştırıcı olmalı, nefret ettirmemelidir.

Ayetler, tedrici olarak gelmiş, ilk etapta insanların terketmekte zorlanabilecekleri alışkanlıklarını zaman içerisinde terk etmeleri sağlanmıştır. Örneğin Mekke döneminde hac veya içki ile ilgili ayetlerden ziyade îmânı ilgilendiren ayetler nazil olmuştur. Bu sıralama elbette tesadüfi değildir.

2.1.7. Eğitimin Amaca Dayalı Olması

Eğitim faaliyetlerinin planlanması, bir hedef ve amaç çerçevesinde yapılması faydalı neticeler verecektir. Hız. Peygamber ümmetinin bir nevi tarlası olan, hanelerinin bahçıvanları olan hanımları ihmal etmemiş onlara ayrı bir gün tahsis ederek eğitimleri ile bizzat ilgilenmiştir. “Hız. Peygamber (sav) ümmetine hiç ayırt etmeden tebliğde bulunuyordu. Dolayısıyla kadınlara da bir tebliğ günü tahsis edip eğitimleriyle bizzat ilgileniyordu. Anlatılması gerekli olan meseleleri onlara anlatıyor, dileklerini dinliyor ve onlara nasihat¹⁰⁹ ediyordu. Bugün de aynı duyarlılık anlayışıyla kadınların eğitimi üzerinde durulması gerekmektedir.”¹¹⁰ Kadınlara özel gün ayırması evde çocukların eğitimi ile annenin daha fazla ilgilenmesi çocuklarla daha fazla vakit geçirmesi nedeniyle ailede önce annenin eğitilmesi gerektiğinden dolayıdır. Onun için bir erkek yetiştiren bir kişi, bir kız yetiştiren bir toplum yetiştirmiş olur denmiştir.

Kervan yolda düzülür mantığı ile hareket edilmemeli, aile bireylerinin olumlu yönde davranış, tepki, düşünce geliştirebilmeleri için bizzat ilgilenilmeli ve gerekirse refakat edilmelidir. Eğitim faaliyetlerini zaman ve zeminini belirleyerek her birini bir amaç doğrultusunda organize etmek gerekir. Bu çalışma, bilinçli ve düzenli bir faaliyet olacağından, o nisbette eğitim öğretim faaliyetinden elde edilen verim artacaktır.

¹⁰⁷ Enbiyâ, 107: “Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”

¹⁰⁸ Buhârî, İlm 12, Edeb 80; Müslim, Cihad 6, 7, (1732-1733)

¹⁰⁹ Buhari, “Kitâbu'l-İlim”, Bâb: 32 (98); Müslim, “Kitabu Salati'l İdeyn”, 1 (884)32

¹¹⁰ Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed ve Eğitim Metotları*, Çev. Enbiyâ Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012, s. 200.

2.1.8. Eğitimin Kaynağı

Ailelerin, kendilerine eğitim için kaynak teşkil edecek, gerçekleŐtirdikleri eğitim faaliyetlerini dayandırabilecekleri kaynaklara ihtiyaçları vardır. Őahsi tecrübelere, birikimlere, kaabiliyetlere dayandırılacak nisbetler noksan olacaktır. Ancak eğitim, müsbet ilmlle birlikte, geçmişten günümüze ulaşan, binlerece yıl ve binlerce insanın tecrübesine dayanan bilgi birikimi kaynak olarak alınırsa eğitim faaliyetinden beklenen verim de bu nisbette artacaktır.

Bir İslam ailesinin kaynak ihtiyacını gidermede önceliği, Kur'an-ı Kerim, sünnet, İslami yaŐantıyı bizzat Hz. Peygamberden görerek hayatlarına tatbik eden sahabe hayatları olmalıdır. Bir konuda kaynak ihtiyacı hasıl olduğunda bu sıralama takip edilirse mutlaka bir tecrübe ve bilgi birikimine ulaŐılabilecektir.

Akla ve vahye dayanmayan, uydurulmuŐ hikayelerden, hurafelerden ibaret bir eğitimin ailelere ve toplumlara kazandıracadığı bir değer olmadığı gibi insanlığa da büyük zararları dokunabildiğini, yahudilerin kendilerini seçilmiŐ kavim, mukaddes ırk, diğer insanları kendilerinin mlk olduğuna inanmaları ¹¹¹orneđinde olduğu gibi bazı toplumların uygulamalarında görmekteyiz.

Aileler, akli, ilmi, vicdani, insani değerler dayanmayan bilgilerle, eğitim vermeye çalıŐmamalıdır. Zira kişi eğitim ile davranış geliŐtirdikten sonra uygulama sahası, iyi veya kötü dönüŐ merkezi, aile ve toplumdur. Onun için hata yapabilme lüksü yoktur.

¹¹¹ Yahudi milleti; yeryüzüne hükmedecek, milletlerin hepsine varis olacak(Mezmurlar, 82/8.) seçilmiŐ bir kavim ve mukaddes millettir(Tesniye, 7/6, 10/5, 14/21, 26/19; ıkıŐ, 19/5-6.)İsrail soyu diğer milletleri mülk Edinecektir.(İŐaya, 54/5.)

2.2. AİLE İÇİ EĞİTİMDE PEYGAMBERÎ İLKELER

2.2.1. Davranış Edindirme

Aile kurma aşamasında, bilinçli insanların dikkat etmeleri gereken kriterlerden biri, iyi bir aile terbiyesi, ahlakı, alınıp alınmadığı ile ilgili olmalıdır. Çünkü iyi bir ahlak eğitimi ile beraber aileler çocuklarına müsbet davranışlar da edindirmektedirler. Bu konuya dikkat edilmeyip denklik ilkesinin gözetilmediği evlilikler yapılırsa aile saadetinin sağlanması da zorlaşabilmektedir.

Hz. Peygamber, eğitimin ilk uygulama sahası olan ailede anne babaya,“Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır.”¹¹² diyerek güzel terbiye vermenin önemine dikkat çekmiştir. Bireylerin aldıkları akademik eğitimin, güzel terbiyenin bir nevi açılımı olan ahlaki eğitimle birleşmesi ile, güleryüzlü, kibar, anlayışlı, doğru, özverili, çalışkan, güvenilir kişilik davranışları sergilemesi beklenir. Nihayetinde aile içi eğitim ve toplumsal eğitimin en önemli amaçlarından biri de budur.

Rehber durumundaki ebeveyn aralarında edindirilecek davranışlar hususunda kanaat oluşturup, birbirinden bağımsız hareket etmemelidirler. Eğitim, ekip halinde yapılırsa başarı katsayısı artacaktır.

Davranış edindirme ve geliştirmede anne baba tutumlarının önemli bir yeri vardır. Çocukların şahit olacağı menfi eylem ve söylemlerin, ebeveynin tutarsız, birbirinden bağımsız, hareket ve söylemlerinin, güvensiz ve gayri ciddi bir ortam oluşturma tehlikesi olduğundan, davranış geliştirme aşamasındaki çocukların eğitimine olumsuz etki yapabilir.

Ebeveyn, davranış öğrenme ve geliştirme çağındaki bireyelerine, olumlu ve olumsuz davranışları, muhtemel sonuçlarını anlatmalı, örneklerle açıklamalı, fiillerinin ve söylemlerinin dönütlerini değerlendirmelerini sağlamaya çalışmalıdır.

¹¹² Tirmizî, Birr, 33.

2.2.2. Hareketlerini ve Söзlerini Kontrol Altına Alma(Otokontrol)

Otokontrol; türkçe karşılığı olarak öz denetim: “*Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması*”¹¹³ olarak tanımlanabilir.

İnsan, davranışlarını, arzu ve isteklerini sınırlandırabilmesi, kontrol edebilmesi, makul seviyede tutabilmesi için öz denetim mekanizmasına ihtiyaç duyar. Birçok konuda olduğu gibi otokontrol eğitiminin de başladığı yer ailedir.

Karşılıklı sevgi-saygının oluşmasında en büyük etkenlerden biri de söz ve davranışların doğruluğu yanında, nazik, kibar ve naif olmasıdır. Hiç kimse haşin, gaddar, ve incitici davranış ve sözden hoşlanmaz. Kişi olaylar ve durumlar karşısında istediği gibi hareket etmek eylem ve söylem geliştirmek ister. Ancak arzu ve isteklerini sınırlandırarak kötü davranışlardan uzak durup iyi davranış sergilemekle geliştirdiği otokontrol ile sosyal ilişkilerinde iyi bir insan modeli oluşturabilir.

Çocuklar ailelerinin aynasıdır. Uygunsuz söz ve fiil sergileyen çocuğun bu durumu ailesinden veya çevresinden edindiği düşünülür. Aileler uygunsuz söz ve tavırları engellemek için otokontrol melekelerini küçük yaşlarda edindirmeye çalışmalıdır.

Müsbet bir otokontrol süzgecinden geçmemiş söz ve fiillerin küçük yaşlarda dahi olsa çocukların örnek alma, taklit etme, davranış geliştirme şeklinde etkileme potansiyeli vardır. Unutulmamalıdır ki hayatı boyunca ailesinden aldığı terbiyenin izlerini taşıyacak olan çocuk, her davranışı dikkatle izlemekte, bu gözlemlerine göre davranış ve sözlerini inşa etmektedir.

Aile içi eğitimde beklenen neticelerden biri de, söz ve hareketlerinde ölçülü olan, aşırıktan kaçınan bireyler yetiştirmektir.

Ailenin devamı ve huzuru açısından aile bireylerinin birbirine olan saygı-sevgisinin yanısıra anne-baba hakkına riayet bilincinin edinilmesi konusu da dini referanslarla ele alınıp incelenmesi faydalı olacaktır. Aile içinde özellikle anne-babaya karşı davranışlara dikkat edilmeli, kendilerine zahmet verdiklerinde bile otokontrolden geçirilmemiş davranış ve söylemlerde bulunulmamalıdır.

Hadislerde "Anne cennet kapılarının ortasındadır."¹¹⁴"Cennet annelerin ayakları altındadır."¹¹⁵"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi

¹¹³TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998,C.2,S. 1744.

davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.”¹¹⁶ bahsedilen müjdelere ulaşmak için, kötü söz söylemek, azarlamak, sert ve kırıncı söz söylemek davranışları, bilinçli ve özverili bir otokontrol ile “öf!” bile dememe, azarlamama, tatlı ve güzel söz söylemeye dönüşmesi gerekmektedir.

Davranış ve sözlerini kontrol altına almayı öğrenemeyen bireyler, aile ve toplum içinde davranışlarını o andaki psikolojik durumlarına göre sergileyebilecektir. Herhangi bir düzen ve kurala bağlı olmadan davranış sergilenmesi de istenmeyen sonuçlara neden olabilir.

Marketlerde, alışveriş merkezlerinde hatta sokaklarımızda dahi şahit olduğumuz anne babasını, kendisine değer verenleri zor durumda bırakan, istedikleri yapılmadığında kendisini yere atıp bağırıp çağıran, hatta büyüğüne vurabilen çocuklara raslamaktayız. Bir döneme kadar müsamaha gösterilebilecek bu durum, kısa zamanda otokontrol eğitimi çalışması yapılmaz ise aileler açısından büyük bir sorun olma potansiyeli barındırmaktadır.

2.2.3. Edep- Haya

Kişinin söz ve davranışlarında akıl ve hikmetle hareket etmesi, kötü sayılan söz ve davranışlardan da kaçınmasını; edep, utanç verici, mahcup edici hallerden uzak durmasını da haya olarak açıklayabiliriz.

Evrensel insani değerlerden olan edep, haya, iffet, gibi soyut, ancak erdemli insan özelliği olan kavramlar, kişiliğin oluştuğu, ilk eğitimin alındığı aile ortamında oluşmaya ve şekillenmeye başlar.

Edep ve haya, bireyin toplum içinde sergilemesi gereken, kendisine olgunluk ve vakar katacak, davranışlarını düzenleyen kavramlardır. Başkaları ile alay etmeme, kendisini üstün tutup başkasını yermeme, lakap takmama, sui zanda bulunmama, fitne çıkarmama gibi davranış ve söze yansımaları gereken evrensel değerleri taşır. Ayrıca ayet: “Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar (alay edilenler) kendilerinden (alay edenlerden) daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasınlar. Belki alay edilenler, alay edenlerden daha iyidirler. Birbirinizi

¹¹⁴ Ahmed İbn Hanbel, V, 198.

¹¹⁵ Nesâî, Cihad, 6

¹¹⁶ İsra 17/23.

karalamayın, birbirinizi kötü lakab ile çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötüdür. Kim tövbe etmezse işte o zalimlerin tâ kendisidir.”¹¹⁷, “Ey iman edenler! Zandan çok sakının; çünkü zanların bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın.”¹¹⁸ve hadislerde: “Utanmadıktan sonra dilediğini yap.”¹¹⁹dini referansları olan bu konunun, aile içi eğitimdeönemli bir yeri vardır.

2.2.4. Merhamet-Sevgi Şefkat

Gerek insan yaşamında, gerek hayvan yaşamında, bir annenin yavrusuna merhamet, sevgi, şefkat hissi olmasa yavrusunun hayatta kalması için gerekli olan beslenme, bakım, korunma gibi hayati ihtiyaçlar yerine getirilemez ve neslin devamı söz konusu olamaz.

İnsan hayatının sosyal ve ailevi yönleri ile kaliteli bir şekilde devam edebilmesi için, ilgi, merhamet, sevgi, şefkat gibi duygular, yaşamın devam edebilmesi için gerekli olan, barınma, beslenme, solunum vb. gibi temel ihtiyaçlar kadar yaşam için gereklidir.

Nefsin muhafazası için, korkmak ve cesaret, neslin devamı için sevgi, nefret, kıskançlık, merhamet vb. Sosyal hayatın devamı için, ciddiyet, disiplin, ilgi, çalışkanlık vb. gibi somut olmayan, ancak söz ve davranışlarla gösterildiği ve yaşandığı taktirde mana ifade eden kavramların her birinin uygulanması ile, aile ve sosyal yaşamın kalitesi artmaktadır.

Aile; şefkat, merhamet, sevgi kavramlarının hayat bulduğu bir kurum olmalı, aile bireyleri karşılıksız, samimi ve ciddi bir sevgiyle beslenmelidir. İnsan hayatı için büyük öneme sahip olan bu duygulara gereken önemin verilmesi, yerli yerinde kullanılması ve tatmin edilmesi ile aileler huzur bulur, bu huzur, toplumlara da sirayet ederek umumi bir refah ortamı oluşur.

Maddi cisim, gıdalarla oluştuğu ve geliştiği gibi, manevi cisim de, yoğun bir çalışma ve gayret ile kazanılacak ahlaki değerlerin yaşantıya geçirilmesi ile oluşur. Maddi cisim yetersiz, kalitesiz, çürük, zehirli gıdalarla beslenirse o bedenin zarar görmesi, hastalanması kaçınılmaz olduğu gibi, insan ruhunun, gıybet, dedikodu, haset, nefret, kin, cimrilik vb. ile beslenmesi durumunda; topluma, aileye, ve kendisine zararlı hale gelebilecektir.

¹¹⁷ Hucurat 49/11.

¹¹⁸ Hucurat 49/12.

¹¹⁹ Buhari, Edeb, 78.

İnsan, sadece bendenden ibaret olmayıp, beden, ruh ve akıl ile değerlidir. Ruh, yani manevi bedeni de sevgi, şefkat, muhabbet, merhamet, gibi gıdalarla besleyerek, olgunlaştırarak, aile ve toplumların ihtiyacı olan erdemli, ahlaklı, kaliteli insan ihtiyacını karşılamak gerekmektedir.

Merhamet, sevgi, adalet, şafkat gibi değerler uygulandığı takdirde anlam ve değer ifade eder. Örneğin; çocuklarını çok seven, ancak sevdiğini ifade etmek için çaba göstermeyen bir ebeveynin “Seviyorum ama gösteremiyorum, ifade edemiyorum...” gibi mazeretleri, sevgi eksikliğinden meydana gelecek sıkıntıları çözümlenemeyecektir.

Özellikle aile reisi durumundaki kişiler, ailelerinde merhamet, sevgi, saygı gibi kavramları, ifade edilen, yaşanan, paylaşılan hale getirmelidirler. Aynı zamanda bu gayretleri, ailelerine olan merhametlerinin bir göstergesi olacaktır. Hz. Peygamber "Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz."¹²⁰ demiştir.

Kişinin aile efradına merhameti, sevgi ve şefkati sadece maddi ihtiyaçların temin ile sınırlı değildir. Manevi olarak da sorumlulukları vardır. Seyehate çıkan, aile bireylerinin karşılaşılabileceği küçük bir aksiliği bile hesap edip ona göre tedbirler düşünen bir aile reisi, elbetteki ailesinin ahiret hayatında karşılaşılabilecekleri sıkıntıları göz önünde bulundurarak onlara karşı tedbirler almalıdır. Onların kendine emanet olduğu bilinci ile, emanetlerini en emin bir şekilde muhafaza etmenin yollarını aramalıdır. Bu yolların en etkili de onlara karşı merhametle, sevgi ve şefkatle muamele etmek ve bu kavramları yaşayarak öğrenmelerini sağlamaya çalışmak olmalıdır.

Hz. Peygamber, "Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır"¹²¹. diyerek değil aile bireyleri, kan bağı olmayan yetimlere bile sevgi ve şefkati özendirmiştir.

İnsanın sevgi, şefkat, merhamet gibi ruhi ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyacı, bir şekilde temin etmesi gerekir. Bu ihtiyaçlar aile tarafından karşılanamazsa, kişi bir şekilde bu ihtiyaçlarını aile dışı etkenlerden temin yoluna gidilebilir. Bu durum da özellikle büyüklerin tecrübelerine ihtiyaç duyan genç neslin, bu tecrübelerden yararlanamayarak, ailelerine, kendilerine, topluma sıkıntı olabilecek kişilerle muhatap olmaları ile, pişmanlıklarla, aile dramları ile sonuçlanabilir.

¹²⁰ Buhârî, Tevhid 2, Edeb 27; Müslim, Fedail 66, Tirmizi, Birr 16.

¹²¹ Ahmed ibni Hanbel, Müsned, V, 250.

2.2.5. Sorumluluk Bilinci Edindirme

Bir iş yerine her meslek gurubunun kendi alanları ile ilgili sorumlulukları, görevleri ve hakları bulunduğu gibi aile içinde bireylerin de birbirine karşı sorumlulukları, görevleri ve hakları vardır. Bu haklar bihakkın ifa edildiği takdirde aile özelinde oluşturulan huzur atmosferi toplumun genelinde etkisini gösterecektir.

Örneğin Hz. Peygamber'in oluşturduğu metotlar silsilesinde eşler arasındaki güven, sevgi, itimat vb. bağların korunması ve kuvvetlendirilmesi için, nafile ibadeti dahi ikinci planda değerlendirmiştir. "Kocası yanında iken onun iznini almadan bir kadının nafile oruç tutması helâl olmaz. Kadın, kocasının izni olmadıkça, evine hiç kimsenin girmesine izin veremez."¹²² Diyerek hanıma, beyine karşı sorumluluğunu hatırlatmıştır.

Ayrıca evin beyine hayatın en olağan süreçlerinden olan harcama fiilinde ailesine karşı sorumluluğunu hatırlatarak "...Allah rızasını umarak ailen için yaptığın her harcamadan muhakkak ecir alırsın, eşinin ağzına koyduğun bir lokmadan bile!"¹²³ demiştir.

Kur'an-ı Kerîm "Ey iman edenler! Kendinizi ve çocuklarınızı yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyunuz." ¹²⁴buyurarak, Sorumluluk sahiplerinin mesuliyet alanlarını geniş tutarak önemli bir görev yüklemiştir.

Müslüman babalara;"Siz kıyamet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız öyle ise çocuklarınıza güzel isimler koyunuz."¹²⁵ Diyerek insanın kendi iradesini kullanamayacağı bir durumda iken velisi olan kişilerin, bu velayeti en iyi şekilde kullanmaları gerektiğini belirtmiştir.

Hz. Peygamber; sadece Müslümanların değil insanıyet vasfını taşıyan tüm insanların memnuniyetle kabul edip uygulayabileceği, uyguladığı takdirde gerek maddi gerek manevi huzur bulacağı metotlar tesis etmiştir. Hem ayet-i kerimelerle¹²⁶ hem

¹²² Buhârî, Nikâh 86; Müslim, Zekât 84; Ebû Dâvûd, Savm 73; Tirmizî, Savm 64; İbni Mâce, Sıyâm 53

¹²³ Buhârî, Cenâiz, 36, Müslim, Zekât, 48

¹²⁴Tahrim 66/6.

¹²⁵ Ebu Davud, Edeb, 61

¹²⁶ İsrâ 17/23: " Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle."

hadisi şeriflerle¹²⁷ evladın ana babasına karşı sorumluluklarının anlatılması buna güzel bir örnektir.

Kötü gibi gördüğümüz, acı, üzüntü, hüznün, başarısızlık, hayal kırıklığı gibi sıkıntılar insanın kabiliyetlerinin gelişmesini, olgunlaşmasını sağlayan etkenlerdir. Aileler bu tür durumlarla karşılaşmamaları için evlatlarına sorumluluk yüklemekten kaçınmaktadır. Tüm ihtiyaçları halledilen, tüm sıkıntıları giderilen bireyler aileye bağımlı hale gelmektedir. Bu şekilde yetişen kimselerden de genellikle insan değeri bilmeyen, anlayışsız, müsamahasız, her şeyi yapmaya hakkı olduğuna inanan, bencil kişilikler türemektedir. Çocuklarına bu şekilde davranan ebeveynler sıkıntılarla mücadele ederek, olgunlaşarak buldukları seviyeye geldiklerini unutabilmektedir.

Kırsal kesimlerde çocuklar 4-5 yaşlarından itibaren ailenin refahıyla beraber sıkıntısına, sorumluluklarına da ortak olmaya başlar. Ortalık süpürme, ev işlerine yardım, su getirme vs. ufak tefek sorumluluklar verilerek hayata hazırlanırlar. Onların bu şekilde zorlanmaları ezilmeleri için değil, kabiliyetlerini geliştirmek, sorumluluk bilinci edindirmek içindir. Kent yaşamında da aileler bu sorumluluk bilinci edindirmeyi bir şekilde başarmak durumundadırlar.

2.2.6. İstişare-Meşveret

Aile ve toplumların en değerli varlıkları sahip oldukları insan potansiyelidir. Toplumlara ve ailelere önderlik edecek, kazanımlarını yaşatıp geliştirecek yeni nesillerin, sorumluluk konumuna, fiziklen ve psikolojik olarak sağlıklı bir şekilde hazırlanması gerekir. Eğitimcilerin bu konudaki yardımcılarından biri de Hz. Peygamberin metotlarıdır. Örneğin; önemli işlerde Hz. Peygamber'in örneğine müracat eden bir kimse, istişare- meşveret konusu ile karşılaşacaktır.

Aile ve toplumlarda maddî, manevî sorunların, sıkıntıların olması normaldir. Sıkıntılar karşısında üretilen çözümler, aile ve toplumların birlikteliğini, huzur ve refahını doğrudan etkileyecektir. Sorunlar ilk etapta basit, öngörülebilir ve çözümlenebilir olmasına rağmen, ilerleyen zaman içerisinde, genişleme ve gelişme ile daha komplike bir hal almakta, tek akılla çözülemeycek duruma gelebilmektedir. Bu durumda istişare ve meşveret sorunların çözümü konusunda aile ve toplumlara önemli yararlar sağlayabilecektir.

¹²⁷ Tirmizî, Birr, 3/1899 , “Allah Teâlâ'nın rızası, anne ve babayı hoşnut ederek kazanılır. Allah Teâlâ'nın gazabı da anne ve babayı öfkelenlendirmek sûretiyle celbedilir.”

Hız. Ali'ye izafe edilen: Çocuklarınıza 15 yaşına kadar rehberlik edin, 15 yaşından sonra da onlarla meşveret edin sözünü, peygamberi düsturların sahabe de yansıması olarak değerlendirebiliriz. Aileler, sorunların değerlendirileceği, çözüm önerilerinin geliştirileceği, fikir teatilerinin yapılacağı samimi bir iletişim ortamının oluşturulması ile, aidiyet, samimiyet, gayret, faydalı olma, empati, gibi duyguların da tatminini sağlayacağı için önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Ailevi ve toplumsal sorunlara istişare-meşveret peygamberi metodu ile çözüm üretmenin sağlayacağı faydaları; maddi manevi ilerlemenin kaydedilmesi, sorunların daha kolay ve çabuk çözümü, sorunlara pratik çözümler üretilebilmesi ve buna bağlı olarak sıkıntılı durumların daha hafif atılması, çözümlerin daha isabetli olması şeklinde özetleyebiliriz. Ayrıca, k.kerim'de Hız. Peygamber'e tavsiye edilen istişare metodunun¹²⁸ hakkıyla uygulanarak, istişare-meşveret kültürünün toplum ve aile içinde oluşturulması ve geliştirilmesi ile, yeni nesiller karar mekanizmalarında söz ve rey sahibi olur, iş ve işlemlerde taze bir kuvvet kazanılmış olur, aile ve toplumların geleceğinde lokomotif görevi görececek bireylerin hayata hazırlanmaları ve yetişmeleri sağlanmış olur. Hata yapma riskinin azalacağı, sorumlulukların paylaşılacağı, buna bağlantılı olarak da başarı oranının artacağı öngörülebilir.

2.2.7. Kimlik oluşturma

İnsan, yaşamı süresince değişik kimlikler kazanır. Öncelikle ben olmayı öğrenir, sonra anne-babasının çocuğu, Kardeşinin ağabeyi, teyzesinin yeğeni vs. Bir zaman sonra mesleki kimliklerini, dini, milli kimliklerini kazanır neticede o rol üzerinden davranış geliştirir. Bu kimliklerin gerektirdiği rolleri zaman geçtikçe sırası ile öğrenir ve yaşar.

Zaman içinde kazanılan tüm rol ve kimlikler zamanla kişiliği ve karakteri oluşturacağından dolayı aile, bireylerine sosyal ortamda kendisine uygun gördüğü rolü belirlemesine yardımcı olmalıdır.

Bu kimliklerden en önemlilerinden biri cinsel kimlik oluşumudur. Kişiden beklenen ve doğal olan, kendini doğal bulunduğu cinsiyet üzerinde algılaması ve o kimliğine göre davranış seçilmesidir. Bazı ailelerin, değişik nedenlerle, erkek

¹²⁸ Âli imrân 3/159: "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever."

çocuklarına kız, kız çocuklarına erkek gibi davranmalarını isteyebildiklerini veya teşvik ettiklerini görmekteyiz. Bu yalnız tutumlar insanların ileriki hayatlarında kimlik çatışmaları yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu gibi durumları önlemeye çalışmakta ebeveynin en önemli vazifelerindedir.

Kültürümüzde, ebeveyn, çocuklarının cinsiyetinin bilgisini alır almaz hazırlıklara başlar, erkek ise daha koyu renkli, kız ise daha açık renkli elbiseler seçilir, ilerleyen yaşlarda bile giyisilerdeki renk vb. dikkat etmek gerekmektedir.

Erkeklerin ipek giyisi giymeleri, kırmızı, sarı, gibi dikkat çekici renklerde giyisi giyinmeleri, altın takı takınmaları yasaklanmıştır.¹²⁹ Bu durumun tam aksine kız çocuklarının süslenmesi, zînetlendirilmesi istenmektedir. Dini referanslardaki bu yasaklamalar ve teşvikler kimlik oluşumunda dikkat edilmesi gereken konulardır.

Ayrıca kimlik oluşturma konusunda aile sahiplerine yardımcı olacak bir unsur da fitratlarına ve ileride edineceği role uyumlu işlere teşvik etmektir. Ebeveyn kız çocuğuna fitratı gereği daha çok ev işlerinde, nisbeten daha kolay, ince, hafif işlerle teşvik ederken erkek çocuğuna da ileride karşılaşılabileceği zorluklar göz önüne alarak alacağı aile sorumluluğuna göre, biraz daha ağır, iş ve sorumluluklar verebilir.

2.2.8. Faydalılık

Aile içi eğitim faaliyetlerinin birçok amacı vardır. Bunlardan biri faydalılıktır. Her çalışma, sonunda faydalı bir sonuç verir ise değerlidir.

Eğitim, aile üyelerine maddi veya menevi fayda veriyor ise, onlara verilen emeğin neticesi de fayda üretiyorsa maksadına ulaşmış olur. Ailenin çocuğun kötü davranışlarını desteklemesi, onları kötü işler yapmaya yönlendirmesi, bu yönde eğitmesi elbette bu cümleden değildir.

İnsanlık, toplum, aile ve birey için pozitif değer üretmeyen hiçbir çaba faydalı değildir. Bu konuda ailelere büyük görevler düşmektedir. Ebeveyn, aile bireylerini, faydalanabileceği veya zarar görebilme ihtimali olan konularda eğitmeli, gerektiğinde uyarmalıdır.

¹²⁹ Müslim, Libas 31, (2078); Muvatta, 28, (1, 80); Ebû Dâvud, Libâs 11, (4044, 4045, 4046, 4050), Hâtim 4, (4225); Tirmizî, Salât 195, (264); Nesâî, 97, (2, 188), Zinet 43, 44, 45, 96, 122, (8, 165, 169, 203, 219).]; "Hz. Ali (r.a): "Resûlullah (s.a.v), bana altın yüzük takmayı, kıssî elbise giymeyi, rükû ve secdede Kur'an okumayı, sarıya boyanmış elbise giymeyi yasakladı."

Aile ve toplumlar bireylerini malayani diye tabir edilen, neticesinde herhangi bir fayda sağlanamayan faaliyetlerden uzak tutabildikleri sürece müreffeh bir ortama ulaşabilirler.

2.2.9. Evrensellik

Aileler ve toplumlar, eğitim konusunda, yüzyıllarca süren, milyonlarca insanın katkısıyla oluşan evrensel kaidelerden istifade etmelidir. işe yaramadığı, yalnız bilgi olduğu kanıtlanmış yöntemler terkedilmeli, daha verimli olduğu tesbit edilen eğitim metotları uygulanmalıdır.

Örneğin sevilerek yapılan bir işte başarılı olunma katsayısının artacağı, daha verimli neticeler elde edilebileceği evrensel bir ilkedir. Bu ilkeyi Hz. Peygamber "Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz!..."¹³⁰ metotlaştırarak insanlığın istifadesine sunmuştur.

İnsanlığın ürettiği ortak değerler muhafaza edilip geliştirilmeli, kendi kültürümüzle oluşturduğumuz, Hz. Peygamber'in sistematize ettiği değerleri de evrensel hale getirerek, insanlığın ortak problemlerine çözümler üretecek mekanizmalar geliştirilmelidir.

2.2.10. Akıl ve Vahye Dayanma

Eğitim Sistemlerimizde kullandığımız bilgiler, yöntemler, akıl, mantık, evrensel ahlak ilkeleri, doğru dini kaynaklara dayandığı taktirde faydalılığın söz edilebilir.

Hz. Peygamber, Muaz b. Cebeli Yemen'e vali olarak gönderdiğinde aralarında geçen şu konuşma bizler için metod hazinesi niteliğindedir. "Sana hâlli için herhangi bir dava getirildiği zaman nasıl ve neye göre hüküm verirsin?" diye sordu. Muaz, "Allah'ın kitabındaki hükümlerle hüküm veririm." dedi. Hz. Peygamber, "Eğer Allah'ın kitabında onunla ilgili bir hüküm bulamazsan neye göre hüküm verirsin?" diye sordu. Muaz, "Resûlullah'ın sünnetine göre hüküm veririm." dedi. Hz. Peygamber bu sefer, "Resûlullahın sünnetinde de onunla ilgili bir hüküm bulamazsan, ne yaparsın?" diye sordu. Muaz, "O zaman, kendi görüşüme göre içtihad eder, hüküm veririm." dedi. Hz. Peygamber "Allah'a hamdolsun ki, Resûlullahın elçisini, Resûlullahın razı olduğu şeye muvaffak kıldı."¹³¹ Aile ve toplumsal sorunlara akıl ve vahye dayanarak çözümler

¹³⁰ Buharî, 3:72.

¹³¹ Tabakât, 3:584; Müsned, 5:230; ibn-i Kesîr, Sîre, 4:199.

aramak özellikle islam toplumlarında birçok problemin çözülmesini sağlayacağı gibi olması muhtemel daha birçok problemin de oluşması önlenebilecektir.

2.2.11. İnsan Fıtratına Uyumlu Olması

“Fıtrat kelimesi “yarmak, ikiye ayırmak; yaratmak, icat etmek” mânalarına gelen fatr kökünden isim olup “yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş” anlamında kullanılır. İlk yaratılış, bir bakıma mutlak yokluğun yarılarak içinden varlığın çıkması şeklinde telakki edildiğinden fıtrat kelimesiyle ifade edilmiştir. Buna göre fıtrat ilk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumlarını belirtir (İbn Abdülber, XVIII, 57 vd.; Lisânü'l-‘Arab, “ftr” md.; Tâcü'l-‘arûs, “ftr” md.)¹³² İnsan, hayatını ve neslini onurlu bir şekilde devam ettirebilmesi için, akıl, gadap, şehvet gibi fitrî melekeler ile donatılmıştır. Bu melekeler aile içi eğitimle terbiye edilmeli, vasat mertebesinde kullanılması sağlanmaya çalışılmalıdır. Örneğin; gadap duygusunun fıtrata uygun kullanılması ile, kişi kendisine, ailesine, vatanına vb. yönelen tehditler karşısında mücadele edebilecek, korkaklık göstermeyecektir. Akıl kuvvesinin fıtrata uygun değerlendirilmesi ile de, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edecek, iyiyi tercih edip kötüden uzaklaşacaktır. Şehvet hislerinin fıtrata uygun, vasat mertebesi ile lazım olan menfaatli şeylerden ihtiyaç oranında, istifade edebilmeyi sağlayacaktır. Kişinin eylem ve söylemlerinde vasatı yakalaması, fıtrata uyumlu bir şekilde eğitilmesi ile mümkün olabilecektir.

“Fıtrat, insanın hem ruhî hem de fizikî bakımdan yaratılıştan sahip bulunduğu temel özelliklerini ifade ettiğinden”¹³³ fıtrata uymayan, bedeni ve ruhi sıkıntılara yol açabilecek, müdahaleler, satanizm gibi zararlı oluşumlar karşısında aile ve toplumların bireylerini bilinçlendirip koruyabilecekleri etkili bir eğitim sistemi oluşturmaları gerekmektedir.

Ayrıca aile ve toplumlar sosyal hayata zarar veren, içki, kumar, zina vb. kötü alışkanlıklar karşısında, fıtrata uygun karşılıkları olan helal ve temiz gıda, helal ve temiz kazanç, meşru evlilik yollarını göstererek ve sağlayarak müntesiplerini korumalıdır.

¹³² TDV *İslâm Ansiklopedisi*, 13/47,48, İstanbul, 1996.

¹³³ TDV *İslâm Ansiklopedisi*, 13/47,48, İstanbul, 1996.

2.2.12. Çelişkili Davranışlardan ve Sözlerden Kaçınma

Davranış oluşturma aşamasındaki bireyler kendilerine rol model olarak belirleyebilecekleri kişilerle de ilk olarak aile kurumunda karşılaşır. Belirli bir süre sadece davranışlar takip edilse de bir zaman sonra söz ve davranışlar birlikte değerlendirilecektir. Çelişkili bir durumla karşılaşırsa rol modelin yalnız modellenip hayata geçirilme tehlikesine dikkat etmek gerekir. Özellikle aile büyüğü konumundaki kişiler söz ve hareketlerinde çelişki olmamasına dikkat etmelidirler. Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?”¹³⁴ ayetinin yaptığı uyarı dikkate alınmalıdır. Çelişki barındıran davranış ve sözler, büyük sorunlar üretebilme potansiyeli taşımaktadır.

Peygamberî metotlar, bazı söz ve davranışta meydana gelen çelişkileri “münafıklık” olarak tanımlamıştır. “Dört huy kimde bulunursa, o adam tam münafık olur. Bir kimsede bu huylardan biri bulunursa, o huydan vazgeçinceye kadar onda münafığın özelliklerinden biri var demektir. O dört huya sahip olan kimse: Kendisine bir şey emanet edilince hiyânet eder. Konuşunca yalan söyler. Bir antlaşma yapınca sözünde durmaz. Düşmanlık yapınca da aşırı gider.”¹³⁵ K.kerimde Münafikun isimli başlı başına bir surenin olması, söz ve fiillerde çelişkili olmama, özü sözü bir olmanın önemini anlamak için yeterlidir.

Kişinin kendini güvende hissettiği, tüm becerilerine temel teşkil eden aile yuvasında, büyüklerinden göreceği çelişkili söz ve davranışlar, ilerleyen zamanda büyük sıkıntılar olarak ailelere dönebilir. “Prof. Dr. Şadi Eren, Eğitimci yazar Halit Ertuğrul’dan şöyle bir hatıra nakleder. Kendisi bir ev ziyaretinde iken, ev sahibi baba küçük çocuğunu Halit Bey’e gösterip “Hocam, der: Bizim evde yalan söylenmez ama şu çocuğumuz nereden kaptıysa kaptı, yalan söylüyor. Ne yaptıysa vazgeçiremedik. Bize ne tavsiye edersin?”

O sırada telefon çalar. Evin çocuğu hemen telefona koşar. Tavrından telefondaki zatın çocuğun babasını sorduğu anlaşılmaktadır. Çocuk babasına doğru yönelir. Baba eliyle “evde yok” işareti yapar. Çocuk işareti alınca “babam evde yokmuş” der ve telefonu kapatır.”¹³⁶Bu örnek, eylem ve söylemlerdeki çelişkilerin etkilerinin fazla uzun

¹³⁴ Saff 61/2.

¹³⁵ Buhârî, İmân 24, Mezâlîm 17, Cizye 17; Müslim, İmân 106. Ayrıca bk. Tirmizî, İmân 14; Nesâî, İmân 20

¹³⁶ Şadi Eren, *Çocuk Ve Aile*, İstanbul, 2005, s.29.

zaman almadan ailelere döneceğini, aileler'in bunun bilincinde olarak, söz ve davranışlarında, çok ince bir sanat eseri yapıyor gibi dikkatli olması gerektiğini anlatması açısından manidardır.

2.2.13. Gıdalar ve beslenme

Ebeveyn, çocuklarının bedeni ve ruhi ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Beden ihtiyaçların başında gelen beslenme'nin ana unsuru olan gıdalar, yararlı olup olmamasına göre kategorize edilirken aynı şekilde manevi olarak da helal olup olmadığı ile ilgili değerlendirilir.

Günümüz üretim teknolojilerindeki gelişim, malesef insan sağlığını önceleyen, daha kaliteli ve faydalı ürünler üretmeyi amaçlayan bir üretim sitemini beraberinde getirmemiştir. Daha çok üretim ile daha çok gelir elde etme, piyasaya hakim olma vb. saiklerle GDO (Genetiği eğitilmiş organizma) lu ürünler üretilebilmekte, insan sağlığı paradan sonra ikinci planda değerlendirilebilmektedir.

İnsanlar arasında “*güzel sözlü fakat kötü niyetli, bozguncu ve yıkıcı*”¹³⁷ kişiliklerin olduğunu, olanlardan uzak durmamız gerektiğini, “Hâkimiyeti aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.”¹³⁸ ayeti hatırlatır. Ayetinin tefsirinde; “Muhammed Abduh'un yorumuna göre buradaki “ürünleri ve nesilleri yok etme” ifadesi bir deyim olup bununla kötülerin, bencil isteklerini ve tutkularını tatmin etmek uğruna insanları her türlü ağır sıkıntılar içine sokmaları kastedilmiştir (Reşîd Rızâ, II, 248).”¹³⁹ Gıdalardan müteşekkil olan insan bedeni doğal, sağlıklı gıdalarla, gerekli tür, miktar ve zamanda beslenmelidir. Kendi menfaatleri için, ürünlerde ve nesillerde bozulmaya yol açma potansiyeli olan GDO lu ürün üretip, insanlara zarar vermekten çekinmeyen şirket, kooperatif vb. ürettiği ürünlerden uzak durulmalıdır.

İslam dini, her gün düzenli bir şekilde yapılması gereken beslenme faaliyeti ile ilgili kriterler getirmiştir. Gıda maddelerini de içine alan rızık(Sözlükte “yiyecek vermek, rızıklandırmak” anlamındaki rezk kökünden türeyen rızık kelimesi “yiyecek, giyecek ve faydalanılacak her şey; yağmur; başış; pay, nasip” gibi mânalara gelir (Lisânü'l-'Arab, “rzk” md.). Terim olarak Allah Teâlâ'nın canlılara yeme içme ve başka

¹³⁷ Kur'an Yolu Tefsiri, 1/ 321-323, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ANKARA, 2007.

¹³⁸ Bakara, 2/205.

¹³⁹ Kur'an Yolu Tefsiri, 1/ 321-323, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ANKARA, 2007.

hususlarda yararlanmak üzere verdiği her şeyi ifade eder.”¹⁴⁰ için ana kriter olarak helal ve temiz olanı benimsemiştir.¹⁴¹ Ayrıca gıda maddelerinin edinilme yöntemlerinin meşruluğuna göre¹⁴² ve bizzat gıda maddelerinin tür ve özelliklerine göre¹⁴³ helal ve haram hükümleri koymuştur.

Hz. peygamber beslenme ile ilgili öneriler getirmiştir. Örneğin etin aşırı tüketilmemesi ile ilgili “Etten sakının. Çünkü onun hamr (içki) gibi tiryakılığı var. Ayrıca Allah, eti çok yiyen aile halkına buğzeder”¹⁴⁴ tavsiyesinde bulunmuştur. Günümüz tıp bilimi, fazla miktarda kırmızı et tüketiminin kolesterolün yükselmesine, tansiyona, kalp damar hastalıklarına, mide, böbrek ve karaciğerlerde sağlık sorunlarının oluşmasına neden olabildiği, pankreas, mide, göğüs ve prostat kanserleri ile de bağlantılı olabileceği yönünde bizi bilgilendirmektedir. Ayrıca ağırlı bir eklem rahatsızlığı olan gut hastalığında hastalara, alkol, kırmızı et, sakatat, kabuklu deniz ürünleri, fruktozdan zengin yiyecek ve şekerli içeceklerin aşırı tüketiminden kaçınmaları tavsiye edilmektedir.

Beslenmede denge gözetilmediği takdirde değişik rahatsızlıklarla karşılaşılabilceğini biliyoruz. Hz. Peygamber“Ademoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Oysa ki Ademoğlu için belini doğrultacak birkaç lokma yeterlidir. Şayet mutlaka yemesi gerekiyorsa, o zaman (midesinin) üçte birini yemek, üçte birini su, üçte birini de nefes için ayırsın.”¹⁴⁵ ” “Çok yeme içmeden sakının! Zira o, bünyenizi hastalandırır, korkaklığı artırır ve ibadetlerinizde tembelleştirir.”¹⁴⁶ diyerek beslenme konusunda dengeli bir yol izlemeyi tavsiye etmiştir.

¹⁴⁰TDV *İslâm Ansiklopedisi*,35/73,74, İstanbul, 2008

¹⁴¹ Nahl, 16/114: “Allah’ın size verdiği helâl ve güzel rızıktan yiyip için ve eğer yalnız Allah’a kulluk ediyorsanız O’nun nimetine de şükredin.”

¹⁴²Ebû Dâvûd, Büyû’, 64: “Allah bir topluma bir şeyi yemeyi haram kıldığında, onlara bedelini de haram kılar.”

Müslim, Zekât, 105: “Servetini arttırmak için insanlara el açan istediği az yada çok olsun, gerçekte kor ateş dilenir.”

İbn Hanbel, III, 467: “En faziletli kazanç hangisidir?” diye sorulduğunda O, “Helâl / Makbûl bir alış veriş ve kişinin el emeğiyle kazandığıdır.” diyerek cevap vermiştir.”

¹⁴³Nahl, 16/115: “Allah size sadece murdar eti (meyte), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça; bilsin ki Allah bağışlayıcıdır,merhametlidir.”

Maide, 5/90:“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz.”

¹⁴⁴ Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 36, (2, 935)

¹⁴⁵ Tirmizi, Zühd 47; İbnu Mace, Et’ime 50.

¹⁴⁶ Aclunî, Keşfü'l-Hafa, 1/279.

İnsanın maddesi üzerinde bu derece etki eden gıdanın, manevi aleminde de tesirleri vardır. Hz. Peygamber "Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak. Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez."¹⁴⁷ "Bir kimse ellerini semaya kaldırarak: 'Ya Rabbi, ya Rabbi, diye dua eder. Halbuki, yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, kendisi haramla beslenmiş olursa, duası nasıl kabul edilir?"¹⁴⁸"Haramla beslenen her bedene cehennem ateşi daha layıktır."¹⁴⁹ diyerek helal lokmanın, helal kazancın önemini hatırlatmaktadır.

Helal lokma ile beslenen, harama asla tevessül etmeyen nesiller her devirde güzelliklerin yaşanmasına vesile olmuşlardır.

Nelerin yenilip nelerin yenilmeyeceği hususunu İslam fıkhı ayrıntıları ile incelemiş ve izah etmiştir. Teferruatını oraya havale ediyoruz. Bunları öğrenmeye, çocuklarımıza öğretmeye ve mucibince amel etmeye tüm müslümanların, hatta tüm insanlığın ihtiyacı vardır.

Tüm insanlığın ihtiyacını nazara vermemizdeki sebep; son yıllarda obezite deki artışlar devletleri ve hükümetleri önlem almaya zorlamıştır. Hastanelerde bu tür vakıalar için klinik çalışmaları yürütülmektedir. Fazla değil yüz sene önceki insanların komik olarak nitelendirecekleri, fazla yemekten dolayı ölümler vakıa olarak kaydedilmektedir. Hz. Peygamber tüm insanlığa gönderilmiştir. Çağrısı da, çözüm önerileri de tüm insanlığın refah ve huzuru içindir.

¹⁴⁷ Buhari, Büyü' 7, 23; Nesai, Büyü' 2, (7, 243).

¹⁴⁸ Müslim, Zekat, 65; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 3173; Darimî, Rikak 2720.

¹⁴⁹ Taberani Mucemu'l-Kebir 19/136, Albanî Sahihu'l-Cami 4495.

3. BÖLÜM

AİLE İÇİ EĞİTİM VE ÖNEMİ

3.1. Ailenin Önemi

İslam toplumunda aile müessesesi kutsal bir kurum olarak kabul edilir. Toplumların temeli ve milletlerin teminatı olan aile kurumunun inşası, birçok ayet ve hadiste özendirilmiş ve teşvik edilmiştir. Çünkü aile eşlerin huzur bulduğu bir ortam, nesillerin devamını sağlayan bir müessese, kişileri günahlardan ve kötülüklerden alıkoyan bir eğitim yuvasıdır. “İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi O’nun varlığının belgelerindedir. Bunda düşünen insanlar için dersler vardır.”¹⁵⁰ ayeti de bu gerçeği ifade etmektedir. Bunun yanı sıra İslam hukukçuları evlenmenin dinî hükmünün çeşitli durumlara göre farz, sünnet, mubah, mekruh ve haram olduğunu belirtmekle beraber eşlerin birbirlerine karşı ahlaki ve hukuki sorumlulukları olduğunu belirtmişlerdir. Bu sorumlulukların karşılıklı rıza beyanı ve kabulü ile, veraset, nafaka, velayet vb. birçok hukuki muameleye de konu olacak aile müessesesi oluşturulmuş olur.

İcab kabul, mehir gibi şartların yerine getirilmesiyle oluşturulan aile, kurulma aşamasında sağlam temellendirilmek istenmiştir. “İslam hukukunda mehir evlenen kadına verilen mali bir değerdir. Bu, evlenen kadının ailesine değil, bizzat kendisine verilir ve kadın diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarrufta bulunur. Bu durum ödenen mehrin satış bedeli, nikâhın da bir satış akdi olduğu iddialarını çürütmektedir. Bir kimsenin bir akde hem taraf olup satış bedelini alması, hem de akde konu olması mümkün değildir. Gerçekte mehrin amacı kadına iktisadî bir güç kazandırma ve boşanmanın suistimal edilmesini önlemektir. Özellikle boşanmalara sıkça başvurulduğu dönem ve bölgelerde yüksek tutulan ve çoğu kere boşanma anında ödenmesi kararlaştırılan mehrin bu nevi sebepsiz boşanmalara önemli ölçüde engel olduğu bir gerçektir.”¹⁵¹ Bu durum islamın aile müessesesine verdiği önemi takdir ettiği mehir ile göstermekle beraber boşanmayı zorlaştıran yönü ile de aile müessesesinin ayakta kalmasını temellendiren önemli bir husustur.

¹⁵⁰Rûm 30/21.

¹⁵¹TDV *islam ansiklopedisi*, 1989, 2/ 196-200.

“Aileyi teşkil eden fertler devirlere, bölgelere, sosyal ve iktisadî yapıya göre değişmektedir. **Geniş aile**, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır. Ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre onu meydana getiren fertler de değişmektedir. **Dar veya çekirdek aile** ise bir karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir. Ailedeki hâkimiyetin baba veya annede oluşuna göre aileler ikiye ayrılmaktadır. Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye **ataerkil** (pederşâhî-patriarcal), anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de **anaerkil** (mâderşâhî-matriarcal) aile denir. Ataerkil aile daha yaygın olmakla birlikte insan topluluklarında her iki tip aileye de rastlanmaktadır. Ayrıca aile, eşlerin sayısına göre de tek eşliliğe (**monogami**) dayanan aile, çok eşliliğe (**poligami**) dayanan aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.”¹⁵² Temelde aile, kişinin huzur bulması ve yeni nesillerin yetiştirilmesi prensibine dayanır.

Aile milletlerin teminatı ve yapı taşı olmasının yanında, yeni nesillerle sürdürülebilirliğine vesile olması yönü ile de ayrı bir önem taşımaktadır. İslam böyle önemli bir müesseseyi güçlendirecek maddi ve manevi değerlerle desteklemekle birlikte, ona zarar verebilecek bütün olumsuzlukları önleyici ilkeler koymuştur. Mesela Allah’ın izin verdiği halde razı olmadığı boşanma,¹⁵³ zina’nın haramlığı¹⁵⁴, itaatsizlik ve nüshuzeliğe¹⁵⁵ karşı önerdiği tedbirler bunlardan birkaçıdır.

İslam’ın ana prensiplerinden olan nesillerin muhafazası hususunda evliliği ve evliliğin mutlu bir şekilde devamını sağlayan bütün şartların sağlanmasını istemekte ve bunu çeşitli öneri ve yaptırımlarla işlevsel hale getirmektedir. Eşlere, karşılıklı sorumluluklar yüklemekle birlikte birbirleriyle ülfet ve ünsiyet edebilecekleri manevi faktörlere de dikkat çekmektedir.¹⁵⁶

Ailenin önemini kavrayan dünya milletleri, aile sosyolojisine daha fazla bütçe ayırmaktadır. Nesillerin zarar gördüğü Avrupa, aileleri çocuk yapmaya özendirme için

¹⁵²TDV *İslam Ansiklopedisi*, 1989, 2/ 196-200.

¹⁵³ İbn Mâce, nikâh 1; beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII/322; Hakim, Müstedrek, II/196: "Allah Teâlâ'ya, helal kıldığı şeylerin en sevimsizi talaktır

¹⁵⁴ İsrâ, 17/32: "Zinâyâ yaklaşmayın. Çünkü o, şüphesiz ki hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur."

¹⁵⁵ Nisa, 3/34: "...İtaatsizliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, (uslanmazlarsa) onları yataklarında yalnız bırakın. Yine de dinlemezlerse dövün. Eğer size itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Muhakkak ki Allah çok yücedir, çok büyüktür."

¹⁵⁶ Hucurat 49/13: "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."

doğum pirimlerini artırmaktadır. Ülkemizde de nüfus yapısı üzerinde hassasiyetle durulmakta ve yeni teşvik unsurları geliştirilmektedir.

3.2. Ailenin Oluşumu

Aileyi kısaca, hukuki bir işlem olan nikah akdi ile kurulan, anne baba ve çocuklardan oluşan, sosyal bir kurum olarak tanımlayabiliriz. Ailenin oluşumunda öncesi ve sonrası itibarı ile toplumlarda söz, nişan, düğün vb. değişik uygulamalar mevcuttur.

Öncelikle yeni ailenin adaylarının birbirlerinin rızası ile evliliğe karar vermeleri İslam'ın öngördüğü ana esaslardandır. Tarafların birbirlerini görmesi,¹⁵⁷ anlaşması ve evliliğe karar vermesi meselenin esasını teşkil etmektedir. Bu gerçekleştiği takdirde icap ve kabul¹⁵⁸ ile ve şahitlerin huzurunda evlilik gerçekleşir.

Aile, anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yanında büyük baba, büyük anne, kardeşlerin bir arada olabildiği geniş aileleri de görmektediriz.

Aile içinden bir kişi yuva kurma çağına eriştiğinde anne baba bu yuvanın kurulması için çabalaması gereken en öncelikli ve üzerlerine en fazla vazife düşen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

En küçük sosyal gurup diyebileceğimiz aile canlı bir organizma gibi sürekli faaliyette olup aktif bir karaktere sahiptir.

İhtiyaçları yeterli seviyede karşılanan bir ailede, baba ve anne daima sorumluluklarının gereğini icra ederken, çocuklar da yaş durumlarına göre hayata hazırlanmaktadır.

Toplumun temelini teşkil eden ailenin varlığını sürdürebilmesi için büyük anne ve babadan yeni doğan torunlara kadar herkesin huzur ve güven içerisinde yaşayabilmesi, her bir üyenin sorumluluk bilinciyle hareket etmesi zorunlu görülmektedir.

Aile kurumuna önem veren İslam dini onun kuruluş aşamasından itibaren hayatın bütün aşamalarında akıl ve ahlak zemininde cari olan ilke, prensip ve önerileri

¹⁵⁷Hâkim, el-Müstedrek, II / 165. “Sizden biriniz bir kadınla evlenmek istediği zaman, onunla evlenmesini teşvik edici özelliklerine bakabilirse baksın.”

¹⁵⁸TDV İslâm Ansiklopedisi, 33/112-117, 2007, İstanbul “İrade Beyanı. Aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının veya temsilcilerinin hukuken geçerli iradelerini birbirine uygun biçimde açıklamalarıyla (icap ve kabul) nikâh akdi meydana gelir. Hanefiler'e göre akdi meydana getiren irade beyanlarından ilki icap, diğeri kabul adını alır.”

ile destekler. Böylece İslam, ailenin kuruluşunu sağlam temeller üzerinde inşa ederken onun mutlu bir şekilde sürdürülebilirliğini de teminat altına almaktadır.

Nikah; eşler arasında denklik, ebedilik, karşılıklı sevgi, saygı ve fedakarlık gibi değerlerle, kurduğu aileyi yine, sorumlulukların yerine getirilmesi, ahlaki ve hukuki mükellefiyetlerin ifası, eşlerin birbirlerine kıskandıracak pozisyonlardan kaçınması, birbirine değer vermesi, aileye yeni katılacak üyelerin yetiştirilmesine için kendilerini iyi hazırlanmaları gibi insani, ahlaki ve hukuki değer ve ilkelerle sürdürülebilir kılmaktadır.

Tarih boyunca milletlerin teminatı olan aile kurumu, sağlam temeller üzerine bina edilmekle ancak kendisini devam ettirebilmiştir. İslam toplumunu ayakta tutan aile de yine İslam dininin ilgili ilkeleri ile desteklenmektedir.

İslam bu evliliğin mutlu bir şekilde sürdürülebilirliği için de ahlaki ve hukuki ilkeler koymuştur. Sevgi, saygı, şefkat, ilgi, değer verme, fedakarlık bunlardan birkaçıdır. Çünkü, sevgi ve saygının, ilgi ve fedakarlığın olmadığı ailelerin devam etmesi mümkün değildir. Bu nedenle İslam dini öncelikle yeni kurulan bir ailenin temel taşı olan bu manevi ve ahlaki değerlerin eşler arasında aktif olarak yaşanmasını önerir.

İzdivacın maksatlarından biri de neslin devamı olduğundan, yeni nesillerin yetiştirilmesi, anne babanın, yakın ve uzak çevrenin, ortak çabası ve teşrik-i mesaisi ile mümkündür. Ancak tüm bu emeklerin harmanlanmasıyla, ailesine, vatan ve milletine faydalı nesiller meydana gelebilir.

Devletler; kendi içinde düzeni olan, iç işleri, dış işleri, maliye, milli eğitim, sağlık, belediye, askeriye vb. kurumlarının varlığı ile güç kazanıp hayatini devam ettiren yapılardır. Bu kurumlardan bir veya birkaçı vazifesini yapmasa veya eksik yapsa devlet yönetiminde huzursuzluklar çıkar, neticede toplum bundan zarar görür.

Ailelerin sağlam temeller üzerine kurulması, kaliteli insan yetiştirmesi ve aile içi eğitimin kalitesinin artırılması, bu kurumların insan kaynağının kalitesini doğrudan etkileyecektir.

Evlenmeyi teşvik eden İslam dini, evliliklerin devam ve huzuru için karşılıklı haklara riayet edilmesini ister. “Erkeklerin kadınlar üzerinde, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır...”¹⁵⁹ ayeti ve “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim

¹⁵⁹ Bakara 2/228; ayrıca bk. Nisâ 4/34.

sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim...”¹⁶⁰ hadisi bu gerçeği açıkça ifade etmektedir.

İslam dini aileyi mutluluk temeli üzerine inşa ederken bazı hukuki ve ahlaki yaptırımlar da getirmiştir. Mesela erkeğin nafaka, giyim ve barınma yükümlülüğü¹⁶¹, aile hayatını yıkan zinanın ve zinaya gidecek yolların haram kılınışı,¹⁶² boşanmanın zorlaştırılması,¹⁶³ eşler arasında çıkabilecek kırgınlık durumunda taraflardan oluşturulacak hakemlere¹⁶⁴ varıncaya kadar bir çok hususu örnek verebiliriz. Bütün bunlar aileyi sağlam bir şekilde kurmayı, korumayı, kollamayı ve mutlu bir şekilde sürdürülebilir kılmayı hedeflemektedir.

Bir babanın çocuklarına verebileceği hediyelerden en büyüklerinden biri de sâliha bir annedir. Unutulmamalıdır ki kişi eş seçerken aynı zamanda aileye bir fert, olacak çocuklara anne baba, kendisine refika-i hayat seçmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber, ahlaki, dînî referansların öncelenmesini tavsiye etmektedir. “Kadın, dört hasleti için nikâhlanır: Malı, nesebi, güzelliği ve dîni için... Sen dindar olanı seç de huzur bul.”¹⁶⁵

Ayrıca, eşler, birbirleri için kusurları, ayıpları örten, insanın hayvânî yönüyle medar-ı müstekreh bazı hâlâtın setredilmesi konusunda birbirlerine yardımcı ve muavin olmaları gerekmektedir.¹⁶⁶

Baba sabah işine giderken anne küçük çocuklarının bakım ve beslenmesiyle ilgilenip okul çağındaki çocukların okul hazırlıklarını yapmaktadır. Özellikle anne kırsal kesimlerde babanın işine destek çıkmak sureti ile eşine yardım etmektedir. Zaman zaman çocuklarda işin bir ucundan tutma, bakkala veya fırına gitme gibi ufak tefek işlerde aileye katkı sunmaktadır. Mutlu ve örnek bir aileden beklenen de aile fertlerinin birbirlerini sevgi ve saygı ile karşılaması, insani, ahlaki, eğitime yönelik, hukuki ve dini görevlerini samimiyetle yerine getirmesidir.

¹⁶⁰ İbn Mâce, Nikâh, I, 592.

¹⁶¹ Bakara 2/233: “Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisi için doğurulanın (babanın) borcudur...”

¹⁶² İsrâ, 17/32: “Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.”

¹⁶³ Nisa, 4/34: “... baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”

¹⁶⁴ Nisa 4/35: “Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”

¹⁶⁵ Buhârî, Nikâh, 15

¹⁶⁶ Bakara, 2/187: “Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.”

3.3. Ailenin Sorumlulukları

Sorumluluk, sosyal hayatın bütün kesimlerinde toplumsal huzurun barışın ve kalkınmanın sağlanması için önem arz etmektedir. Bu kavram, aile hayatında ise son derece önemlidir. Çünkü sorumluluğunu bilen fertlerden oluşan bir aile ve toplum daha güçlü ve daha güvenilirdir. Mesela aile içerisinde sorumluluğunu en iyi şekilde yerine getiren ebeveynler, şahsiyeti mükemmel çocukların topluma kazandırılmasına vesile olurlar. Böylece sorumluluğun bilincinde olan fertlerden müteşekkil bir toplum inşa edilmiş, toplumların huzuru, barış içinde yaşaması ve toplumsal kalkınması gerçekleşmiş olur.

Çocuğun anne karnından itibaren helal lokma ile beslenmesi, doğduğunda kulaklarına ezan ve ikamet'in okunması, ebeveynin dini uygulamaları, karakterine pozitif yönde kazanımlar oluşturacak söz ve davranışların sergilenmesi, aile içi eğitimin bir boyutudur. "Yedi yaşına gelen çocuklarınıza namazı emredin."¹⁶⁷ hadisi çocuğun hem ailesinin verdiği görsel eğitimi içselleştirmesi hem de Allah'a karşı olan sorumluluğunu kavraması için ilk uygulamalardır.

Çocuk buluş çağına diğer bir ifade ile mükellefiyet/sorumluluk çağına geldiğinde çocukluktan itibaren ebeveyninin örneğinde görmüş olduğu dini eğitim ile Allah'a karşı sorumluluğunu idrak ederken, yine ebeveyninin ahlaki söylem ve uygulamaları ile çocuğa gösterdiği eğitim onun topluma karşı olan sorumluluğunu idrak etmesine yardımcı olmaktadır.

Sorumluluğun bu önemli karakterinden dolayıdır ki İslam dini topluma yeni bir üye olarak katılan genci, çocukluk çağı biter bitmez bazı mükellefiyetlerle sorumlu tutar. Hatta çocukluğunun ilk anlarından itibaren ebeveynin örnek davranışlarıyla ve ortaya koydukları yaşam modeli ile sorumluluk bilincini kazandırmaya çalışırlar.

Sosyal hayat içerisinde her ferde bulunduğu statüye göre sorumluluk yükleyen İslam dini, aile fertlerine de sorumluluklar yüklemektedir. "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz. İmam çobandır ve sürüsünden mes'uldür. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden mes'uldür. Kadın, kocasının evinde çobandır, o da sürüsünden mes'uldür. Hizmetçi, efendisinin malından sorumludur ve sürüsünden mes'uldür." İbnu Ömer der ki: "Bunları Resulullah (sav)'tan işitmişim. Zannediyorum

¹⁶⁷ Ebu Davud, Salat 26, (494); Tirmizi, Salat 299, (407).

ki şöyle de demişti: "Kişi babasının malında çobandır, o da sürüsünden mes'uldür."¹⁶⁸ Hadisi bu gerçeği en güzel şekilde ifade etmektedir. Görüldüğü gibi hadiste aile fertlerinin ve toplum önderlerinin her birine düşen mükellefiyetler olduğunu, hadis, bizzat sorumluluğu ve mükellefiyeti ifade eden “mes’ülün” kelimesi ile ifade etmektedir. Yine hadiste babanın, annenin, aile içindeki hizmetçinin her birini görev alanından sorumlu tutmaktadır.

Yukarıdaki hadis, devlet başkanını, babayı, anneyi ve hizmetçiyi mesuliyet açısından örnek vermekle birlikte toplumun bütün fertlerinin kendi görev alanlarında sorumlu olduğunu ortaya koyan evrensel bir nitelik taşımaktadır. Çünkü hadis, toplumun farklı tabakalarından birer örnek vermekle beraber aile içi sorumluluklara özel bir vurgu yapmaktadır. Bu da toplumun yapı taşı olan ailenin önemini ortaya koymakla birlikte ailenin toplumu oluşturmadaki önemine de işaret etmektedir.

3.4. Ebeveynin Eğitim Modelleri

Kişiliğin temellerinin atıldığı yer olarak aileyi görmekteyiz. Aile bireylerinin toplum içerisinde ailesinin temsilcisi, sair dinlerin müntesiplerine karşı dininin temsilcisi, sair milletlere karşı kendi milletinin temsilcisi olacağı bilinci ile söz ve hareketlerine dikkat etmesi gerektiği öğretilmeli, bu yönde davranış geliştirmesi sağlanmaya çalışılmalıdır.

İnsanın, yetişmesi, topluma, ailesine ve kendine faydalı bir birey olması için hayatının her aşamasında bir takım hazırlıklar gereklidir. Aşama aşama uygulanması gereken bu hazırlıklar, bir sistem, plan, program dahilinde gerçekleştirilmelidir. Bu da ebeveynin uygulaması gereken aile içi eğitimle olur.

Ebeveynin aile içi eğitimde peygamberî metotları modelleyerek uygulaması, pedagojik açıdan ve İslamkültürü ile yaşayan toplumlar için çok önemlidir. Kaldı ki evrensel kurallar da; kolaylaştırmayı, sevdirmeyi, iyiyi emredip kötülükten sakındırmayı vb. erdemli insan ve toplum özelliği olarak görmektedir.

Kişinin fiziki ve ruhi eğitiminin başlangıcı aile olduğuna göre, sorumluluk da ilk önce anne babaya aittir. Ebeveyn çocuklarına hak ve sorumluluklarını, aile ve toplum

¹⁶⁸Zeynü’-d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtifi’z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 3/41, Hadis no: 487.;Buhari, Ahkam 1, Cum'a 11, İstikraz 20, Itk 17, 19, Vesaya 9, Nikah 81, 90; Müslim, İmaret 20, (1829); Tirmizi, Cihad 27, 1705; Ebu Davud, İmaret 1, (2928).

içinde oynayacağı rolleri, farklılıklarını, rehberlik ve gerektiğinde önderlik yaparak öğretmek durumundadır.

Bu durumun aksi, aile ve toplumların karşısına, istenilen eğitim seviyesine ulaşamamış, kişiliğini tamamlayamamış, hak ve sorumluluklarının farkında olmayan sorunlu bireyler olarak çıkacaktır.

3.4.1. Ailenin Hak ve Sorumlulukları

Aile içi eğitimin amaçlarından biri de, hak ve sorumluluklarını bilen, söz ve fiillerini buna göre düzenleyen bireylerin yetiştirilerek aile ve topluma kazandırılmasıdır.

Yazılı olan hukukun bireylere yüklediği sorumlulukların yanısıra yazısız olan, ahlak, örf ve adetlerin, gelenek ve göreneklerin de kişiye yüklediği sorumluluklar vardır. Bunların bilinci ile hareket eden ebeveyn, faydalı bireyler yetiştirebilir.

Bireylerinin usul ve furuuna karşı da sorumlulukları vardır. Eğitim durumundaki bireylerine bu sorumluluklarını öğretmek hem ailelerin gelecekte huzurlu olabilmeleri hem de bireylerinin sığınabilecekleri sakin bir liman olabilmesi için gereklidir. Büyüğün hürmet gördüğü, küçüğün samimi ve içten sevgi gördüğü bir ailede yetişen bireyler çevreleri için sevgi, mutluluk, huzur kaynağı olacaklardır.

Aile içi hak ve sorumlulukları bir alışveriş sözleşmesinin tarafları gibi değerlendiremeyiz. Fedakarlık temeline dayalı olması gereken hak ve sorumluluk bilincini, aileler, bireylerine öğretmelidirler.

Selman-ı Farisi ile Ebu'd-Derdâ arasında geçen hadiseden sonra Hz. Peygamber "Selman doğru söylemiş." diyerek, kişinin üzerindeki hakları eda etmesi gerektiğini ifade edilmiştir. "Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır. Bedenin üzerinde hakkı vardır. Âilenin senin üzerinde hakkı vardır. Her hak sahibine hakkını ver."¹⁶⁹

Ailenin en büyük vazifelerinden biri de, her hak sahibine hakkını veren, sorumluluklarının farkında olan bireyler yetiştirmektir.

Peygamberî düsturların, geliştirilerek, evrenselleştirilerek insanlığın istifadesine sunulması ile insanlık adına büyük bir hizmet yapılmış olacaktır. Osmanlı Devleti de bu metodoloji ile aile hukuku kararnamesi yazarak aile kurumunu muhafaza etmeye çalışmıştır. "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan kısa bir müddet sonra başlayan

¹⁶⁹ Buhari, Savm, 51.

kanunlaştırma hareketlerinin son örneklerinden biri 8 Muharrem 1336 (25 Ekim 1917) tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'dir. Bu kararnâme, aile hukuku alanında İslam ve Osmanlı hukuk tarihinde ilk örnek sayılır. Osmanlı Devleti'nde yaklaşık bir buçuk yıl yürürlükte kalmış olmasına rağmen Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde daha uzun sürelerle yürürlükte kalmış ve İslam hukuk tarihinde kısa ömrüne rağmen önemli bir etkiye sahip olmuştur.”¹⁷⁰

Bireysel olarak hak ve sorumluluklar olduğu gibi, aile ve toplumların da bireyelerine, birbirlerine ve dış dünyaya karşı hak ve yükümlülüklerivardır.

Gayr-i müslim memleketlerdeki İslamaileleri dahi,söz ve fiilleriyle dinlerini tebliğ etmeye çalışmalıdırlar.İslam beldelerinde yaşayan ailelerin de kendi toplumlarında dinlerinin gerekliliklerini ifa etmek, etrafına örnek olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak gibi görevleri de vardır. “Siz, insanlığın (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırsınız...”¹⁷¹Her hak sahibine hakkının verilmesigerektiği,davranış biçimi haline getirilebildiği taktirde aile ve toplumlardaki huzursuzluklar büyük ölçüde son bulacaktır.

3.4.2. Rehberlik

Bir çocuğun dünyaya gelebilmesi için milyarlarca sebebin bir araya gelmesi ve bu sebeplerin hepsinin de bir plan doğrultusunda hareket etmesi, bu sebeplere muhalif, aksi bir işlemin olmaması gerekmektedir. Haliyle insan takatini aşan bu durumu fitri seyrinde bırakarak hücrenin insan haline dönüşmesini hayretle izliyoruz.

Bu canlı, insan kimliğini aldıktan sonra ihtiyacı olan yeme içme, barınma, eğitim vb. İhtiyaçlarını karşılayabileceği ilk kuruma aile diyoruz. Aileye yeni üyeden önce gelen, daha fazla tecrübesi olan kimseler de rollerine göre abi, abla, baba, anne, dede nine vb. İsimlendiriyoruz.

Bu kişilerin yeni bireyden önce dünyaya gelmiş olmaları kendilerine,her istediklerini sorgusuz sualsiz yaptırma, hükümler kurma, iradesini yönlendirme hakkı vermez. Bu şekliyle bir rütbe sahibi olunacaksa ancak rehber, muavin olunabilir.

Oluşumunda, gelişiminde, hayatiyetinin devamında, dahili olunmayan bir canlıya hükmetmeye çalışmak, insan fitratına uymadığından zaman içinde tahakküm uygulanan aile ve toplumlarda sorunlar meydana gelmektedir.

¹⁷⁰ TDV *İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi yay., 1998, 18/314-318.

¹⁷¹ Âl-i İmrân 3/110.

Çünkü insan en güzel surette yaratılmış,¹⁷² kendisine cüz’i bir irade verilerek bazı tekliflerde bulunmuş ve karşılığında da cennet ve cehennem vaat edilmiştir. İrade verilirse, veya iradesi yönlendirilse imtihan sırrı ortadan kaybolur ve dünya hayatı imtihan olmaktan çıkardı. “Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu iştir ve görür kıldık.”¹⁷³

Hız. Peygamber ümmeti için dinlerini onlara öğretecek, rablerini onlara tanıtacak bir rehber olarak gönderilmiştir. “(Ey Muhammed!) Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.”¹⁷⁴ Hz. Peygamber kimseyi zorla dine sokmamış, herkesin kendi hür iradesi ile karar vermesini sağlamıştır. Bu davranışı, ebeveynin, özellikle aile büyüklerinin prensip haline getirmeleri, en büyük vazifelerinin terbiyesi altında bulunanlara rehberlik etmek olduğu bilinci ile hareket etmeleri gerekmektedir.

Aile içi rollerin tam olarak anlaşılabilmesi ve ifa edilmemesi, ebeveynlerin veya aile büyüklerinin asıl görevleri olan rehberlik görevlerini yeterince anlamamak, uygulayamamak ile neticelenebilir.

3.4.3. İsim (Ad)

Kişiliğin şekillenmesinde ilk adım isim koyma ile başlar. Karakter gelişiminde, kişiye hitap edilme biçimi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveyn, savaş, vural, alev vb. gibi, agresif dürtüleri tetikleyebilecek, övünme, gurur, kibir duygularını ortaya çıkarabilecek isimlerle çocuklarını isimlendirmekten uzak durmalıdırlar.

İnsanın bir ömür boyu tanınacağı güzel bir isimle tesmiye edilmesi, ebeveynin çocuklarına karşı en büyük sorumluluklarından biridir. Sosyal hayatta, kişinin rencide olacağı, kötü manalar çağrıştıracak isimler koymak, psikolojik olarak da sıkıntılı durumlara neden olabilir. Nitekim Hz. Peygamber “Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel yapın.”¹⁷⁵ diyerek isim konusunun geçiştirilemeyecek kadar önemli olduğunu ifade etmiş, bir ömür boyu

¹⁷²Tin 95/4: “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

¹⁷³ İnsan 76/2.

¹⁷⁴ Nahl 16/89.

¹⁷⁵ Ebu Dâvud, Edeb 69, (4948).

ebeveynin koyduğu isimle anılacak olan kişilerin hakkının muhafaza edilmesini istemiştir.

Hız. Peygamber, çocuklara isim koyarken dikkatli olmak gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmuş, bu tavsiyeleri bizzat sahabeler üzerinde tatbik etmiştir. Bu tavsiyeleri dikkate almak elbette önemli kazanımlar sağlayacaktır. "Peygamberlerin isimleri ile isimleniniz. Ayrıca Allah nezdinde isimlerin en sevimlisi Abdullah ve Abdurrahman'dır. İsimlerin en doğrusu Hâris (kâr getiren, ahireti kazanan) ve Hümâm (himmetli, azimli)'dır. En çirkini de Harp (savaş, şiddet) ve Mürre (cimrilik, acı) isimleridir."¹⁷⁶ demiş, bazı kişilerin isimlerini beğenmeyerek değiştirmiş, bazılarını da daha güzelleri ile değiştirerek, bizlere de bilinçsiz ebeveynlerin koydukları isimlerin değiştirilebileceğini ifade etmiştir.

İsimlerin kişilik ve karakter üzerinde olumlu veya olumsuz etki yaptığı söylenmekte, bu konuda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır.

3.4.4. Cinsiyet Farklılıkları

Evliliğin gayelerinden biri de neslin devam ettirilmesidir. Bu gaye ile yuva kurulup, yeni nesillere sıcak bir aile ortamı ile, bedeni ve ruhi ihtiyaçlarının karşılanacağı nezih bir ortam sağlamak amaçlanır.

Aileler evlatları ile ilgili isim, çevre, okul vb. bazı konularda seçim yapabilirler. Ancak cinsiyet gibi konularda seçim ve tercih yapamazlar.¹⁷⁷ Toplumsal ve kültürel yapılarıdaki farklılıklar cinsleri birbirinden üstün tutma gibi bir eğilime sahip olabilmektedir.

Cahillerin, kız çocuğu ile müjdelendiklerindeki psikolojilerini Kur'an-ı Kerîm bizlere şöyle anlatmaktadır: "Onlardan birine bir kızının dünyaya geldiği müjdelendiği zaman yüzü kızarır, hiddetinden köpürür. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenmeye çalışır. Kız çocuğunu utana utana tutsun mu? Yoksa toprağa mı gömsün diye düşünür durur. Onlar ne kötü hüküm veriyorlar."¹⁷⁸ Bu ayetintefsirini diyanet işleri başkanlığı Kur'an yolu tefsiri şu şekilde yapmaktadır: "Câhiliye Arapları kız çocuklarını iki sebeple istemezlerdi: İlki geçim sıkıntısı, ikincisi de namus

¹⁷⁶ Ebu Dâvud, Edeb 69, (4950), Müsned, 4/35

¹⁷⁷ Şura, 42/49-50: "Göklerin ve yerin hâkimiyeti Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir, yahut kızlı oğlanlı olarak her iki cinsten karma yapar. Dilediğini de kısır bırakır. O her şeyi mükemmel bilir, dilediği her şeye kadirdir."

¹⁷⁸ Nahl, 58-59.

anlayışları (Râzî, XX, 56). Erkek çocuklar ileride kabilenin silâhşörü olacakları için onları istememek şöyle dursun, 57. ayetin sonunda da ima edildiği üzere, erkek çocuklara sahip olmaktan özellikle hoşlanırlar, sayılarının çokluğu ile övünürlerdi; fakat kız çocukları, Türkçe'deki meşhur deyimle “kaşık düşmanı” olarak telakki edilirdi. İkinci ve daha önemli sebebe gelince, ardı arkası kesilmeyen kabileler arası savaşlarda kız ve kadınların esir düşmeleri ve câriye olarak tutulmaları, alınıp satılmaları, namusuna çok düşkün olan Câhiliye Arabı için son derece onur kırıcı bir durumdu ve bu yüzden toplumda kız çocuğuna sahip olmak bir utanç sebebi olarak algılanıyordu; aslında sevinmek gerektiği için 59. ayette “müjde” kelimesiyle ifade edilen böyle bir doğum haberi alan baba, tam tersine üzüntüye boğuluyordu. Ayet, bu son derece cahilce telakkinin, acımasız törenin baskısı altında kalan, ama fitratındaki babalık duygusunun etkisinden de kurtulamayan Câhiliye Arabı'nın bunalımını, kısa fakat oldukça etkileyici bir ifadeyle özetlemektedir: “Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün!” Ayet, onları böylesine korkunç bir ikileme karşı karşıya bırakan zihniyeti, “Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!” diyerek mahkûm etmektedir.¹⁷⁹ Yüzün kapkara kesilmesi, üzüntü ve kederden kinayedir.¹⁸⁰

İnsan'ın zafiyetlerini çok iyi bilen Hz. Peygamber bu ortamda, kız çocukları ile erkek çocuklarına ayrı muamelede bulunulmakta olduğu ve bundan sonraki dönemlerde de bu durumun devam edeceğini öngörerek, onlara sahip çıkma ve iyi yetiştirme ile ilgili birçok kereler ümmetini özendirmiştir, onlarda birkaçı şöyledir: “Her kim kız çocuklarından herhangi bir şeye (bakıma, terbiyeye) velayet eder ve onlara iyilik edip güzel muamelede bulunursa, o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan bir perde olurlar.”¹⁸¹, “Her kim iki kız çocuğunu yetişkinlik çağına gelinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyamet günü o kimseyle ben şöyle yanyana bulunacağız.” buyurdu ve parmaklarını bitıştirdi.¹⁸², “Her kim kız çocukları yüzünden bir sıkıntıya uğrar da onlara iyi bakarsa, bu çocuklar onu cehennem ateşinden koruyan bir siper olurlar.”¹⁸³ Bu hadislere bakarak, Hz. Peygamber'in kız çocuklarının yetiştirilmesine verdiği öneme dikkat çekmek faydalı olacaktır.

¹⁷⁹ Diyanet, Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 3 Sayfa: 410.

¹⁸⁰ Kâdı Beydâvî: Terc. EREN Şadi; Muhtasar Beydâvî Tefsiri (Envâru't tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl)

¹⁸¹ Buhârî, Zekât, 10, Edep, 18; Müslim, Birr, 147.

¹⁸² Müslim, Birr 149. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 13.

¹⁸³ Buhârî, Zekât 10, Edeb 18; Müslim, Birr 147. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 13.

Çocukların mahiyetinin ne olacağına ebeveynin karar veremeyeceğine dikkat çeken Kur'an-ı Kerîm“Göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.”¹⁸⁴buyurmuştur. Yaradılışın aslında hiçbir kuvvetin dahilinin olamayacağını, ailelere emanet edilen, ister kız olsun ister erkek iyi bir terbiye, rehberlik ve muavinlik ile muvazzaf olunduğunu, bu hadis ve ayetler ışığında anlıyoruz.

Bir ebeveynin en büyük çabası, üstünlüğün sadece takva ile olacağını bilerek “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”¹⁸⁵İdaresi altına, iradesi haricinde, verilenlerin, kendisine emanet edildiği bilinci ile hareket etmek ve emanete riayet etmek için elinden gelen gayreti sarf etmek olmalıdır.

3.5. Ailede Eğitim Uygulamaları

3.5.1. Beden ve Ruh Eğitimi

İnsan bedeni kendini geliştiren, bir sonraki aşama için hazırlık yapan ve zamanı geldiğinde hazır olan mükemmel bir makine gibidir.

Bedensel ve ruhi eğitimi bir bütün olarak değerlendirecek olursak, sınırsız arzu ve isteklere, iyi bir ruhi eğitim ile tatminkar cevaplar verilebilir. Örneğin bedenın şehvi arzu ve istekleri ancak ruhi bir eğitim ile vasat mertebesinde eğitilebilir ve giderilebilir.

İnsanın ruhi eğitimi göz ardı edilir ise, kişi özgürlüğünün sınırlarının başkasının özgürlük sınırlarının başladığı yere kadar olduğunu farkına varamayabilir. Böylece sosyal hayatta nefsin arzu ve istekleri doğrultusunda hareket edilebilir. Bu da bencillik, açgözlülük, gurur, vb. evrensel olarak da kötü görülen hasletlerin oluşmasına sebep olabilir.

Beden ve ruhi eğitim eksik bırakıldığı takdirde, yemek içmek gibi hayati konularda bile aşırı gidilebilir, böylece bedenî ve rûhî marazlar hasıl olabilir. Günümüzde obezite bu konuda büyük bir sorun teşkil etmektedir. Hz. Pegamber

¹⁸⁴ Şûrâ 42/49-50.

¹⁸⁵ Hucurât 49/13.

“Âdemoğlu, mideden daha şerli bir kap doldurmaz. Âdemoğluna belini doğrultacak birkaç lokmacık yeterlidir. Ancak [nefsinin galebesiyle] illa da (mideyi doldurma şisini) yapacaksa bari onu üçe ayırsın: Üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine (tahsis etsin, üçte birden fazlasına yemek koymasın).”¹⁸⁶diyerek, tasavvufta nefis terbiyesi olarak isimlendirilen, beden ve ruh eğitimini sağlamaya yönelik tavsiyelerde bulunmuştur.

Ayrıca nefساني arzu ve ihtiyaçların meşru dairede temini konusunda “Ey gençler! Evlenmeye imkânı olan evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan korur, iffeti muhafaza eder. Evlenmeye imkân bulamayan da oruç tutsun. Çünkü oruç cinsel arzuları kırar, azaltır.”¹⁸⁷ diyerek,imkan nispetinde aile kurmayı tavsiye etmiştir.

Bedenî ve ruhi eğitimi edinemeyen kişiler nefislerinin doyumsuz istekleri ve arzuları ile, bedeninin ihtiyaçını karşılamada ifrat ve tefrite düşebileceğinden dolayı, hem bedenlerinin hastalanmasına neden olabilecek hem de, ihtiyaçlarını tatmin noktasında bir kriterleri olmadığı için, aileleri ve toplumları için, muzır bir nefer olabilecektir.

Ebeveyn, özel durumlar hariç olmak üzere beden ve ruhun kemâle yolculuğunda, gelişim süreçlerini fitri seyrine bırakarak, mümkün mertebe destekleyici, rehberlik edici, yol gösterici bir rol üstlenmelidirler. “2-6 yaş dönemindeki çocukların etkinlik düzeyleri çok yüksektir. İlgiilerini çok çeken bir etkinlik yapmadıkça, uzun süre bir yerde oturamazlar. Koşmak, atlamak, tırmanmak, kaymak, sürünmek ihtiyaçındadırlar. Büyük kaslarını küçük kaslarından daha iyi kullanırlar. İki-altı yaş arasında çocuğun hareketlerinin sayısında ve niteliğinde bir artma gözlenir...”¹⁸⁸Ebeveynin beslenme, spor, nefis muhasebesi, gibi bedene ve ruhi eğitim alanlarda bilinç ve farkındalık oluşturması, bu konularda aileyi gözlemlemesi ve destek vermesi gerekmektedir.

3.5.2. Sosyal İlişkiler Eğitimi

Sosyal bir varlık olan insandan sosyal yaşama dair kural ve kaideleri öğrenmesi, buna göre hareket ve davranış geliştirmesi beklenir. Sosyal yaşamın yazılı olmayan kuralları nesilden nesile aktarılarak ahlak, edep, sevgi, saygı kuralları çerçevesinde huzurlu bir aile ve toplumsal yaşam hedeflenir.

¹⁸⁶ Tirmizî, Zühd 47, (2381); İbnu Mâce, Et'ime 50, (3349).

¹⁸⁷ Neseî, Sıyam: 43.

¹⁸⁸ SEMENOĞLU, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, Pagem Akademi yay. 22. Baskı, 2012, Ankara.

Bu kuralların ilk karşılaşılabacağı, uygulanacağı, eğitiminin alınacağı yer olarak da karşımıza aile çıkmaktadır. Kişi büyüklerine, küçüklerine, ebeveynine, komşusuna hangi zamanlarda ve zeminlerde nasıl davranması gerektiğini öğrenmeden sosyal çevresinde olgun bir birey olarak değerlendirilemeyeceğinden her zaman bir eksiklik hissedilecek, oluşumunu tamamladığında da gereken değeri görebilecek ve toplumsal hayata olgun bir birey olarak destek vermeye başlayabilecektir.

İnsani ilişkiler eğitimini ebeveyn çocukların gelişim süreçlerinin her adımını bir fırsata çevirerek veya fırsatlar oluşturarak vermelidir. Bayramlarda ve özel günlerde çocukların büyüklerini ziyaret etmeleri, hatırlarını sorup ellerini öpmeleri, yaşlıları, hemcinsleri ile ve kendilerinden küçükler ile tokalaşmaları, hatırlarını sormaları gerektiği öğretilmez, fiili olarak gösterilmez ise ise, yetişkin olduğunda bir “büyüğü” ile karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini bilinçaltı ona söylemeyeceğinden davranış bozuklukları veya kopya kimlik gibi sıkıntılara maruz kalınabilecektir.

3.6. Aile İçi Şiddet

Ailede iletişimin ve kaliteli bir eğitimin sekteye uğradığı yerde, aile içi şiddet başlar. Bu durum ailenin huzur ve mutluluğunu, geleceğe yönelik projelerini, toplumsal katılım ve üretkenliği olumsuz etkileyen en önemli faktörlerdendir. Bu nedenle özellikle yeni kurulan ailelerin şiddet olgusuna mahal vermeyecek şekilde bir yaşam çizgisi belirlemeleri ve uygulamaları faydalı olacaktır.

Aile içi şiddette en çok etkilenen çocuklardır. Onlar sevdikleri iki kişinin çıkarmış oldukları kavga ve huzursuzluğa dayanamazlar ve psikolojik rahatsızlıklara sürüklenirler. Böylece aile içi şiddet toplumsal şiddeti de beslemiş olur. Zira problemler ve şiddet olgusunun hakim olduğu ailelerden müteşekkil bir toplumda, sorun çözme yöntemi olarak şiddete başvurulacağından dolayı, bir çok problemin baş gösterdiği bir şiddet ortamına dönüşebilir.

ABD’ de alkolik kadınlar üzerinde yapılan çalışmalarda alkole başlama sebebinin kocalarının uyguladığı şiddet olduğu tespit edilmiştir. ABD’de her iki evlilikten birinde şiddet uygulanmakta ve her 7 saniyede bir kadın dövülmektedir. Diğer dünya ülkelerinde hatta ülkemizde bile durum bundan pek farklı değildir.

Mutluluk amacıyla kurulan aileler, temelleri sağlam atılmadığı takdirde, kısa zamanda mutsuzlaşmakta ve şiddet yuvası haline dönüşmektedir. Şiddete neden olan hususların kayda değer önemli hususlar olmadığı da açıktır. Aile olmanın gereği olan

zaruri hususlardan çok,basit meselelerin büyütülmesi, bencillik, gıybet, tarafların aile müdahaleleri, geçim sıkıntıları, stres, depresyon, iletişim eksikliği, bencillik, otorite olma arzusu, kendine mâl etme, gibi nedenlerle yaşanabilen aile içi şiddet toplumsal bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Ailelerin bu olumsuz etkenleri ortadan kaldırması ve hatta hiç fırsat vermemesi büyük bir gereklilik ve kazanımdır.

Ailelerin kuruluş amacına uygun olarak huzur, mutluluk ve güven içerisinde devam edebilmesi için şiddete sebep olan bu ve benzeri unsurlardan uzak durulması, aile mutluluğunu pekiştiren sevgi, saygı, şefkat, fedakarlık, eşlerin karşılıklı birbirine değer vermesi gibi psikolojik unsurların pekiştirilmesi gerekir.

Aile içi şiddetin önlenmesi için tarafların birbirlerine karşı daha çok saygılı olması, birbirlerine değer vermesi, birbirlerine yardımcı olması önem arz etmektedir. Çünkü birbirlerine karşı saygılı olan, birbirlerine değer veren ve yardımcı olan eşler hem kendileri mutlu olacaklar hem de çocuklarını daha iyi bir şekilde yetiştirme fırsatı yakalayacaklardır. Bu da aile içi şiddete geçit vermeyecektir.

Şiddeti önlemede aile büyüklerinin de rolü vardır. Aile içi eğitimde yeri ve rolü olan, anlayışlı ve olgun aile büyükleri, herhangi bir problem oluştuğunda, bunu aile ortamı içerisinde, aile bireyleri ile, anlayış ve hoşgörü çerçevesinde çözüp problemin büyümesini önlemelidir. Şayet anne baba kendi aralarında bir problem oluşmuşsa bunu da çocukları her türlü sorundan uzak tutarak ve şiddete başvurmadan çözmeleri gerekmektedir.

Nitekim İslam dini, aile içi problemlerde eşlere yumuşaklıkla(Rıfk)¹⁸⁹ ile muamele etmeyi ve itidali tavsiye etmekte, problemin büyümesi durumunda ise taraflar arasından hakem seçilip ¹⁹⁰ problemin çözümüne katkı sağlamasını önermektedir.

Peygamberî bakış açısı ile, aile bireyleri, dünya hayatında birbirlerine yardımcı, ebedi hayatını kazanabilmek için, bazen bir muavin, bazen bir öğretmen, bazen bir talebe şuuruyla davranış geliştirmeleri gerekir. Evlatlarını, kimsenin malı, mülkü değil, Allah'ın kuluyum, anne babayı, benim ihtiyaçlarımı görmek zorunda olan kişiler değil, iki hayat yolculuğuna da cihazlandırarak yardımcıları, duaları ile, tecrübeleri ile,

¹⁸⁹ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, Terc. Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA, 12/133, Hadis no: 1983.:”Âişe (R.a)’dan Nebî (S.a.v) bana: Muhakkak ki Allah, her hususta Rıfk ile, yumuşaklıkla mu ‘amele edilmesini sever, buyurdu.”

¹⁹⁰Nisa 4/35: "Karı-kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin, bunlar düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buldurur"

yolumu aydınlatacak, ufkumu genişlendirecek sahip çıkılması gereken en değerli hediyeler olarak görme bilinci ile yetiştirebilen bir ailede, şefkat, merhamet, uhuvvet, adalet, muavenetten başka duyguların yer bulması mümkün olmayacağından dolayı şiddetin de bu mantıkla işleyen bir sisteme girmesi mümkün değildir.

Ülkeler en küçük birimi, kaliteli eleman gereksiniminin kaynağı olan aile için, huzuru muhafaza, şiddeti önleme gibi durumlar karşısında kanunlar çıkarmakta ¹⁹¹ alınan bunca tedbire rağmen hemen her gün aile içi şiddet ve cinayet haberleri karşımıza çıkmakta, sorunların kökten çözümü olan aile içi eğitimin nebevî metotlarını hayata geçirmedığımız sürece bu problemlerin belki de artarak devam edeceği acı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Aile içi şiddet; eşler arası şiddet, ebeveynlerden çocuklara yönelen şiddet, kardeşler arası şiddet olarak karşımıza çıkabilmektedir. Aile ve toplumda kişiler sadece fiziksel olarak değil psikolojik, ekonomik şiddete de maruz kalabilmektedir.

3.6.1. Eşler Arası Şiddet

Hız. Peygamber rahmet peygamberi, bizler de onun örneğini hayatımıza geçirmek için en lâyık ve bir yönüyle mecbur olduğumuz halde malesef toplumlarımızda şiddet vakaları sıkça yaşanmaktadır. Nuşûz hâli dışında Hız. Peygamber eşler arası şiddeti kerih görmüş, “Gündüz karısını köle gibi kırbaçlayan birisi akşam onunla aynı yatağa nasıl girecek?”¹⁹² diyerek taaccübünü izhar etmiştir. İnsan onurunu zedeleyen, aile birliğini dinamitleyen bu tür davranışlar için devletler de kanunlarında önlemler almış, raiyetlerinin huzurunun bozulmasını önlemeye çalışmış, hatta medeni kanun onur kırıcı davranışı dahi boşanma davası açabilmek için gerekçe saymıştır.¹⁹³ Ancak empati, edep, adap, adalet, hak, hukuk gibi kavramların gerekli zaman ve zeminde edindirilemeyen kişiler aileleri ve toplumu bir şekilde huzursuz etmektedir. İslam aileleri, peygamberî düsturları evlatlarına aile içi eğitim ile veremez ise şiddet olaylarını duymaya devam edeceğiz gibi görülüyor.

Peygamberî bakış açısı eşlerin birbirlerine rablerinin emaneti nazarı ile bakmalarını gerektirir. Nitekim veda hutbesinde Hız. Peygamber “Ey insanlar!

¹⁹¹ 20 mart 2012 resmi gazete 28239 no lu ailenin korunması ve kadına şiddetin önlenmesine dair kanun kanun no 2684.

¹⁹² Buhârî, Nikâh, 93; Ebû Dâvûd, Nikâh, 60

¹⁹³ Medeni Kanun madde 162: “Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir.”

Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır.”¹⁹⁴diyerek sadece ümmeti için değil tüm insanlık için insânî, ahlakî, olgun bir davranış tarzının geliştirilebileceği metot va'zetmiştir.

3.6.2. Ebeveynden Çocuklara Şiddet

Hayat meşgalesi, geçim sıkıntısı, stres, yorgunluk vb. nedenlerle kişilerin üstesinden tek başlarına gelmek durumunda oldukları sıkıntıları hafifletmek veya çözmenin bir yöntemi olarak, ki bu aynı zamanda bir davranış bozukluğu göstergesidir, şiddete başvurabilmektedir.

Peygamberi eğitim bakış açısı ile; ebeveyn kendi kurdukları yuvada esas itibarı ile kendilerine emanet olarak verilen bireyleri kendilerine mâl etmemeli, emanet olarak değerlendirmeli ve bu bilinçle söz ve davranışlarına dikkat etmelidirler.

Kişi malını istediği gibi kullanabilir, ancak emanet aldığı bir nesneyi emanetin sahibinin izni ve rızası haricinde tasarruf etmesi, onu kendine mâl etmesi, en azından o şeyden istifade etmesi dahi söz konusu olmadığı gibi, mevcudiyetlerinde kendisinin hiçbir dahili olmayan, sadece muaveneti ve rehberliği için kendisine emanet olarak verilen kişilere de kötü davranma hakkı yoktur.

Ebeveynden çocuklara yönelen şiddet eylemleri nefsi ve hissi olduğu müddetçe kabul edilemez. Bu durumu da peygamberî düsturlar kurala bağlamıştır. "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Yedi yaşına geldi mi çocuğa namazı emredin, on yaşına geldi mi kılmadığı takdirde dövün."¹⁹⁵Çocuğun ebedi hayatını ilgilendiren, ahirete müteallik meselelerdeki en ciddi konularda eğitilirken tavizsizlik adına kullanılabilceğini öngördüğü en son çözüm yoludur. Bunu da yüze, sırata vurmamak, üç defadan fazla vurmamak, şiddetle vurmamak gibi kurallara bağlamıştır. Yani bir şiddet uygulanacak ise yine çocuğun menfaati doğrultusunda, en büyük düşmanları nefis

¹⁹⁴TDV *İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi yay., 2012, 42/591-593, (Müsned, VII, 307, 330, 376; Buhârî, "Hac", 132, "Megâzi", 78; Müslim, "Hac", 147; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 56, 61; Tirmizî, "Tefsîrü'l-*Qur'ân*", 10; İbn Mâce, "Menâsik", 76, 84; Vâkıdî, III, 1103, 1110-1111; İbn Hişâm, IV, 259-261; İbn Sa'd, II, 183-186; Câhiz, II, 31-33; Taberî, III, 150-152; ayrıca bk. Gökalp, s. 35-96.)

¹⁹⁵ Ebu Davud, Salat 26, (494); Tirmizî, Salat 299, (407).

ve şeytana karşı onunla beraber mücadele etme mantığı ile, başvurulabilecek en son yöntem olarak kullanılmalıdır.

3.6.3. Kardeşler Arası Şiddet

Kardeşlik ilişkisi insan hayatının en uzun ilişkilerinden biridir. Genellikle küçük yaşlarda, özellikle yaşları yakın olan kardeşlerde görülen, tedbir alınmadığı takdirde olgunluk dönemlerinde de devam edebilen, kıskançlık, paylaşamama vb. nedenlerle meydana gelen, aile içi eğitimin eksik kalan yönlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir çeşit davranış bozukluğu olarak nitelendirebiliriz.

“Fiziksel kardeş istismarını üç kategoride incelemek mümkündür. En yaygın olan birinci kategori; vurma, ısırma, tokatlama, itip kakma ve yumruklama gibi fiziksel saldırılardan meydana gelirken, sıra dışı olan ikinci kategori gıdıklama ve üçüncü kategori ise yaralayıcı veya hayati tehlike oluşturan (yaşamı tehdit eden); bir yastık ile boğma, boğarak öldürme ve tabanca ile vurulma vb. gibi tekrarlanan davranışlardan oluşabilmektedir. Ancak bu kategoriler birbirlerinden ayrı tutulamazlar (Wiehe, 1997)¹⁹⁶. Fiziksel istismar davranışı meydana geldiği zaman, ebeveynlerin etkili müdahalesi gereklidir. Eğer böyle davranışlar ebeveynler tarafından görmezden gelirse, davranış yapılmaya devam edebilir ve gerçekleşmesi beklenenden daha kötüsü olabilir (Wiehe, 1997).”¹⁹⁷

Şiddeti çocukların gelişim seyrinin bir parçası olarak görmek ve müdahale etmemek, oldukça yalın bir düşüncedir.

Kardeşler arası sıkıntılı durumları aile içi eğitimde bir fırsata dönüştürmek mümkündür. Ufak anlaşmazlıklar, çocuğun şahsiyet, kimlik oluşturma, hakka riayet, empati gibi bir çok alanda eğitim sahasına dönüştürülebilir. Elbetteki kardeşler arası sıkıntılar görmezden gelinmemeli, hoş görülmesi gerekenleri hoş görüp gerekirse cezalandırma yöntemini de kullanılmalı, ancak her durumu zaman ve zemin perspektifinde değerlendirerek, insani ilişkilerdeki tedriciliği de dikkate alarak, hareket, tepki ve eğitim tarzı belirlemeli ve uygulamaya geçilmelidir. Ayrıca bedeni ve ruhi tahribata sebep olan, kişinin aleminde olumsuz izler bırakan her türlü şiddet uygulaması reddedilmeli ve hoş görülmemelidir.

¹⁹⁶ Wiehe, V. R. (1997). Sibling Abuse: Hidden Physical, Emotional, and Sexual Trauma. Sage Publications.

¹⁹⁷ Aile İçi Şiddetin Bir Türü Kardeş İstismarı: Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD), Aralık, 2016; 2(2): 261-270.

3.7. Ailede İyi Eğitilmiş İnsanın Özellikleri

Sağlam bir şekilde inşa edilmiş, mükemmel işçilik ve malzeme ile tefriş edilmiş, itinalı bir mühendislik ile çevre düzenlemesi yapılmış bir yaşam alanı düşünelim. İçinde barınanlara kaliteli ve huzurlu bir ortam sunacağından hem taliplisi çok olacak hem de imrenilen, özenilen, örnek alınan, kopya edilen bir sistem olacaktır.

Ailede iyi bir ahlaki terbiye almış kişilerin, kendilerine, ailelerine, toplumlarına, milletlerine ve devletlerine faydalı olacakları, netice itibarı ile de aranılan, örnek alınan insanlar ve aileler olacağı muhakkaktır.

Bu nezih eğitim yuvalarında yetişen, etrafına huzur veren bireyler, bulunduğu arkadaş, eğitim, aile çevrelerinde ihtiyaç duyulan kaliteli insan ihtiyacını en güzel bir şekilde karşılayabilecektir.

İletişimleri, empati yetenekleri kuvvetli olduğu için insani ilişkilerde pek fazla sorunla karşılaşmazlar, karşılaştıkları sorunları da rahatlıkla aşabilirler. Her şeyi bilmelerinin mümkün olmadığını bildikleri için kendilerini geliştirebilirler, yeni ufuk sahibi olurlar. Cahilliğin en önemli belirtisi olan her şeyi bilme iddiasında değillerdir bu da onların önüne çıkacak en büyük engelleri rahatlıkla aşabilecekleri anlamına gelmektedir. Bencil olmadıklarından insani ilişkileri baltalayan menfaatperestlik, cimrilik, dedikodu vb. kötü hasletler kendilerine bulaşamaz. Kesin bilgi sahibi olmadıkları mevzularda inatçı olmadıklarından ilme ve iletişime açıktırlar. Dünya'nın sadece kendisi için yaratılmadığını, kendisiyle beraber diğer canlıların da yaşadığını ve hepsinin bir imtihan olduğunu bileceklerinden hiçbir canlıya zarar vermeyeceklerdir. Sürekli kendilerinden bahsedip karşı tarafı yıldırmayacaklarından, sosyal ilişkileri kuvvetli olacak ve sorun çözme odaklı bir hayat tarzı belirleyebileceklerdir. Sürekli değişim ve gelişim içinde olan hayata daha rahat ayak uydurabilecekler, kuşaklar arası çatışma vb. sıkıntıları daha az ve hafif atlatabileceklerdir. İrade hürriyeti mevhumunu bildiklerinden kimseye fikirlerini dayatmayacaklarından, buldukarı ortamlarda verimli fikir çalışmaları yürütebileceklerdir. Aile tarafından iyi eğitilmiş kişilerin özelliklerini bu şekilde yüzlerce sayabiliriz. Bu kişiler ailelerinde aldıkları peygamberî eğitimin iç alemlerinde sistemleştiği, içselleştirip hayat prensipleri oluşturdukları için, kendilerine verilen eğitimin geri dönüşüdür.

Aile ve toplum tarafından eğitim hanesi boş bırakılan ve bu boşluğu da zararlı etkenlerin tamamladığı durumlarda, yukarıda saydıklarımızın tam tersi olabilecek,

ailelere, toplumlara muzır birer kişilik olarak kendilerine tanınan ömür sermayeleri bitinceye kadar “sorun” olmaya devam edebileceklerir.

3.8. Ahlaki Tutum ve Davranışlar

Toplumların sağlıklı ve huzurlu bir şekilde hayatiyetini devam ettirebilmeleri için müntesiplerinin iyi ve güzel olan niteliklerinin muhafaza edilmesi ve artırılması, bireylerini birbirine bağlayan rabitaların çoğaltılması ve kuvvetlendirilmesi, insan onuruna yakışır, erdemli ve ahlaklı söz ve davranış oluşturabilen bireylerin toplum ve aile hayatına kazandırılmaları bir zarurettir.

Yaşamın her alanında ahlak ve etik süzgecinden geçmeden sergilenen söz ve davranışlar faydalı olmaktan uzaktır. Aileler, aile içi eğitimle bireylerine herşeyden önce ahlakî değerleri öğretmeli daha sonra kabiliyetine göre esnaf, çifçi, mühendis vb. olması için eğitimine destek olmalıdır. Nitekim fitri yaşam seyri de bunu gerektirmektedir. Aksi taktirde sosyal hayatta karşılaştığımız sahtekar esnaf, paragöz doktor, hilekar müteahhit vb. karakterler ahlakî eğitimin ihmal edilmesiyle, ahlakî davranış sergileyememe sonucu kazanılan ünvanlardır. İsmnin başına gelen ünvan ahlaklı olmadığı sürece diğer ünvanlarla karşılaşmamız kaçınılmaz gözükmektedir.

3.9. Görev ve Sorumluluk Anlayışı Kazandırma

Şüphesiz ebeveynlerin çocuklarına verebileceği en güzel hediyelerden biri de sorumluluklarını üstlenme ve yerine getirme bilincini kazandırmaktır.

Küçüklüğünden itibaren tüm sorumluluklarını, hatta ev ödevlerini dahi anne babasının yaptığı çocuklar geleceğin aile sahipleri olacaklar, görev ve sorumluluk bilinci oluşturamadıkları için, sorumluluklarını sürekli başkalarına yükleyebilecek, ailevi ve sosyal sıkıntıların yaşanmasına neden olabileceklerdir.

Aile ve sosyal hayatta ilişkileri ticarete, alışverişte vb. keskin ve kesin kurallarla sınırlandırmak doğru bir eğitim yöntemi olmaz. Aile kurumu fedakarlık, tefani gibi, ahlakî, dînî düsturlar temelinde şekillendirilirse bir değer ifade eder. Belirli kalıplarla yapılacak görev dağılımları zamanla huzursuzluklara neden olabilir.

Günümüz şehir yaşamında ailelerde eşlerin birlikte çalışıp hayatı birlikte omuzlamak zorunda kalabildiğine şahit olmaktadır. Özellikle bu gibi aile yapılarında sorumluluk bilinci daha hassas bir hal almakta, taraflardan biri evdeki tüm iş

sorumluluğunu diğ erinin üzerine bırakmakta, fedakarlık yapan tarafın artık bu yükü kaldıramaz hale gelmesi ile aile dramları yaşanabilmektedir.

Ailelerimiz peygamberî metotları incelediğinde, kendisi için bu işleri yapmaya can atan onlarca insan olmasına rağmen, ev işleri ile meşgul olan, evi süpüren, süt sağan, çarşıdan alışveriş yapan, ayakkabısı söküldüğünde kendi tamir eden, su kovasının ipini bağlayan, un öğüten, devesini bağlayıp yemleyen, bir peygamberle karşılaşacaklardır.

3.10. Aile İçi Eğitimi Etkili Kullanan Toplamların Avantajları

Toplamların hayatiyetini devam ettirebilmeleri içi kendilerini oluşturan, en küçük birimleri olan aileye gereken önemi vermelidirler. Aksi taktirde ailelerini yeterince eğitemeyen, birikimlerini yaşatamayan toplamlar, daha baskın olan toplamların dayatmalarına maruz kalabileceğinden dolayı özbenliklerini, yazılarını, kültürlerini, dillerini kaybedebilirler.

Örneğ in yüzyıllarca değışik milletlerin istilalarına, kültürel etkilerine maruz kalan Çin, ailelerinin kültürel yozlaşmalarına mani olabildiğ i için, yazısıyla, töresiyle nev'i şahsına münhasır medeniyetini muhafaza etmekte, adeta kültür ihraç etmektedir. Afrika kıtası için de durum benzerdir. Aile içi eğitimi sağlayamayan toplamlar, toplumsal birlikteliğ i de sağlayamadıklarından 15 milyon nüfuslu Senegal'de Fransızca konuşulurken, komşusu Moritanya'da Arapça, Gambiya'da İngilizce konuşmaktadır. Ortak bir aile yapısı, medeniyeti oluşturamadıklarından, ortak bir kültür birikimi de oluşturamamakta, yer altı, yer üstü ve insan zenginlikleri, kendilerine egemen olabilen devletler tarafından sömürülmektedir.

Bir dönem dünyanın büyük bir kesimine hükmeden, ortak hedef, aile birlikteliklerini sağlamış Moğol Devleti'nin dağılmasının sebeplerinden biri de, istilaları sonucu, değışik milletler, dinler, kültürler ile karşılaşmış, bu karşılaşmalardan etkilenip bozkır kültüründen uzaklaşan ailelerini eski hallerine getiremediklerinden dağılmışlardır.

Tarihte, batıl da olsa aile yapılarını muhafaza edebilen toplamların bir üst perde olan dünya toplumunda yer edinebildiğ i, aksi olan toplamların da daha güçlü toplum yapılarının potasında eriyip kaybolduğ unu görüyoruz.

Aile içi eğitimi kurumsallaştıran, milli, kültürel değerlerini koruyabilen toplamlar öncelikle dünya üzerinde öz benliklerini, toplumsal yapılarını muhafaza

ederek, sonraki nesillere aktarır, gelişerek sürdürebilecektir. Sonrasında ise, bu yapıları ile daha zayıf toplumları etkisi altına alarak etkinlik alanlarını, yaşam sürelerini genişletme şansına sahip olabileceklerdir. Siyasi, askeri, ekonomik, vb. konularda, uluslar arası arenada söz sahibi olabilecektir.

En kötü seneryo olan başka kültürlerinişgali durumunda bile kökleri sağlam olduğundan işgalci durumundaki kültürler kendilerine yaşam alanı bulamayacağından sıkıntıları aşabildiklerini tarihi seyir içerisinde görmekteyiz.

3.11. Aile içi Eğitimde Roller.

Toplumsal yaşantıda her bireyin bir rolü vardır ve bu rolünün gereklilikleri olan ödev ve sorumlulukları vardır. Kişi bu rollerle kazandığı statüyü rolünün gerektirdiği sorumlulukların ifâsı ile sağlamlaştırır ve üst kademelere taşıyabilir.

Örneğin bir kişi devletin vatandaşı, okulunun öğrencisi, teyzesinin yeğeni, kayın biraderinin eniştesi, kardeşinin abisi, ailesinin ferdi vb. rolleri vardır. Bu rolleri zaman ve zemin uyumu ile her birini ayrı olarak kazanmıştır. Ve bu rollerin gereklerini yerine getirmesi gerekir. Buradaki rol karmaşası hem bireyi hem toplumu sıkıntıya sokacaktır.

Kişi, kardeşinin abisidir ancak babası değil, baba rolünün gerektirdiği davranışları sergilememelidir. Evladının babası olabilir ancak sahibi değil, ailesinin en küçüğüdür herkes onu sever, ilgi gösterir, ancak herkesin efendisi değildir. Bu rollerin abartılması, bazan da gereğinin yerine getirilmemesi ile büyük aile sıkıntıları yaşanmakta, en hafif tabir ile hem topluma, hem yöneticilere sıkıntı oluşturmaktadır.

Aile içi eğitimde gerekli olan roller belirlenmeli, bu rollerin gerektirdiği sorumluluklar yerine getirilmelidir. Rehber, muavin niteliğinde olan büyükler, ailesi ve toplumuna taze kuvvet mahiyetinde olan, ahlaklı, saygılı, faydalı yarının büyüklerini yetiştirmeye gayret etmelidir.

Yaşamın her alanında bireyler çeşitli roller üslenirler. Bu rollerin ilk ve en önemli olanları ayrıca en uzun süreleri, aile içinde olan rollerdir. Anne baba, rehberlik, önderlik vb. rollerinin yanı sıra, eğitimlik vazifelerini de ifa etmelidirler.

Aile içi eğitimde anne babanın eğitim seviyelerinin gelişim halinde olması yanında, çocukların eğitim ve karakter oluşumları da büyük önem arz etmektedir. Özellikle çocukların eğitim seviyelerinin gelişimi eğitim kalitesi yüksek anne ve babanın konumları ile doğru orantılıdır.

Doğumdan itibaren annenin çocuklar üzerindeki etkisi babanınkinden daha yoğundur. Bu nedendir ki bazı araştırmacılar Hz. Peygamber'in öncelikli olarak kime iyilik edilmesi sorusuna karşı verdiği cevapta anneyi üç kez tekrar etmesi sonra babayı ifade etmesi hadisini buna örnek vermektedir. "Behz İbnu Hakim Babası tarikiyle dedesi Mu'aviye İbnu Hayde el-Kuşeyri (ra)'den naklediyor. Hz. Peygamber (sav)'e : "Ey Allah'ın Resulü, kime iyilik yapayım? diye sordum. Bana: "Annene" diye cevap verdi. "Sonra kime?" diye tekrar ettim. "Annene" dedi. "Sonra kime?" dedim. "Annene" dedi. "Sonra kime?" dedim, bu dördüncüde "Babana, sonra da tedrici yakınlarına" diye cevap verdi..."¹⁹⁸ Zira realite de bunu te'yit eder mahiyettedir.

İslam, ailenin geçim sorumluluğunu birinci derecede babaya yüklediği için baba doğal olarak ev dışında çocukların nafakası ile ve ihtiyaçları ile meşgul olduğundan dolayı çocuklarla olan ilişkisi anneye göre daha azdır. Ayrıca annenin çocuğu bizzat karnında taşıması onu emzirmesi diğerfizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması noktasında babaya göre öncelik arz etmektedir.

Anne ve babaları çalışır durumda olan çocuklar için ayrı problemler ortaya çıkmakta, çocuk bakıcıları annenin yerini tutmamaktadır.Hatta yoğun güvenlik önlemlerine rağmen bakıcı şiddetine maruz kalan çocukların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.

Özellikle çocuk ile daha çok iç içe olan anne kendisini her yönden yenilemeli ve yetiştirmeli, çocuğun hem fiziki hem de psikolojik bütün ihtiyaçlarını, pedagojik veriler çerçevesinde karşılayabilecek nitelik taşımalıdır. Çocuğu karşılayabileceği fiziki olumsuzluklara karşı korumakla birlikte onun beslenme, büyüme, sağlık gibi bedensel gelişimini etkileyen faktörleri itina ile yerine getirmeli, bununla birlikte çocuğun su ve hava kadar zaruri ihtiyacı olan sevgi, şefkat, ilgi gibi manevi değerleri sürekli çocukla paylaşması onun ruh sağlığı açısından da büyük önem taşımaktadır.

Çocuğun vazgeçilemez ruhi gıdaları olan sevgi şefkat ve ilgi özellikle doğumdan itibaren anne tarafından itina ile takip edilmelidir. Bununlabirlikte çocuk, ruhi gelişimini olumsuz etkileyen kin, nefret, şiddet ve kaos ortamından uzak tutulmalıdır.

Hz. Peygamber mü'min hanımlardan, Kureyş kadınları özelinde çocuklarına ve eşlerine şefkatli olmalarını istemektedir.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Ebu Davud, Edeb 129, (5141); Tirmizi, Birr 1, (1898).

¹⁹⁹ Buhari, Nikah 12, Enbiya 46, 1 Nefahat 10; Müslim, Fezailu's-Sahabe, 10 (2529) bkz. Buhari Nikah 12 hadisin meali: "Resulullah (sav) buyurdular ki: "Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en

İslam dini dul kadının evlenmesini caiz görüp yerine göre teşvik ederken sadece çocuklarını büyütme amacı ile evlenmeyen kadınları takdirle karşılamaktadır.²⁰⁰

3.12. Aile İçi Eğitimde Kullanılabilecek Belli Başlı Yöntemler

Anne ve baba çocukların eğitiminde onların yaş seviyelerine göre farklı yöntemler uygular. Bu yöntemleri şöyle özetleyebiliriz: Örnek olma, örnek gösterme, iyi çevre oluşturma, gözlem yaptırma, düşünce melekelerini geliştirme, öğüt verme, ödüllendirme ve cezalandırma.

3.12.1. Örnek Alma

Aile içinde sadece çocukların değil, gençlerin ve yetişkinlerin de bir şekilde edindiği bilgileri hayatına tatbik etmede önce değerlendirmeye tabi tutması gerekmektedir. "Farklı kişi ve kaynaklardan alınan etkilerin ilk anda olumlu-olumsuz, faydalı-zararlı gibi ayrımları yapılmasa da sonraki aşamalarda kişinin öz değerlendirmesi ve onun eğitici konumunda bulunan yada model aldığı kişilerin yardımı ile bir kritiğe tabi tutulur. Özellikle çocuk eğitimi ve öğretiminin üç ayrı alanı olan aile, okul ve toplum arasında kazanılan bilgi ve davranışların hem kendi içinde uyum ve tutarlılığı hem de zihin, davranış ve duygu boyutunda tutarlı ve anlamlandırılabilir olması sağlıklı bir eğitim için önemlidir.

Özellikle çocuk eğitimine bu açıdan baktığımızda, çocuğun yaşadığı doğal çevresinde hem devamlı yeni bilgiler ve davranışlar öğreneceği bir çok kaynağa hem de bu kaynaklardan elde ettiği bilgileri değerlendirip yorumlamada kendisine örnek olacak kişiliklere ihtiyaç vardır. Bunlar ailede; anne-baba, okulda; öğretmen, dış çevrede; çok sevilen tanınmış bir yakın, bir sanatçı bir manevi liderdir. Çocuğu tanıyarak onun ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlı; yetişkinlerin örnek davranışlarıyla model olduğu, zengin

hayırlıdır: Onlar küçük çocuklara karşı daha şefkatli, kocalarının mallarına karşı daha muhafızlardır." [Ebu Hüreyre (ra): "Meryem Bintu İmran hiçbir zaman deveye binmedi" derdi.]

²⁰⁰ Ebu Davud, Edeb 130, (5149) Hz. Peygamber (sav): "Ben ve yanakları kararmış kadın kıyamet günü şu iki şey gibi yan yanayız. - Hadisi rivayet eden Yezid İbnu Zürey, baş ve orta parmaklarıyla işaret yaptı - O kadın ki, mevki, makamı bulunan kocasından dul kalmıştır, (maddi imkanlarından başka) neseb ve güzelliği yerindedir. Bütün bunlara rağmen (evlenmez) ve yetimler büyüyüncüye veya ölüncüye kadar kendini onlara hasreder." (Hadiste geçen "yanakları kararmış kadın" tabiriyle Hz. Peygamber (sav) yetimlerim büyütme gayesiyle süslenmeyi ve rahat yaşamayı terkeden, çektiği sıkıntılar sebebiyle cildi kararan dul kadını ifade buyurmuştur.)

mesajlarla dolu bir aile hayatı ve okul ortamı, sağlıklı iletişim kurulabilecek diğer çocuklar ve yetişkinler sağlıklı bireylerin oluşmasında en önemli etkidir”²⁰¹

Bu konuda Hz. Peygamber’in sünneti bizlere elimizdeki altın mı bakır mı olduğunu anlayabilmemiz için bir mihenk taşı niteliğindedir.

Aile içi eğitimde örnek alma’ örnek olma’nın en güzel örneklerini, Hz.Peygamber ve arkadaşlarının söz ve uygulamalarında görmekteyiz.

Hz. Ali,İslam Dini’nin güzelliğini, özellikle tek bir ilaha ibadet edilmesinin gerekliliğini bizzat Hz. Peygamber ve Hz. Hatice’nin yapmış oldukları ibadetlerde görmüş ve örnek almıştır.

Hz.Enes, tevhid akidesine inanan annesinin sözleri ve davranışları onun üzerinde etkili olmuş ve Hz. Peygamber’in hizmetinde bulunmasına, onun duasına mazhar lmasına vesile teşkil etmiştir.

Ammar b.Yasir’in anne babasına örnek teşkil etmesi ve onların müslüman olmalarına vesile olması ise aile içi eğitimde gençlerin anne babaları üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir.

Hz.peygamber’e ilk iman eden Hz. Hatice örneği de Hz. Peygamber’in aile içi eğitim faaliyetlerinin bir meyvesi olarak karşımızda durmaktadır. Hz. Hatice: "Asla korkma! Vallahi Allah seni ebediyen rüsvay etmeyecektir. Zira sen, sıla-i rahimde bulunursun, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın. Fakire kazandırırısın, misafire ikram edersin, Hak yolunda zuhur eden hadiseler karşısında (halka) yardım edersin!" ²⁰² diyerek yıllarca yaşamının her anını gözlemlediği ve hep güzel örnekler gördüğü Hz. Peygamber’in getirdiği mesajlara tereddütsüz inanmış ve bu uğurda tüm servetini harcamakta tereddüt etmemiştir.

Hz. Peygamber’in insanların ruhlarına hitap ederek uyguladığı, iyiliği emredip kötülükten sakındırma temelli ²⁰³ bu eğitim sistemini, mümkün olduğu kadar sosyal çevrede ve aile içerisinde yaşamak ve yaşatmaya çalışmak, O’nu örnek alarak hayata yön vermek, insanlığa yapılmış güzel bir hizmet olacaktır.

²⁰¹ Ayla OKTAY, *Yaşamın Sihirli Yılları: okul öncesi dönem*, epsilon yay. Mayıs 1999, s.142

²⁰² Buhari, Bed’ü'l-Vahy, Enbiya 21, Tefsir, Alak Tabir 1; Müslim, İman 252, (160); Tirmizi, Menakıb 13, (3636) .

²⁰³ Al-i İmran, 3/104. “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”

3.12.2. Örnek Olma

Kişi, karakterini oluşturacak olan davranışlarının çoğunu aile ortamında edinmektedir. Aile büyükleri bu durumun farkında olarak örnek olmayı kendilerine vazife olarak telakki etmeli, kendileri farkında olmasa da birilerinin kendilerini rol model alabileceğinin bilincinde olarak davranış sergilemelidirler. “Çocuğun diğer insanlarla olan sosyal ilişkilerinin nasıl olacağı hayatının ilk yıllarındaki öğrenmelerine bağlıdır. İnsanlarla sıcak ilişkiler kurmaktan hoşlanan çocuklar bu davranışı öğrenme ile kazanırlar. Bu bakımdan anne- baba ve diğer yetişkinlerin sosyal davranışları çok önemlidir. Kısaca sosyaleşme insan ilişkilerine ait izlenimlere sahip olmak ve kazandığı bu izlenimleri onlara yöneltmektir. Bu izlenimler zihinsel, duygusal ve fiziksel düzeyde olabilir. Anne – baba tarafından gösterilen sevgi, dengeli bakım ve beslenme, çocuğun temel güven duygusunu pekiştirir. Ve bu yıllarda anne ve baba ile ilişkilerinde sıcak ve hoş izlenimleri varsa, başkalarına karşı da benzer biçimde davranacaktır. Kısaca çocuk, aile içinde kendine yapılan sosyal davranışları yansıtır. Çocuğun aile dışındaki ilişkileri de olumsuzsa bu ilişkilerinde reddedilmiş, itilmişse bu tür sosyal ilişkileri tekrarlamak istemeyecektir. Olumlu sosyal ilişkiler tekrar edilir. Mutlu sosyal deneyimler, çocuğun sosyal deneyimlerini tekrarlamayateşvik eder.”²⁰⁴

Hız. Peygamber’in torularının mescide geldiğini, onları sırtında taşıdığını, onlarla vakit geçirdiğini biliyoruz. Bu durumu örnek alıp hayatına geçiren bir kişinin hem Hız.Peygamber’in sünnetine uyarak dininin gerekliliklerini yerine getirdiği, hem de çocuğunun, torununun, sosyal, kültürel, fiziki ve ruhi gelişimine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Bizler için üsve-i hasene (güzel bir örnek) Hız. Peygamber’dir. Ayet-i Kerime’de “Andolsun ki, sizin için, Allah’ı ve âhiret gününü ümid eden ve Allah’ı çokça anan kimseler için, Resûlullah’ta güzel bir örnek vardır.”²⁰⁵ buyrulmaktadır. Ebeveynlerimiz ailelerine örnek bir evlat, örnek bir anne baba, kardeş olabilmeleri için Hız. Peygamber’in uygulamalarını örnek almalı, daha sonra aldığı bu örnekleri hayatlarına geçirmeli, nihayetinde örnek alınan bir şahsiyet olmaya çalışmalıdır.

²⁰⁴ Adnan KULAKSIZOĞLU, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi kitabevi a.ş, İstanbul, 6. Basım, s.82

²⁰⁵ Ahzab 33/21.

3.12.3. Örnek Gösterme-Özendirme

Kur'an-ı Kerîm de "üsvetü'l hasene" güzel örnek ifadesi ile Hz. Peygamber'i örnek almaya teşvik etmektedir.²⁰⁶ Nitekim Hz. Peygamber'in iman, amel, doğruluk, güvenilirlik, sabır, takva, şefkat boyutlarına dikkatçeken Kur'an-ı Kerîm ona ittibai emretmektedir.²⁰⁷

Anne baba çocuklara karşı örnek olduğu gibi tarihteki veya içinde buldukları dönemdeki değerli şahsiyetlerin örnek göstermek sureti ile de çocuklarına yön vermeli, onların geleceğe hazırlanmalarına yardımcı olmalıdır.Örneğin ailelerin,Mevlana, Yunus Emre, Abdulkadir Geylani gibi tarihi şahsiyetlerin ahlaki boyutunu, Fatih, Yavuz,Selahaddin-i Eyyubi gibi şahsiyetlerin adalet , hamiyet ve kahramanlıklarını örnek göstererek onların güzel yönlerine teşvik etmeleri "üsvetü'l hasene" ye örnek olabilir. Yine aynı şekilde anne baba akrabalarından güzel ahlak sahibi olanları çocuklarına örnek olarak gösterebilir.

Bir müslman için öncelikli örnek Hz. Peygamber olmalıdır. Ailemize karşı hayırlı olmak gibi oldukça geniş anlamı olan "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım..."²⁰⁸ Hadisi, önce şahsında, sonra ailesinde, sonra çevresinde, uygulayıp özendiren ise,aile ve topluma faydalı bireyler yetiştirmiş olur.Ayrıca, lisan-ı hâl ve lisân-ı kâl ile de dinin isteği olan tebliğ görevi yerine getirilmiş olur.

Günümüz gençliğinin büyük oranda kötü alışkanlıklara başlama sebebi arkadaş çevresinden olduğunu görüyoruz. Bunun için Hz. Peygamber, "İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!"²⁰⁹diyerek arkadaş çevresinin uygun insanlardan edinmeyi ve temiz kişilerle arkadaşlık yapmayı özendirmiştir. Aile idarecileri de çocuklarına uygun arkadaş örnekleri seçerek onlarla arkadaşlığı özendirmelidir.

²⁰⁶ Ahzab 33/21: "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."

²⁰⁷ Bkz. Tevbe 9/128-129, Nisa 4/136, Tevbe 9/91, Nur24/62.

²⁰⁸ Tirmizî, Menâkıb, 63.

²⁰⁹ Müslim, Birr, 146

3.12.4. İyi Çevre Oluşturma

Anne babanın çocuğun gelişiminde yardımcı olacağı en önemli hususlardan birisi de çocuğa sağlıklı bir sosyal çevre ve arkadaş gurubu oluşturmada yardımcı olmasıdır. Çünkü çocuk gelişim döneminde anne babanın ve evdeki diğer büyüklerin söz ve davranışlarından etkilendiği gibi fitri ihtiyacı olan ve sürekli birlikte bulunduğu arkadaşlarını da örnek alır ve onlardan etkilenir. Bu konuda İbn Haldun, “İnsan kendi tabiatının ve mizacının değil, kendisini saran muhitin ve bu muhitten kazandığı alışkanlıkların (kültürün) çocuğudur.”²¹⁰ demiştir.

Coğrafi şartlar insan karakterinin oluşumu üzerinde etkili olduğu gibi sosyal çevre faktörleri de insan karakteri üzerinde oldukça etkilidir. Sosyal çevrenin bu önemli etkisindedir ki Hz. Peygamber "*Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin.*"²¹¹ Diyerek çocukların edinecekleri arkadaş ve arkadaş guruplarına dikkat çekmektedir.

Günlük hayatta ,kötü alışkanlığı olmayan bir çocuğun, kötü alışkanlıklar edinebildiğine şahit olabiliyoruz. Çocuk kötü arkadaş çevresinden bu şekilde olumsuz etkilendiği gibi iyi arkadaş çevresinden de olumlu etkileneceği bir gerçektir.

Ebeveyne düşen vazife çevre faktörünün önemini dikkate alarak çocuğuna faydalı bir sosyal çevre oluşturmada yardımcı olmaktır.

3.12.5. Gözlem Yaptırma ve Düşünce Melekesini Geliştirme

Anne baba çocuğun fizyolojik gelişimine yardımcı olduğu gibi ruhi melekelerinin olgunlaşmasına da yardımcı olmalıdır. Bunun için de öncelikle çocuğun yaş seviyesine göre çevresi ile irtibat kurmasını, çevresiniyi gözlemlemesini, somut nesnelere üzerinden soyut boyuta geçebilecek düşünce melekesinin ve zihinsel fonksiyonlarının aktivasyonuna yardımcı olmalıdır. İnsanın doğruları bulmasında hatta inançla ilgili ruhi ihtiyaçlarının karşılanmasında, kainat fonksiyonel bir laboratuvar gibidir. Anne baba çocuğun zihinsel gelişimine bu laboratuvardaki somut nesnelere üzerinden yardımcı olabilir. Ve buradan da soyut- somut dengesini kurarak evrenin yaratılış amacı ve insanın var oluş nedeni hakkında gözlemleri ile amaçlar hakkında fikir yürütebilir.

²¹⁰ İbn. Haldun, *Mukaddime*, Çev.: Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, Ankara, c.1, s.203.

²¹¹ Ebu Davud, Edeb 19, (4833); Tirmizi, Zühd 45, (2379).

3.12.6. Kontrol

Kontrolsüz gücün güç olmaktan çıktığı, bir afete döndüğü malumdur. Bazen ailemizi kontrol edeceğiz diye kontrolden çıktığımız oluyor. Öncelikle sıkıntıları nasıl kontrollü hale getirebileceğimizi değerlendirmemiz gerekmektedir. Çocuğun yalnız bir davranışında onu hırpalayarak, cezalandırarak, onurunu rencide ederek terbiye verdiğimizizi, onun bu istenmedik davranışını kontrol altına aldığımızı zannedebiliriz. Ancak bu davranışımızı kendi şahsiyetine bir saldırı olarak algılayacak ve manevi bağışıklık sistemi savunma pozisyonuna geçecektir. Bu davranışımızdan sonraki belki tüm söz ve tutumlarımız, öğüt ve nasihatlerimiz savunmacı bir dinleme ile dinleneceğini ve fayda vermeyeceğini unutmamalıyız. Bu durumda Peygamberî metotlara başvuralım. “Râfi, b. Amr el-Gıfârî, hurma ağaçlarına taş atarken yakalanıp Resûl-i Ekrem’e getirildi. Allah Resûlü (s.a.s.) “Yavrucuğum, niçin hurma ağaçlarına taş atıyorsun?” diye sordu. Râfi, de cevâben, “Düşürdüğüm hurmaları yiyorum.” dedi. Hz. Peygamber, “Bundan sonra hurma ağaçlarına taş atma da, yere düşmüş olan hurmaları ye.” buyurdu. Sonra elini Râfi’in başına sürdü ve “Allah’ıml Bunun karnını doyur.” diye dua etti.”²¹² Hadisten de anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber hiç bir zaman haşin ve gaddar davranmamış, her zaman sevginin dilini kullanmış, her zaman ikna yolunu kullanmıştır. Sıkıntılı bir durumu kontrol altına alabilmenin en güzel ve kestirme yolunu bize öğretmiştir.

3.12.7. Âdil Olma

Toplumların en küçük birimleri aileler olduğuna göre, toplumsal kargaşaların, sorumlulukların, gerekliliklerin, adeta küçük bir similatörüdür, küçük bir laboratuvarıdır. Öfke, sevgi, nefret, isyan, itaat, eğitim vs. gibi çoğu değerler ile ailede tanışılır, sivri olan uçlar burada törpülenir, sivriltilmesi gereken uçlar da burada bilenir.

Mülkün temeli olan adalet elbette ki ailelerin de temeli olacaktır. Aile içinde adil davranmak, derken, ebeveynin çocukları arasında, birbirlerine karşı ve büyüklerine karşı, hayatlarının her alanında adil davranmasını kastediyoruz. “Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki, adâletle iş gören ve hükmedenler, Allah katında nurdan minberler üzerinde Rahmân’ın sağ elinin yanında olacaklardır. O’nun her iki eli de sağdır. Bunlar,

²¹² İbn Mâce, ticârât 67 (II, 771); Ebû Dâvûd, cihâd 85 (III, 90-91).

hükümlerinde ve aileleri ile sorumlu buldukları hakkında adâleti gözeten kimselerdir".²¹³

Günümüz aile problemlerinin kaynaklarından biri de aile içinde adil olamamaktır. Özellikle kardeşler arasında anne babanın söylem ve eylemlerinde adil olmayışı, büyük problemlere neden olabilmektedir. Nitekim bu sıkıntılar Hz. Peygamber zamanında da meydana gelmiş, ancak , nebevi düsturlarla bu sorunlar önlenebilmiştir. "Nu'man İbnu Beşîr'den rivayetle: "Babam bana malından bir şeyler hibe etmişti. Annem Amra Bintu Ravâhâ: Bu hibeye Rasûlullah (s.a.s.) 'ı şahit kılmazsan kabûl etmiyoruz" dedi. Bunun üzerine bana yaptığı hibeye şahit kılmak için babam beni de alarak Rasûlullah (s.a.s.) 'a gitti. Durumu öğrenen Hz. Peygamber (s.a.s.) "Başka çocukların da var mı? diye sordu. "Evet" cevâbı üzerine "Aynı şekilde bütün çocuklarına hibede buldun mu?" diye sordu. Babam: "Hayır" deyince, "Allah'tan korkun, çocuklarınız husûsunda âdil olun" dedi. Babam oradan ayrıldı ve hibeden rücû etti."²¹⁴

Hayatın her alanına adaleti merkez edinen aileler ve toplumlar, içinde yaşanılması özenilen merkezler olagelmiştir. Tarih, adeta adaletle hükmedildiğinde yaşanan müreffeh asırların yanı sıra, adaletin, hakkaniyetin uygulanmadığı zamanlarda yaşanan felaketlerin bir ders kitabı niteliğindedir.

Asırlar, mekanlar değişse de insan fitratı, ruhi ihtiyaçları değişmemekte, sürekli tekrar eden güzelliklerle beraber kötü durumlar da oluşabilmekte, bunlara en güzel bir çare de bizden öncekilerden bize gelen çözüm yolları ile Hz. Peygamber'in bize öğrettiği metotlardır. Hz. Peygamber,"Allah'tan korkunuz; çocuklarınız arasında adaletli davranınız."²¹⁵ diyerek günümüz aile sistemlerinin en büyük sorunlarından birini ortadan kaldıracak bir istekte bulunmaktadır.

3.12.8. Affedici Olma

Ebeveyn her ne kadar aile içi eğitimi mükemmel vermeye çalışsa da,kişi, kendine verilen maddi manevi emeklerin gerekliliklerini,değişik nedenlerle yerine getiremeyebilir. Bu aşamada affedici olma devreye girmelidir.

²¹³ Müslim, İmâre 18; Nesâî, Âdâbü'l-Kudât 1

²¹⁴ Buhârî, Hibe, 12-13, Nesâî, Nuhl, 1.

²¹⁵ Müslim, Hibât 13.

Allah günah işleyen kullarına tövbe etmeleri, özür dilemeleri için vakit tanıyor ve nihayetinde hatalarını anladıklarında onları affedeceğini bildiriyor. *“Ey iman edenler, nasuh tövbe ile tövbe edin ki Allah da sizin kabahatlerinizi affetsin ve altlarından ırmaklar akan cennetlerine koysun.”*²¹⁶ Ayrıca Hz. Peygamber: *“Müslüman kardeşinin özrünü kabul etmemek günahtır.”*²¹⁷ *“Özrü kabul etmeyen, özür dileyenin günahını yüklenmiş olur.”*²¹⁸ diyerek affedici olmanın gerekliliğini ifade etmiştir.

Ayrıca Ayet-i Kerime’de: *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız, bilin ki Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir.”*²¹⁹ buyrulmaktadır. Tepki gösterilmesi gereken durumlarda sözkonusu tavır, kişinin şahsiyetine, benliğine, onuruna değil, sıkıntılı olan davranışa gösterilmelidir.

Netice itibarı ile hatasız kul olmayacağından, peygamberî eğitim, bizlerden affetmeyi istemektedir. Affetmenin erdemini yaşamak yerinde basit meseleleri bahane ederek yıllarca dargın kalmak, aile ve topluma zarar verecektir.

3.12.9. Hak ve Hukuka Riayet-Hak Arama

Hz. Peygamber sahabelerini, hatta sahabe hanımları öyle bir sistemle eğitmişti ki hayata dair, hakların kullanılmasına dair şu hâdise şayan-ı dikkattir:

“Ömer b. Hattab, Rasulullab'ın minherine çıkarak:

400 dirhem üzerinde mehir kabul etmiyorum, dedi.

Kureyş'ten bir kadın Hz. Ömer'e itiraz etti.

Kadın: “Ey mü'minlerim emiri! 400 dirhemden fazlamehir vermeyi insanlara yasakladın mı? deyince, Hz. Ömer evet dedi.

Bunun üzerine kadın:

Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de: Siz onlardan birine (kadınlardan birine) yüklerle mebir vermiş olsanız verdiğinizden bir şey almayın... (Nisa, 4/20) buyurduğunu duymadın mı? dedi.

Hz. Ömer:

“Allah'ım! Beni bağışla, bütün insanlar Ömer'den daha bilgili, dedikten sonra tekrar minbere çıkarak şunları söyledi:

²¹⁶ Tahrir 66/8.

²¹⁷ Ebu Davud, el-Merasil, 1/351-h. no:521; İbn Mace, Edeb,23

²¹⁸ İbn Mace, Edeb, 23

²¹⁹ Teğabun 64/14.

*Ey insanlar! Ben size 400 dirhemin üzerinde mehir alamıyacağınızı yasakladım. Kim istediği kadar malından mehir verirse versin.*²²⁰Bir devlet başkanının karşısına çıkarak, raiyetine mahcup olması pahasına, yaptığı yalınışı yüzüne söyleyecek kadar hakperest ve haklarını savunan bir ümmet yetiştirmiştir.

Her durumda tevazu, alttan alma, özür dileme, hakkını aramama durumunda, bazı insanlar bu durumu aciziyet olarak yorumlayarak su-i istimal edebilmektedir. Bundan dolayı gerektiği yerde gereken davranışı sergileme, özellikle hak arama durumu, önemli bir davranış şeklidir.

Günümüzde, insanlığın en büyük sıkıntılarında olan terörün çıkış ve bitirilememe nedenlerinden en önemlileri; adalet terazisinin hakkaniyetle çalışmaması, hak ve hukuka riayetsizlikler, hak arayacak mercilerdeki ve hak arama yöntemlerindeki sıkıntılardır.

*“Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”*²²¹umumi hükümleri olan ayet-i kerîmeler, yaşayan bir Kur’an olan Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği şekilde uygulanmalı, küçük yaşlarda bile gerek kardeşler arasında, gerek eş, anne baba, akrabalar arasında hak, hukuk gözetilmelidir. Aile bireylerine sahip olduğu haklar anlatılarak bunlara sahip çıkması ve bu yönde davranış geliştirmesi sağlanmaya çalışılmalıdır.

3.12.10. Sabır

İnsanın, hayatın her aşamasında çeşitli sıkıntılarla mücadele etmesi gerekebilir. Kur’an-ı Kerîm’den *“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.”*²²²bunun bir imtihan olduğu bilinci ile sabır, namaz ve dua ile *“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir.”*²²³yardım beklememiz gerektiğini öğreniyoruz.

Sabrın çeşitleri vardır. Günahlarakarşı gösterilmesi gereken sabır: Müslümanların, günah, haram, kötü söylem ve eylemlerin nefsanî, tüm cezbediciliğine

²²⁰ ibn Hacer, el-Metalibü’I-aliye, II, 4-5; ibn Kesir, Tefsir, II, 212.

²²¹ Nisâ 4/58.

²²² Bakara 2/155

²²³ Bakara, 2/153

rağmen bunlardan uzak durmaya çalışmasıdır. Musibete karşı gösterilen sabır: yaşamın seyri içerisinde karşılaşılabilecek her türlü maddi ve manevi sıkıntılara karşı gösterilmesi gereken sabırdır. İbadet ve taate devam üzerine gösterilen sabır: Müslümanların mükellef oldukları namaz, oruç, hac, zekat gibi ibadetlerin maddi yönleri ile bir takım zorlukları vardır. Müslüman bu zorluklara sabretmeli ve ebedi mutluluğu elde etmeye çalışmalıdır.

Bir müslüman ailesi, sıkıntılara karşı kullanılması gereken manevi ve psikolojik destek sağlayacak sabır ilacını, müntesiplerine öğretmelidir.

İnsanın başına gelecek, çeşitli imtihan ve sıkıntı hallerinden biri de ölüm gerçeğidir. Kendilerine bir nimet ve emanet olarak verilen evlatların, anne babanın, yakınların , arkadaş, eş ve dosların, emanetin sahibinin geri alması durumunda, yine sabır kuvvetiyle peygamberî metotlar uygulanmalıdır. Kendi evladının vefatında, *"Ey ibni Avf? Ben size günah ve ahmaklığın ifadesi olan şu iki ağlayış ve bağıışı yasakladım: Nimete kavuşulduğu sıradaki eğlence, oyun bağıışından ve musibet ve felâket sırasındaki bağıışla yüz göz tırmalamak, üst baş yırtmaktan. Benim bu ağlamam ise, şefkatin eseridir, acımadan ibârettir. Merhamet etmeyene, merhamet edilmez!"*²²⁴ diyerek bu halde, nasıl davranılması gerektiğini şu müjdeyle birlikte bizlere göstermiş olmaktadır. *"Henüz ergenlik çağına ulaşmamış üç çocuğu ölen her müslümanı Allah, çocuklara olan rahmet ve şefkati sebebiyle cennete koyar."*²²⁵

3.12.11. Ödüllendirme ve Cezalandırma:

Bu metod insan fitratından kaynaklanan bazı zaaf ve eğilimlerden mütevellit, tarih boyunca kullanılagelen bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan fitratı, başarısına karşı verilen ödülü, çalışmalarına teşvik unsuru olarak görür ve daha çok çalışır. Buna rağmen fitratındaki tenbellik, gevşeklik, ilgisizlik ve umursamama gibi zaaflarının neden olduğu başarısızlıklara karşı maruz kaldığı cezai yaptırımlar karşısında da kendine gelir, ruhi potansiyeli açığa çıkar ve başarı yolunda adım atmaya başlar.

²²⁴ Tabakât, 1:138.

²²⁵ Buhârî, Cenâiz 6, 91; Müslim, Birr 153. Ayrıca bk. Tirmizî, Cenâiz 64; Nesâî, Cenâiz 25; İbni Mâce, Cenâiz 57.

Bu reel ve psikolojik olgudan dolayıdır ki bu metot farklı şekillerde günümüze dek uygulanmış. Eğitimin ilk uygulandığı alan olan aile içerisinde de bu metot önemli bir klasik eğitim faktörü olarak uygulanmaktadır.

Aileler bu metotla çocukların hem okul derslerindeki başarılarını hem de aile içi uyumlarını ve geleceğe yönelik gelişimlerini sağlamak için çocuklarını ödüllendirme yoluyla teşvik ederler ve mevcut potansiyelini en güzel şekilde kullanmasını hedefler.

Çocukta tembellik ve gevşeklik gördükleri takdirde ise ödülü kesme ve benzer cezalandırma yoluna başvururlar. Bu da hayata yeni hazırlanmakta olan çocuk için pozitif bir netice doğurmaktadır.

Aileler, bu metodu kullanırken ödüllendirme ve cezalandırmada dengeli davranmalı, özellikle çocuğun sosyal uyumunu bozacak veya tesirsiz kılacak ödüllendirmelerden ve fiziki ve psikolojik zararlara neden olacak cezalandırmalardan sakınmalıdır.

Hz. Peygamber çocukları hem maddi hem de manevi değerlerle daima ödüllendirmiştir. Cezai noktada ise çocuklara ancak ikna edici ifadeler ve başını okşayan hatırlatmalar haricinde negatif bir uygulaması olmamıştır.

Rafi İbn. Amr'ın anlattığı bu duruma örnekteşkil eder: "*Ben [küçükken] Ensar'ın hurmalarını taşıyordum. Beni yakalayıp Resulullah (sav)'a götürdüler. "Ey Rafi' niye başkasının hurmalarını taşıyorsun?" dedi. "Açlık sebebiyle ey Allah'ın Resülü!" dedim. "Taşlama, kendiliğinden [dibine] düşeni ye!" [deyip] başımı okşadı ve: "Allah seni (hurmaya) doyursun ve suya kandırsın!" buyurdu*"²²⁶.

"Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunduğu yıllarda ondan birçok hususu öğrenmesi, uzun hayatı boyunca Resûl-i Ekrem'den öğrendiklerini öğretmeye çalışması Enes b. Mâlik'in en önemli yönünü teşkil eder. Resûl-i Ekrem'in eğitim ve öğretim tarzına, insanlara, özellikle de çocuklara karşı hoşgörüsüne ve diğer ahlakî davranışlarına dair birçok bilgi onun vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Barış zamanında ve sefer esnasında Resûlullah'ın yanında kaldığını, her zaman onun istediği gibi davranmadığını, bununla birlikte ondan bir defa bile azar işitmediğini, bir hatası yüzünden kendisini uyaracak olan hanımlarını, "*Bırakın çocuğu! O Allah'ın dilediğinden başka birşey yapmamıştır*" diye yatıştırdığını nakleder."²²⁷ Neticede verilen

²²⁶ Tirmizi, Büyü 54, (1288); Ebu Davud, Cihad 94, (2622); İbnu Mace, Ticarat, 67, (2299).

²²⁷ TDV *İslam Ansiklopedisi*, yıl: 1995, 11/234-235, İbrahim Canan, Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî.

görevi geciktiren Enes'in yanına giderek, onun başını okşamış ve geciktirdiği vazifesini kendisine tatlılıkla hatırlatmıştır.

*Torunu Hasan İbnu Ali (ra) zekat hurmasından bir tanesini alıp, hemen ağzına attı. Resulullah (sav): "Hişt, hişt at onu! Bilmiyor musun, biz zekat yemiyoruz!" -veya: "Bize zekat helal değildir!-" diye müdahale etti.*²²⁸ sadaka hurmayı alıp yemeye azmettiğinde onu ikaz etmiş, Ehl-i Beyt'in sadaka hurmdan yiyemeyeceğini ona tenbih etmiştir.

*Rasulullah(sav), kızı Zeyneb'in kerimesi olan torunu Ümame'yi omuzunda taşıdığı halde halka namaz kıldırırdı. Secdeye varınca çocuğu (yana) bırakır, kıyam için doğrulunca tekrar omuzuna alırdı.*²²⁹Yine Bera (r.a) anlatıyor...*Resulullah (sav)'ı gördüm. Hz. Hasan'ı omuzunda taşıyor ve de: "Allahım, ben bunu seviyorum, onu sen de sev" diyordu.*²³⁰

Torunları Hasan ve Hüseyin mescitte yanlarına geldiğinde minberden inerek onları omuzuna almıştır.Zaman zaman da onları sırtına alarak taşımıştır. O, çocukların dövülmesini ve üzülmelerini asla tasvip etmemiştir. Akabe biatlarında kadınlarla yaptığı biatlaşmada onlardan ilk talebi çocukları öldürmemeleri üzerine olmuştur.

Hz. Peygamber yetim çocuğunu hurma ile ödüllendiren anneyi tebci ve takdir etmiştir. Ayrıca "*Kim ki üç tane kız çocuğu yetiştirir, güzel terbiye eder, evlendirir ve onlara iyilikte bulunursa, o kişi için cennet vardır.*"diyerek üç kız çocuğunu yetiştiren ebeveynin cennetlik olacağını müjdelemiştir.²³¹

Ebeveynin, her konuda ümmetine örnek olan Hz.Peygamber'in evrensel prensiplerini esas alarak ödüllendirme ve cezalandırma konusunda da dengeli bir yol izlemesi, çocuğun sağlığı ve geleceğe hazırlanması açısından önem arz etmektedir.

3.12.12. Dua

İnsan, psikolojik olarak, kendinden farklı, güçlü bir varlıkla irtibat kurarak ondan yardım istemeye meyillidir. "*Dua ve ibadetten psikolojik olarak etkilenen birey, kendinden ontolojik olarak farklı olan ve kendini aşan bir başka varlıkla çok özel bir*

²²⁸ Buhari, Zekat 60, 57, Cihad 188; Müslim, Zekat 161, (1069).

²²⁹ Buhari, Salat 106, Edeb 18; Müslim, Mesacid 41, (543); Muvatta, Kasru's-Salat 81, (1, 170); Ebu Davud, Salat 169, (917, 918, 919, 920); Nesai, Mesacid 19, (2, 45), Sehv 13, (3,10).

²³⁰ Buhari, Fezailu'l-Aahab 22; Müslim, Fezailu's-Sahabe 58, 59, (2422); Tirmizi, Menakıb, (3784).

²³¹ Ebu Davud, Edep, 120, 121.

psikolojik ilişkiye girer.”²³² Bu meylin su-i istimal edilmesi, doğru şekilde yönetilememesi nedeni ile geçmişte, kendini ilah ilan eden, insanların maddi manevi varlıklarını sömüren şarlatanların çıktığını, nesiller boyu, yüzlerce yıl insanlara acı çektirdiklerini tarih yazmaktadır. Bundan dolayı duanın gücünü idrak etmek önemlidir.

Kur'an-ı Kerîm, peygamberlerin dualarında temiz nesiller istediklerini “ *Orada Zekeriyâ rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin.*”²³³ ayetiyle haberveriyor. Bu örnekler tabii ki hikaye olsun diye verilmiş örnekler değildir. Bir müslüman, rabbi katında hayırlı ve güzel olandan başkasını istememeli, ona müşteri olmamalıdır. Hayatın her aşamasında olduğu gibi kudret ve iradesinin oldukça sınırlı olduğu aile konusunda da Allah'tan yardım istemelidir.²³⁴

Özellikle aile içi eğitimde, bireylerin birbirine, hayatın her aşamasında karşılaşabilecekleri zorluklar karşısında, sonsuz bir güce dayanarak, yardım istemeleri, dua etmeleri, iyi niyet ve sevgi göstergesi olarak da, psikolojik olarak da, moral ve motivasyonu artırıcı bir etkisi olacaktır.

Hz. Peygamber, “*Makbul olduğunda şüphe bulunmayan üç dua vardır: Mazlumun duası; misafirin duası; babanın çocuğuna duası.*”²³⁵ diyerek terbiye, eğitim, iâşe temini vb. alanlarda birinci dereceden sorumlu olan babaların, evlatlarına desteğinin sadece maddi olmadığını ifade etmiştir. Evlatlarının ebeveyninin dualarını alabilmesi için ebeveynin, ilgi, sevgi, muhabbete ihtiyaçları olduğu zamanda onların bir rahmet kapısı olarak görülmesini sağlayarak, manen de başvuru kaynağı yapmıştır.

Duayı, müsbet davranışları teşvik açısından da değerlendirebiliriz. “*Bir gün Nebi (s.a.v.) tuvalete gitti. Ben de abdest alması için bir kaba su hazırladım. Daha sonra Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) su dolu kabı görünce kimin hazırlayıp koyduğunu sordu. Benim hazırladığımı öğrenince: 'Allah'ım, onun dindeki anlayışını artır.' diyerek bana dua etti.*” Hz. Peygamber, olumlu davranış sergileyenleri de dua ile ödüllendirmiştir.

Müsbet tüm unsurların bir araya gelmesi ile dahi iyi insan modeli meydana gelemeyebilmektedir. Kur'an-ı Kerîm'deki peygamber kıssaları, özellikle Hz. Nuh

²³² Hayati HÖKELEKLİ, *Din Psikolojisi*, TDV Yay. Ankara-1993, s. 216.

²³³ Âl-i İmrân 3/38.

²³⁴ Bakara, 2/ 186: “Kullarım Beni sana soracak olursa, muhakkak ki Ben (onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse, onlar da Benim çağırma cevap versinler ve Bana iman etsinler. Umulur ki irşad (doğru yolu bulmuş) olurlar.”

²³⁵ Ebû Dâvûd, Vitr 29; Tirmizî, Birr 7, Daavât 47.

(a.s)'ın oğlunun inanmayanlarla birlikte helak olması ibret verici bir hadisedir.²³⁶Ebeveyne düşen, her işte olduğu gibi, hayatın en önemli safhalarında aile efradı için, üzerine düşen rehberlik görevini yerine getirmek ve sabır ve namazla Allah'tan yardım istemektir.²³⁷

3.13. Aile İçi Eğitimin Değerlendirilmesi

Eğitim, kişi, aileler ve toplumlar açısından yaşam boyunca sürecek bir faaliyettir.Bu faaliyetin başladığı yer aile, ilk öğretmenler de anne ve baba dır. Hz. Peygamber *“Dünyaya gelen her insan fıtrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan, Mecûsî (farklı bir rivayete göre hatta müşrik) yapar”*²³⁸diyerek eğitimin aile boyutunun ne denli önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

Aile içi eğitimde metotların oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması için bir sistematığın olması kaçınılmazdır. Örneğin ceviz hasadı yapmak isteyen bir çifçi fidanları ne zaman dikmesi, hangi aralıklarla, hangi mevsimde ne işlemlerin yapılması gerektiğini, daha sonraki aşamalarda da ağaca gerekli olan gübreleme, çapalama budama, ilaçlama vb. muameleleri bilmesi ve uygulaması gerekir. Aksi taktirde emeklerinin heba olması veya istenenden daha düşük verim alınması kaçınılmazdır. Basit bir ceviz tarımı için bu kadar emek, zahmet, çaba, gayret muhakkak iken, iki dünyanın da huzurlu ve mutlu olmasına sebep olacak evlatların yetiştirilmesi, zaman, emek, sabır gerektiren uzun bir süreçtir. Yeri ve zamanı geldiğinde, edep suyu ile sulanmaz, maddi manevi erkân gübresi ile beslenmez, zamanı geldiğinde zarar verecek alışkanlıklar ve gayr-ı edep hâlâtı budayıp, ahlak, iffet gibi manevi kuvvelere musallat olan haşerelerin tasallutuna mani olmak için, peygamberî metotlar ile hazırlanmış eğitim ilaçları ile ilaçlanmaz ise,kişi ve ailesi için hedeflenen iki cihan mutluluğunu elde etmek zorlaşacaktır.

Her insan dünyaya ihtiyaçlarını göremeyecek derecede aciz, zayıf bir şekilde gelir. Ancak onun fıtratında henüz açılmamış bir çekirdek gibi ileride tüm hayatına gerekli ve yetecek kaabiliyetler yerleştirilmiştir. Ancak bunların kullanılabilir hale gelmesi için, zaman ve zemine ihtiyaç vardır. Bu zemin de aile dir. Aile bireyleri kabiliyetlerini ortaya çıkarma ve geliştirme konusunda birbirlerine yardımcı olarak

²³⁶ Hud, 11/42-43.

²³⁷ Bakara, 2/153: "Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir."

²³⁸ Buhârî, "Cenâiz", 79, 80, 93; Müslim, "Kader", 22-25.

hayata hazırlanmalı ve dünyevi ve uhrevi olarak güzel bir ticaret yapmalarını sağlamalıdır.

Hız. Peygamber bu zaman ve zemini iyi değerlendirecek hatta yaş aralıkları vererek bizlere eğitimci olarak çok güzel bir sistem sunmuştur. *“Yedi yaşına geldiklerinde çocuklarınıza namazı öğretin...”*²³⁹Hız. Peygamber,bu zeminlerden en önemli ve etkilisinin sevgi olduğunu *“Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz! Birbirinizle anlaşın, iyi geçinin, ihtilâfa düşmeyin!”*²⁴⁰hadisinde gayet nezih ve veciz bir tarzda ifade etmiştir.

Ailenin en önemli gayelerinden, hatta varoluş gayelerinden biri de yeni nesiller meydana getirip onları yaşayacakları zamana göre yetiştirmektir. Hız. Ali'ye isnad edilen *“çocuklarınızı kendi çağınıza göre değil onların yaşayacakları çağa göre yetiştirin.”* Sözü bu konuda yol gösterici niteliktedir.

Geniş ailede yaşamak günümüz koşullarında zor olsa da büyük baba, büyük anne, amca, dayının hayat tecrübelerinin, yeni nesillere aktarılması konusunda büyük faydaları vardır. Hem şefkat, sevgi, merhametten yoksun nesiller olmayacak ve ailenin çocuklara vermek istediği dini, ahlaki eğitime hazır hale gelecektir.

Evde *“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.”*²⁴¹ ayetinin düstur edinildiği, yaşlıların hürmet gördüğü ailede yetişen bireyler aile yönetme durumuna geldiklerinde aynı sıcak ortamın kendi evlerinde de olmasını isteyecek, böylece hem ailesine hem de toplumuna faydalı, mutlu bireyler yetiştirilebilecektir.

Aile içi eğitimde en önemli aşama ebeveynlerin hareketlerini çocukların taklit etmesidir. Hız. Peygamber *“Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ bu namaz sebebiyle evinde hayır yaratır.”*²⁴²Bu nebevî metodu uygulanan bir evde, ev halkının evde ibadet ederlerken büyüklerini görmesi onu taklide çalışması, büyükleri gibi hareket etmeye çalışması

²³⁹ Ebu Davud, Salat 25; Tirmizi, Mevakit 182.

²⁴⁰ Buharî, 3:72.

²⁴¹ İsrâ 17/23.

²⁴² Müslim, Müsâfirîn 210, İbni Mâce, İkâmet 186.

bilinç altında yer edecek, ileriki yaşamında,dünya görüşü geliştirebilmesinde belirleyici olacaktır.

Aile yapılarının düzgün olmasının, toplumlar için büyük bir önemi vardır. Aile bireylerinin özellikle çocukların yetiştirilmesi ve içinde yaşadığı topluma yararlı birey haline getirilmesi, milletlerin, bürokraside, yönetimde, idarede, askeriyede, velhasıl umuma bakan tüm hizmetlerdeki insan kaynağı ihtiyacını sağlayacak olan da yine ailedir. Ayrıca toplumların kültür birikiminin tarlası da bir nevi ailedir. Bu birikimler üzerine koyularak, nesilden nesile aktarılarak devam edip gider. Tabir yerinde ise bu tarlada yetişen “insan” ürünü toplum pazarında kalitesine göre yer bulacaktır.

Her millet kültürünü, gelenek göreneklerini, doğal olarak aile yapısını mensup olduğu dinin öğretilerine, yaşadığı çevrenin ve fiziki şartların etkisine göre oluşturacak, ve nihayetinde insanlığa zararlı veya faydalı topluluklar ortaya çıkacaktır. Örneğin yaşadıkları doğal şartların sertliği ve inançsızlıkları Moğolların dünya tarihine geçecek katliamlar yapmasını netice vermiş 100 yıl gibi bir sürede milyonlarca kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır. Neticede dinleri ve kültürleri neyi gerektiriyorsa medeniyetlerin yetiştirdikleri insan unsurunu belirlemektedir. Günümüzde İsrail Devleti'nin Filistinlilere yaptıkları, tarihte de Haçlıların, Haçlı Seferleri ile insanlığa uyguladığı katliamlar ve Mescid-i Aksa'ya girdiklerinde yaptıkları haksızlıklar nazar-ı dikkate alındığında bu açıkça görülmektedir. Ancak,İslam terbiyesindeki insanlık, hiçbir zaman bu tür umumi katliamlar yapmamış, gittiği her yere medeniyet götürmüş, yaptıkları ile “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz. Kitap ehli de inansalardı elbette kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler de var. Ama pek çoğu fasık kimselerdir.”²⁴³buradaki “siz insanlar içindeki en hayırlı ümmetsiniz” müjdesine nail olmaya çalışmıştır. İnsanlık tarihi,İslam medeniyetinin oluşturduğu bu tür güzelliklerle doludur.

Ailedeki bireylerin, ailenin toplum hayatındaki rollerinin ifası için yapması gerekenler vardır. Bireylerine karşı güzel isim koyma, ahlaken güzel ahlak ile yetiştirme, evlilik çağına geldiğinde iyi bir yuva kurması için gayret etme, ekonomik bağımsızlıklarını sağlama, dış tehlike ve tehditlerden koruma, fiziki ve psikolojik sağlıklarını kollama, yaşadıkları ortamın dinamiklerine göre söylem ve eylem serdetmelerini sağlama, beslenme, barınma vb. temel gereksinimlerini karşılama, dini

²⁴³ Aliimran 3/110.

vecibelerinin öğretilmesi ve uygulanması, boş zamanlarını verimli hale getirebileceği ortamlar sağlama, gibi görevleri de vardır. Bu görevlerini aksatan bir aile, müntesiplerine dünyada cenneti yaşatabilecek iken bunu yapmayan bir aile durumuna düşebilir.

Ayrıca ailenin, bireyin en yakın ve en büyük yardımcısı olması gibi bir rolü de vardır. Allah insanı imtihan için yaratmıştır. *"Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden yarattık da onu iştirici, görücü yaptık."*²⁴⁴ Bu imtihanda iyi ve sağlıklı günler olduğu gibi kötü ve hastalıklı günler de vardır. İnsanların bedenî ve psikolojik sıkıntılarla mücadelesinde kişinin en önemli yardımcılarının başında aile gelmektedir.

Müslümanlar sorunlarını kendi kaynaklarından yararlanarak çözmek durumundadırlar. toplum içindeki sıkıntılara Kur'an, sünnet, ve icthad ile çözüm bulunuyorsa aile içindeki sorunlara da o şekilde çözümler aranmalıdır.

Aile içi eğitim denildiğinde sadece ebeveynin çocuklar üzerindeki tasarrufu akla gelmemelidir. Çünkü aile çocuklardan ibaret değildir. Eğitimin çekirdek aile boyutu olduğu gibi geniş aile boyutu da vardır. Hatta çocukları eğitecek olan doğal eğitimciler olan ebeveynlerin önce eğitilmesi gerekmektedir. Bunun için de aile büyüklerinin tecrübeleri muazzam bir yol göstericidir.

Zaruri ihtiyaçlarını kazanabilmek için çalışan, hayatta kalmaya çalışan bedevi bir toplumu eğitmeye çalışan Hz. Peygamber, kendi ailesi özelinde örnek olmak sureti ile muhatabının anlayacağı dil ile örnek göstererek eğitimini uygulamıştır. *"Hz. Peygamber'in (s.a.v), torunu Hz. Hasan'ı severken öptüğünü gören Akra' b. Habis: "Ya Rasulallah! Benim on çocuğum var, ben onlardan hiç birini öpmedim." deyince, Hz. Peygamber şöyle karşılık verdi. "Allah senin kalbinden merhamet duygusunu söküp almışsa ben ne yapabilirim? Merhamet etmeye merhamet edilmez."*²⁴⁵ buyurmuştur.

Tarihte de görüleceği gibi medreseler kurulduğunda bunlara vakıflar tahsis edilmiş, vakıfların gelirleri yeterli olduğunda ilim talebeleri artmış, ilim irfan memlekete yayılmış, devlet adamları alime, sanatkara değer verdiği, koruyup kolladığı nisbette refah seviyesi artmış, en ileri fütühatlar bu zamanlarda yapılabilmektedir. Aile içi eğitimin de maddi manevi altyapısı oluşturulduğu takdirde müreffeh ailelerimizin meydana gelmesi sağanmış olacaktır.

²⁴⁴ İnsan 76/2.

²⁴⁵ Buhârî, Edeb, 18, Müslim, Fedâil, 64.

Aile içinde din, edep, ahlak, erkan eğitimi verecek ebeveynin öncelikle bu eğitimi verebilme yeteneğine sahip olması gerekir.

Anne babanın evlatlarının bedeni ihtiyaçlarını temin ettikleri gibi fitri ihtiyaçları olan ve ruhuna yerleştirilen inanma, ibadet etme, dua etme vb. duygularını tatmin etmek zorundadır. Ayrıca toplumun ileride kendisinden bekleyecek olduğu edep, haya, hilim, dürüslük gibi vasıfları da kazandırmak durumundadır.

SONUÇ

Peygamberî örnekleri, düsturları, modelleri hayatımızın her alanında işlevsel hale getirmek, adeta hayatımızı hayatlandırarak düsturlara yapışmamız gerektiğini “Benimle sizin durumunuz şuna benzer: Bir adam ateş yakar. Ateş etrafı aydınlatınca pervâneleler (gece kelebekleri) ve aydınlığı seven bir kısım hayvanlar bu ateşe kendilerini atmaya başlarlar. Adamcağız onlara mânî olmaya çalışır. Ancak hayvanlar galebe çalarak pek çoğu ateşe düşerler. Ben, ateşe düşmemeniz için sizi belinizden yakalıyorum, ancak siz ateşe atılmak için koşuyorsunuz!”(Buhârî, Rikâk, 26. Ayrıca bkz. Müslim, Edep, 82; Ahmed ibn. Hanbel, II, 244) Bir rivâyette de: “Siz hemen elimden kurtulup ateşe atılıyorsunuz”(Suyûti, el-Câmi, h.no: 8168; er-Râmehurmüzi, 22; Aynî, XXIII, 76.) diyerek, herkesin anlayabileceği yalın bir dil ile örneklendirmiştir.

Hiz. Peygamber’in sahabeler ve ailesi üzerinde uyguladığı eğitim metotlarına müslüman olsun gayri müslim olsun tüm insanlığın ihtiyacı ortadadır.

Müslümanlar fende ve sanatta ilerledikçe,Hiz.Peygamber’in insanlığa en büyük hediyesi olan ve insanların ortak değeri olup gelişmesi, yaygınlaştırılması refah seviyesinin artmasını da beraberinde getiren,adalet, yardımlaşma, hak, selamlaşma vb. erdemleri hem kendi içlerinde yaşayacak, hem sair milletlere öğretme ve yaşatma zeminini bulacaklardır.

Ayrıca dinlerinin emri olan, ilk uygulayıcısı, öğretmeni Hiz. Peygamber olan “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır.”(Âl-i İmrân, 3/110.) Ayet-i Kerime’sini de uygulama ve müjdesine layık olmak için azami gayret etmek gerekmektedir.

Ailenin kurulması kararı verildiği andan itibaren Hiz.Peygamber’in örnekliliği araştırılmalı, aile hayatının her aşamasındayşamın,Hiz.Peygamber’in müslümanlar için öngördüğü yaşam biçimine uygunluğuna dikkat edilmelidir.

Aile bireylerinin birbirlerine karşı görevlerini yerine getirmede, peygamberî düsturları araştırma ve uygulamada hassasiyet göstermelidirler. Aile hayatlarının mutlu, mesut, sıkıntılara karşı adeta bir vücudun virüs girmeden önce yapılan aşı ile, bağışıklık sisteminin uyarılması, o virüsün bağışıklık sistemine tanıtılması gibi,aile saadetine hastalık olabilecek manevi virüslere karşı aile bireylerini Hiz.Peygamber’in sünneti ile

aşlamak için aile büyüklerine büyük görevler düşmektedir. Bu , kendi saadetleri, dünyevi ve uhrevi rahatları için de gereklidir.

Örneğin sadece ülkemizde,binlerce cana, ailenin dağılmasına neden olan, insanların en mutlu günlerini zehire çeviren düğün merasimlerinde sevinç gösterisi olarak silah atılması, kul hakkı ile birlikte değerlendirilerek aile büyüklerinin inisiyatif olarak, hoş görmeyerek, gerektiğinde hakir, ve çirkin bir davranışa karşı verilecek tepki verilerek önlenmesi mümkün olabilecektir.

Bir ailenin başına gelmesi en son tercih edilecek boşanma esnasında bile bütün iletişim yollarının kullanılmasını isteyen(Nisa 4/35: “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”) bir dinin mensupları olarak,bizlere emanet edilen aile yuvasını en güzel şekilde idare etmek, maddi ve manevi casusların tasallutundan uzak tutmak, onları ve kendimizi hayat yolculuğunda gerekli olan cihazlarla donatmaya çalışmak, gerektiğinde en yakınlarımızdan başlamak üzere yakın, uzak akrabanın, komşunun da bu güzellikleri yaşamasını sağlamaya çalışmak İslam’ın ve insanlığın gereğidir.

Yine ilk öğretmeni ve uygulayıcısının Hz.Peygamber’in olduğu "*Allah'a kulluk edin, O'na hiç bu şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve size hizmet eden kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez.*"(Nisâ, 4/36.) ayetinin rehberliğinde bir hayat yaşamak, ailesine, milletine, insanlığa, hayırlı insan olmaya çalışmak, en azından, kendisine emek veren, iyiliği için çaba harcayan bir toplumun ve ailenin, her bireyine bir vefa borcudur.

KAYNAKLAR

- BALTACIOĞLU, ismail Hakkı :Terbiye ilmi. İstanbul, Matbaa-i Orhaniye, 1332.
- DEMİRCAN, Adnan :Cahliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik , İSTEM, 2003.
- DİLAVER, H.Hüseyin :Türkiye’de öğretmen istihdamının dünü, bugünü ve yarını, Eğitimimize bakışlar , Kültür Koleji Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
- DODDURGALI, Abdurrahman :Ailede Çocuğun Din Eğitimi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
- EBU GUDDE, Abdulfettah :Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Eğitim Metotları, Çev. Enbiyâ Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012.
- EREN, Şadi :Çocuk Ve Aile (çocuk eğitiminin püf noktaları), istanbul, 2005
- ERTÜRK, Selahattin : Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, Meteksan, 1997.
- FİDAN, Nurettin :Okulda Öğrenme ve Öğretme, Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti, 3.baskı, Ankara, şubat 2012
- HÖKELEKLİ, Hayati : Din Psikolojisi, TDV Yay., Ankara-1993
- İbn Haldun :Mukaddime, Çeviren: Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, ts., Ankara.
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı, haz. Refik ERGİN: Metodoloji, Ötüken yay. 2013 2. Basım.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman : Kur’an’a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi, Diyanet İlmi Dergi, Ankara 2008
- KÂDİ BEYDÂVÎ :Muhtasar Beydâvi Tefsiri (Envâru’t tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl) Terc. Şadi EREN; Muhtasar Beydâvi Tefsiri (Envâru’t tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl)

- KULAKSIZOĞLU, Adnan : Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, mayıs 2004, 6. Basım
- ÖZDEN, Ömer- ELMALI, Osman : Yeniçağ felsefesi tarihi, Arı Sanat Yay. 1. Basım 2012, İstanbul.
- ÖZKALP, Enver : Sosyolojiye Giriş, Ekin Yayınları, Bursa,15.Basım. 2007.
- :Sosyolojiye Giriş, TC. Anadolu üniversitesi yay. No 2551, Açıköğretim Fakültesi yayını no:1521. S.5 Eskişehir Mayıs 2013.
- SENEMOĞLU, Nuray :Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan uygulamaya, Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti, eylül 2012 22. Baskı Ankara.
- SÖNMEZ, Veysel : Eğitim Bilimine Giriş, Anı Yay.2014 Ankara 11. Baskı.
- Tc. Diyanet işeti başkanlığı : Hadislerle İslam, 3. Baskı, Ankara, 2015.
- Tc. Diyanet İşleri Başkanlığı :Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara, 2007.
- Tc. Diyanet İşleri Başkanlığı : Dinî Kavramlar Sözlüğü, DİB. Yay. 2007, Ankara.
- TDV İslâm Ansiklopedisi : TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi yay., 1998.
- Türk Dil Kurumu :Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.
- YILDIRIM, İbrahim : Eğitim Psikolojisi, Anı yay. 4. Baskı 2014 Ankara.
- OKTAY, Ayla : Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem Epsilon Yay., İstanbul, Mayıs 1999
- Selin, SARAÇ, vd. : ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN EĞİTİME OLAN ETKİSİ: TOROS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ, *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*

Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed

b. Abdî'l-Lâtifi'z-Zebîdî,

Terc. Kâmil MİRAS:

Williams, R.

Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh
Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri
Başkanlığı Yayınları, 8. Baskı, Emel
Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti, ts. ANKARA
: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı. (Çev., S.
Kılıç). İletişim Yayınları, 2005. İstanbul.

